

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

FİNANS PROGRAMI

**BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNE KATILIM TERCİHİNDE
FİNANSAL OKURYAZARLIĞIN ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Onur ÖKSÜZ

OCAK – 2018

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

FİNANS PROGRAMI

**BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNE KATILIM TERCİHİNDE
FİNANSAL OKURYAZARLIĞIN ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Onur ÖKSÜZ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa EMİR

OCAK – 2018

TRABZON

ONAY

Onur ÖKSÜZ tarafından hazırlanan “Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım Tercihinde Finansal Okuryazarlığın Etkisi” adlı bu çalışma 26.01.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İşletme Anabilim Dalı Finans Programında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı – Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Mustafa EMİR	Başkan	☐	☐	
Doç. Dr. Ahmet KURTARAN	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Hasan AYAYDIN	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEŒ

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Onur ÖKSÜZ

02.01.2018

ÖNSÖZ

Bireysel emeklilik sistemleri, katılımcıları düzenli tasarruf yapmaya yönlendirerek çalışma dönemindeki yaşam standartlarının emeklilik döneminde de muhafaza edilebilmesini sağlayan ve bunu gerçekleştirirken oluşturulan fonlar ile ülke içerisinde ekonomik istikrarın sağlanmasına ve büyümenin desteklenmesine katkıda bulunan tamamlayıcı emeklilik sistemleridir. Emekliliğe yönelik sorumluluğun devlet ve birey arasında paylaştırıldığı bu sistemlerde birey, başta sisteme katılım tercihi olmak üzere yeterli katkı payının tespitinden doğru fonun tercihine kadar birçok konuda önemli finansal kararlar almaktadır. Bu kararlar bireylerin en azından temel düzeyde finansal okuryazar olmasını gerektirmektedir. Bahsedilen gerekçelerden yola çıkarak gerçekleştirilen çalışmada, bireysel emeklilik sistemi kullanımı ve finansal okuryazarlık arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında, bilgi ve deneyiminden yararlandığım, bana rehberlik eden ve çalışmanın başından sonuna kadar desteğini esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Mustafa EMİR'e, hayatımın her döneminde maddi ve manevi olarak beni destekleyen ve bu günlere gelmemde büyük emeği bulunan babam Ahmet ÖKSÜZ ve annem Saadet ÖKSÜZ'e, karşılaştığım tüm zorluklarda arkamda durarak desteğini bir an olsun eksiltmeyen ablam Pınar KURTOĞLU ve abim Özgür ÖKSÜZ'e, eğitim hayatımda beni daima başarılı olmaya teşvik eden dayım Kemal ÜÇÜNCÜ'ye, hayatımda olduğu gibi çalışmamda da daima desteğini hissettiğim Kezban CANÖZÜ'ne ve değerli katkılarından dolayı arkadaşım Fatih DEMİR'e sonsuz teşekkürler.

Ocak 2018

Onur ÖKSÜZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET	IX
ABSTRACT.....	X
TABLolar LİSTESİ.....	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XIV
GRAFİKLER LİSTESİ	XV
KISALTMALAR LİSTESİ	XVI
GİRİŞ	1-2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SOSYAL GÜVENLİK KAVRAMI, SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMLERİNİN

GENEL YAPISI VE TÜRK SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ	3-26
1.1. Sosyal Güvenlik Kavramı, Tanımı ve Sosyal Güvenliğin Amaçları.....	3
1.2. Sosyal Güvenlik Sisteminin Tarihi Gelişimi	5
1.2.1. Dünyada Sosyal Güvenlik Sisteminin Tarihi Gelişimi.....	5
1.2.2. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Tarihi Gelişimi	7
1.3. Sosyal Güvenlik Sistemleri	10
1.3.1. İşçi Sigortası (Bismarck) Sistemi.....	11
1.3.2. Halk Sigortası (Beveridge) Sistemi.....	11
1.3.3. Karma Sistem	12
1.3.4. Devletçe Bakılma Sistemi.....	13
1.3.5. Özel Sigorta Sistemi	13
1.3.6. Koruyucu Fon Sistemi (Kişisel Tasarruf Sistemi).....	14
1.4. Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Finansman Yöntemleri	14
1.4.1. Dağıtım Yöntemi	14
1.4.1.1. Prime Dayalı Dağıtım Yöntemi.....	15
1.4.1.2. Primsiz Dağıtım Yöntemleri	16
1.4.2. Fon Biriktirme (Fonlama - Kapitalizasyon) Yöntemi	16
1.4.2.1. Maaş Esaslı Programlar.....	16
1.4.2.2. Prim Esaslı Programlar	17

1.5. Türk Sosyal Güvenlik Sistemi.....	17
1.5.1. Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Genel Yapısı.....	17
1.5.2. Türk Sosyal Güvenlik Sistemi'nin Sorunları	19

İKİNCİ BÖLÜM

2. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ.....	27-62
2.1. Bireysel Emeklilik Sistemi ve Sistemin Tarihsel Gelişimi	27
2.1.1. Bireysel Emeklilik Sistemi Tanımı	27
2.1.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarihsel Gelişimi	28
2.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Amaçları	29
2.3. Dünyada Bireysel Emeklilik Sistemi Uygulamaları	31
2.3.1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Bireysel Emeklilik Sistemi.....	31
2.3.2. Şili Bireysel Emeklilik Sistemi	32
2.3.3. Almanya Bireysel Emeklilik Sistemi	33
2.3.4. Hollanda Bireysel Emeklilik Sistemi	34
2.3.5. İsveç Bireysel Emeklilik Sistemi	34
2.3.6. İsviçre Bireysel Emeklilik Sistemi.....	34
2.3.7. Avustralya Bireysel Emeklilik Sistemi	35
2.3.8. İngiltere Bireysel Emeklilik Sistemi	35
2.4. Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi	36
2.4.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarihi Gelişimi ve Mevzuattaki Yeri	36
2.4.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Özellikleri.....	37
2.4.3. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarafları ve İşleyişi.....	39
2.4.3.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarafları	39
2.4.3.1.1. Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu.....	40
2.4.3.1.2. Hazine Müsteşarlığı.....	41
2.4.3.1.3. Sermaye Piyasası Kurulu.....	42
2.4.3.1.4. İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş. (TAKASBANK).....	42
2.4.3.1.5. Bireysel Emeklilik Aracıları	42
2.4.3.1.6. Emeklilik Gözetim Merkezi A.Ş. (EGM)	43
2.4.3.1.7. Emeklilik Şirketleri	43
2.4.3.1.8. Portföy Yönetim Şirketi	45
2.4.3.1.9. Katılımcı	45
2.4.3.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyişi	46
2.4.3.3. Bireysel Emeklilik Sisteminde Yapılan Kesintiler	48
2.4.3.3.1. Giriş Aidatı.....	48
2.4.3.3.2. Yönetim Gideri Kesintisi.....	49

2.4.3.3.3. Fon Toplam Gider Kesintisi	49
2.4.4. Bireysel Emeklilik Fonları ve Fon Türleri	50
2.4.5. Bireysel Emeklilik Sisteminde Denetim	51
2.4.6. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Mevcut Durumu ve Beklentiler.....	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. FİNANSAL OKURYAZARLIK	63-71
3.1. Finansal Okuryazarlığın Tanımı.....	63
3.2. Finansal Okuryazarlığın Özellikleri	64
3.3. Finansal Okuryazarlığın Önemi	65
3.3.1. Finansal Okuryazarlığın Birey ve Aile Açısından Önemi	65
3.3.2. Finansal Okuryazarlığın Finansal Sistem ve Ekonomi Açısından Önemi	67
3.4. Finansal Eğitim Kavramı ve Önemi	68

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNE KATILIM TERCİHİNDE FİNANSAL OKURYAZARLIĞIN ETKİSİ	72-103
4.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi	72
4.2. Evren ve Örneklem	72
4.3. Veri Toplama Yöntem ve Araçları	73
4.4. Araştırmanın Hipotezleri.....	73
4.5. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması	75
4.5.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular	75
4.5.2. Katılımcıların Finansal Tutum ve Davranışlarına İlişkin Bulgular	78
4.5.3. Katılımcıların Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Tutumu ve Bilgi Düzeyine İlişkin Bulgular	83
4.5.4. Katılımcıların Finansal Okuryazarlık Seviyesine İlişkin Bulgular	85
4.5.4.1. Katılımcıların Finansal Okuryazarlık Sorularına Verdikleri Cevaplara İlişkin Bulgular	85
4.5.4.2. Katılımcıların Finansal Okuryazarlık Seviyesinin Belirlenmesine Yönelik Analiz.....	86
4.5.5. Finansal Okuryazarlık Seviyesi ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişki.....	87
4.5.6. Finansal Okuryazarlık Seviyesi İle Finansal Tutum ve Davranış Arasındaki İlişki	91
4.5.7. Finansal Okuryazarlık ve Bireysel Emeklilik Sistemi Arasındaki İlişki	100
4.5.7.1. Finansal Okuryazarlık Seviyesi ve Bireysel Emeklilik Sistemi Bilgi Düzeyi Arasındaki İlişki	100

4.5.7.2. Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım Tercihinde Finansal Okuryazarlığın Etkisi	102
SONUÇ ve ÖNERİLER	104
YARARLANILAN KAYNAKLAR	108
EKLER	120
ÖZGEÇMİŞ	125

ÖZET

Dünyada gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede, sosyal güvenlik sistemlerinin finansman krizi içerisinde girmesi ve sunulan emeklilik hizmetlerinin etkinliğini kaybetmeye başlaması, kapsamlı bir reformu gerekli kılmıştır. Sosyal güvenlik sistemlerinde gerçekleştirilen yeniden yapılanma sonucu bireysel emeklilik sistemleri, bazı ülkelerde kamu emeklilik sistemlerini tamamlayıcı bir unsur olarak bazı ülkelerde ise onun yerine geçen bir sistem olarak önem kazanmıştır.

Hem bireye hem de ülke ekonomisine sunduğu katkı ile hızla yaygınlaşan bireysel emeklilik sistemlerinde, emekliliğe yönelik sorumluluk birey ile devlet arasında paylaştırılmaktadır. Emeklilik gelirinine yönelik sorumluluk alan birey, sisteme katılıp katılmama kararını kendi değerlendirmelerine göre vermektedir. Ayrıca sisteme katılım sağlayan bireyler emeklilik gelirini şekillendirecek katkı payını belirlemekte ve fon tercihi gibi konularda bireysel kararlar vermektedir. Bu konularda rasyonel kararlar alınabilmesi için bireylerin temel finansal okuryazarlık düzeyinde olması gerekmektedir.

Bu çalışmada temel amaç finansal okuryazarlık ve bireysel emeklilik sistemi arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Ayrıca finansal okuryazarlık seviyesinin belirlenmesi, finansal tutum ve davranışların tespit edilmesi ve bireysel emeklilik sistemine yönelik bilgi seviyesinin belirlenmesi çalışmanın diğer amaçları arasındadır.

Araştırma sonucunda finansal okuryazarlık düzeyi ile bireysel emeklilik sisteminin kullanımı arasında bir ilişki bulunmuştur. Yüksek finansal okuryazarlık seviyesine sahip bireyler arasında bireysel emeklilik sistemi kullanım oranının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal güvenlik sistemi, bireysel emeklilik sistemi, BES, finansal okuryazarlık, Trabzon

ABSTRACT

In many developed and developing countries around the world, a comprehensive reform has been required due to the fact that social security systems has fallen into the financial crisis and the pension services offered has started to lose their effectiveness. As a result of restructuring in social security systems individual pension systems have gained importance in some countries as a complement to public pension systems and in some countries substitute system.

Responsibility towards retirement is shared between the individual and the state in individual pension systems, which are rapidly spreading with the contributions to both the individual and the country's economy. The individual who is responsible for the pension income gives his or her own decision to participate in the system. In addition, the individuals participating in the system determine the contribution margin that will shape the pension income and make individual decision about fund preferences. Rational decisions can be made in these matters only if the individuals are at the basic level of financial literacy.

The main purpose of this study is to examine the relationship between financial literacy and the individual pension system. Besides, determination of the level of financial literacy, identification of financial attitudes and behaviors and determining the level of knowledge for the individual pension system are among the other objectives of the study.

As a result of the research, there is a relationship between the level of financial literacy and the use of the individual pension system. It has been determined that the rate of use of the individual pension system is higher among individuals with a high financial literacy level.

Keywords: Social security system, individual pension system, IPS, financial literacy, Trabzon

TABLolar LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	1950 – 2017 Yılları Aktif Sigortalı – Aylık Alanların Sayıları	20
2	Yıllara Göre Türk Sosyal Güvenlik Sistemi Gelir – Gider Dengesi	21
3	Yıllara Göre SGK Giderlerinin Dağılımı	22
4	Seçilmiş OECD Ülkelerinin Yıllara Göre İşsizlik Oranları	24
5	Çalışanların Otomatik Katılım Kapsamına Dahil Edileceği Tarih.....	37
6	Yıllık Fon Toplam Gider Kesintisi Sınırları.....	49
7	1 Yılda En Fazla Getiri Sağlayan 20 Emeklilik Fonu.....	58
8	2017 Yılı Piyasa Verilerinin Değişim Oranları	59
9	3 Yıllık Getiri Oranlarına Göre İlk 20 Emeklilik Fonu	60
10	2007 – 2016 Yılları Arasında OECD Ülkelerinde Fonların Reel Getirileri	61
11	Katılımcıların Cinsiyet Grubuna İlişkin Frekans Dağılımı ve Yüzde.....	75
12	Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Frekans Dağılımı ve Yüzde.....	75
13	Katılımcıların Eğitim Durumuna İlişkin Frekans Dağılımı ve Yüzde	76
14	Katılımcıların Medeni Durumuna İlişkin Frekans Dağılımı ve Yüzde.....	76
15	Katılımcıların Bakmakla Yükümlü Olduğu Çocuk Sayısına İlişkin Frekans Dağılımı ve Yüzde	77
16	Katılımcıların Çalışma Durumuna İlişkin Frekans Dağılımı ve Yüzde	77
17	Katılımcıların Aylık Kişisel Gelir Durumuna İlişkin Frekans Dağılımı ve Yüzde	77
18	Katılımcıların Hane İçi Aylık Toplam Net Gelir Durumuna İlişkin Frekans Dağılımı ve Yüzde	78
19	Finans Kavramı Size Ne İfade Etmektedir	78
20	Finansal Bilgi ve Becerinizi Hangi Seviyede Olduğunu Düşünüyorsunuz?	79
21	Genel Olarak Verdiğiniz Finansal Kararların Sonuçlarını Nasıl Değerlendirirsiniz?	79
22	Aldığımız Eğitim Finans ile Ne Kadar İlişkiliydi?.....	79
23	Tasarruf ve Yatırımlarınızı Ne Kadarlık Bir Süreyi Dikkate Alarak Planlıyorsunuz?	80
24	Ana Gelir Kaynağınızı Kaybettiğinizde Herhangi Bir Destek Almadan Mevcut Yaşam Standartlarınızı Ne Kadar Sürdürebilirsiniz?.....	80
25	Son Bir Yıl İçerisinde Hanenizin Aylık Toplam Gelirinin Kaç Katı Kadar Tasarruf Sağladınız?	81
26	Bugün Hanenizin Aylık Toplam Gelirinin Kaç Katı Kadar Borcunuz Bulunmaktadır?.....	81

27	"Güvenli Bir Yatırım Yapmak ve Karşılığında Garanti Getiri Kazanmak, Yüksek Getiri Şansı İçin Risk Almaktan Daha Önemlidir"	82
28	Bugünkü Planlarınızı Yaparken Emeklilik Döneminizi Ne Kadar Düşünüyorsunuz? ...	82
29	Kamu Emeklilik Sistemi ile Elde Edecek Olduğunuz Emeklilik Gelirinin Gelecekteki Harcamalarınızı Karşulamakta Yeterli Olacağını Düşünüyor Musunuz? ...	82
30	Bireysel Emeklilik Sisteminde Devlet Katkısı Ne Kadardır?	83
31	Bireysel Emeklilik Sisteminde Emeklilik Hakkı Elde Edebilmek İçin Kaç Yıl Katılım Zorunluluğu ve Kaç Yaş Sınırı Vardır?.....	83
32	Bireysel Emeklilik Sistemini Kullanıyor Musunuz?	84
33	Bireysel Emeklilik Sistemine Katılmanızdaki Temel Amaç Aşağıdakilerden Hangisidir?.....	84
34	Aşağıdakilerden Hangisi Bireysel Emeklilik Sistemi Otomatik Katılım Uygulaması Hakkında Görüşünüzü İfade Etmektedir?	84
35	Faiz Oranı Bilgisini Ölçmeye Yönelik Olarak Katılımcıya Yöneltilen Soruya Verilen Cevapların Frekans Dağılımı ve Yüzdesi	85
36	Enflasyon Bilgisini Ölçmeye Yönelik Olarak Katılımcıya Yöneltilen Soruya Verilen Cevapların Frekans Dağılımı ve Yüzdesi	86
37	Risk Bilgisini Ölçmeye Yönelik Olarak Katılımcıya Yöneltilen Soruya Verilen Cevapların Frekans Dağılımı ve Yüzdesi	86
38	Finansal Okuryazarlık Seviyesi.....	87
39	Cinsiyet ve Finansal Okuryazarlık Seviyesi Arasındaki İlişki.....	87
40	Öğrenim Düzeyi ve Finansal Okuryazarlık Seviyesi Arasındaki İlişki	88
41	Çalışma Durumu ve Finansal Okuryazarlık Seviyesi Arasındaki İlişki	89
42	Aylık Kişisel Net Gelir ve Finansal Okuryazarlık Seviyesi Arasındaki İlişki	90
43	Medeni Durum ve Finansal Okuryazarlık Seviyesi Arasındaki İlişki.....	90
44	Finansal Kavramı ve Finansal Okuryazarlık Seviyesi Arasındaki İlişki.....	91
45	Finansal Bilgi ve Beceri Değerlendirmesi ve Finansal Okuryazarlık İlişkisi	92
46	Finansal Karar Alma Başarısı ve Finansal Okuryazarlık İlişkisi	93
47	Eğitimdeki Finans İçeriğinin Finansal Okuryazarlık Seviyesi İle İlişkisi.....	94
48	Tasarruf ve Yatırım Planlama Süresiyle Finansal Okuryazarlık Seviyesi Arasındaki İlişki.....	94
49	Tasarruf ve Yatırımda Dikkat Edilen Süre ve Gelir Kaybı Durumunda Yaşam Standartlarının Muhafaza Edilebilme Süresi İlişkisi	95
50	Tasarruf ve Yatırım Planlama Süresi ile Bireysel Emeklilik Kullanımı Arasındaki İlişki	96
51	Finansal Okuryazarlık Seviyesi ve Riskten Kaçınma Arasındaki İlişki.....	97
52	Finansal Okuryazarlık ve Emeklilik Dönemini Planlama.....	98

53	Finansal Okuryazarlık ve Emeklilik Gelirine Yönelik Yeterlilik Beklentisi Arasındaki İlişki.....	99
54	Finansal Okuryazarlık Seviyesi ve Bireysel Emeklilik Sistemi Devlet Katkısına Yönelik Bilgi Arasındaki İlişki	100
55	Finansal Okuryazarlık Seviyesi ve Bireysel Emeklilik Sistemi Emeklilik Şartına Yönelik Bilgi Arasındaki İlişki	101
56	Finansal Okuryazarlık Seviyesi ve Bireysel Emeklilik Sisteminin Kullanımı Arasındaki İlişki.....	102
57	Finansal Okuryazarlık Seviyesi ve Bireysel Emeklilik Sistemi Otomatik Katılım Uygulamasına Yönelik Tutum Arasındaki İlişki	103

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1	Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarafları	40
2	Çalışanların Otomatik Katılım ile Bireysel Emeklilik Sistemine Dahil Edilme Süreci .	47
3	Finansal Eğitim Diyagramı	69

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Sayfa Nr.
1	SGK'ya Yapılan Bütçe Transferleri	21
2	Yıllara Göre SGK Giderlerinin Gider Kalemlerine Göre Dağılımı	23
3	Yıllara Göre Türkiye'de Kayıt Dışı İstihdam Oranları	24
4	Yıllara Göre Katılımcı Sayısındaki Değişim	52
5	2017 Yılı Katılımcı Sayısının Emeklilik Şirketlerine Göre Dağılımı	54
6	2017 Bireysel Emeklilik Sistemi Katılımcılarının Yaş Dağılımı	55
7	Yıllara Göre Sistemde Bulunan ve Yatırıma Yönlendirilen Fon Tutarı.....	55
8	Emeklilik Şirketleri Bünyesindeki Toplam Fon Tutarları	56
9	Emeklilik Şirketleri Bünyesindeki Toplam Fon Tutarları (TL)	57

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFP	: Administradora de Fondos de Pensiones
BAĞ-KUR	: Esnaf, Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
BEMH	: Alman Emeklilik Tasarrufu Yasası
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
ERISA	: Employee Retirement Income Security Act
GSS	: Genel Sağlık Sigortası
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
ISSA	: International Social Security Association
İLKSAN	: İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
NDC	: National Defined-Contribution
OECD	: The Organisation for Economic Co-operation and Development
OYAK	: Ordu Yardımlaşma Kurumu
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
TAKASBANK	: İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
vb	: Ve Benzeri

GİRİŞ

Son 25 yıl içerisinde gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede nüfusun yaşlanması, işsizlik, ekonomik istikrarsızlıklar, uygulanan yanlış politikalar ve yönetsel başarısızlıklar gibi sebeplerle sosyal güvenlik sistemleri finansman sorunları içerisine girmiştir. Özellikle sosyal güvenlik sistemlerinin bir parçası olarak kamu emeklilik sistemlerinin kendi kendini finanse edemez hale gelmesi, kapsamlı bir reform ihtiyacını doğurmuştur. Uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan çalışmalar ve sunulan tavsiye niteliğindeki kararlar ile ülke yönetimlerinin kendi dinamiklerini dikkate alarak gerçekleştirdiği reformlar temelde üç başlık altına alınabilir. Bunlar; emeklilik yaşının yükseltilmesi, emeklilik fayda düzeyinin düşürülmesi ve bireysel emeklilik sistemlerinin ön plana çıkarılarak bireye sunulan emeklilik kaynaklarının çeşitlendirilmesidir.

Gerçekleştirilen reformlar ile yasal zemini hazırlanan ve reform çerçevesinde uygulama alanının genişletilebilmesi için birtakım teşvikler sunulan bireysel emeklilik sistemleri, yaygın uygulamada kamu emeklilik sistemi ile sunulan emeklilik gelirini tamamlayıcı bir fonksiyon üstlenmiştir. Bazı ülkelerdeki uygulamalarda ise bireysel emeklilik sistemleri kamu emeklilik sisteminin tamamlayıcısı değil, onun yerine geçen bir sistem olarak düzenlenmiştir. Genel olarak gelişmekte olan ülkelerde zorunluluk, gelişmiş ülkelerde ise gönüllülük esasına dayalı olarak uygulanan bireysel emeklilik sistemleri hızla yaygınlaşmış ve birçok birey tarafından tercih edilir hale gelmiştir.

Bireysel emeklilik sistemlerinin yaygınlaşması ile hem bireyler hem de devletler birtakım faydalar elde etmiştir. Çalışma dönemindeki yaşam standartlarının emeklilik döneminde de muhafaza edilmesi, bireysel refahın sürdürülebilirliğini ve yükseltilmesini sağlarken oluşturulan fonlar ülke ekonomisi için büyümeyi destekleyici ve istikrarı arttırıcı rol üstlenmektedir. Bireysel emeklilik sistemi ile oluşturulan fonların büyümesi, sermaye piyasalarının derinlik kazanması, kaynak dağıtımında etkinlik sağlanması ve yeni finansal araçların oluşturulmasını sağlamaktadır. Diğer taraftan oluşturulan bu fonlar devletler için de daha uygun maliyet ile kaynak bulunmasını kolaylaştırmaktadır. Bu kazanımlardan sebebi ile bireysel emeklilik sisteminin yaygınlaşması ülkeler açısından ayrıca önemli hale gelmiştir.

Emekliliğe yönelik sorumluluğun birey ile devlet arasında paylaşıldığı bu yeni yapılanmada bireye, eskiye oranla daha fazla sorumluluk düşmüştür. Birey, mevcut kamu emeklilik sistemi ile sunulan emeklilik gelirinin gelecekteki harcamaları için yeterli olup olmayacağına kendisi karar vermelidir. Bu kararın doğru olarak verilebilmesi için bireyin mevcut ekonomik durumunu doğru

analiz edebilmesi ve gelecekteki ekonomik durumunu hakkında doğru tahminlerde bulunabilmesi gerekmektedir. Bireysel emeklilik sistemine katılım sağlayan bireyin, emeklilik dönemi için elde etmesi gereken yeterli birikim miktarını ve bu birikime ulaşmak için ödenmesi gereken ortalama katkı payını doğru olarak tespit etmesi gerekmektedir. Ayrıca yatırım yapılacak fon türünü tercih ederken, fonu oluşturan yatırım araçlarının nelerden oluştuğunu ve hangi fon türünün kendisinin beklentisine en uygun risk ve getiri bileşimini sunacağını doğru olarak seçebilmesi gerekmektedir.

Örnek bir yatırımda aylık 200 TL prim ödemesi yapan ve sistemde 30 yıl kalan bir katılımcı bu süre sonunda, devlet katkısı ve vergiler hariç, % 2 reel getiri oranıyla 76 074 TL getiri elde ederken; %4 reel getiri oranıyla 104 191 TL getiri elde edebilecektir. Her iki durumda da sisteme ödenen prim toplam 72.000 TL olsa da fonda biriken tutar farklı olacaktır.

Bireysel emeklilik sisteminin bireye yüklediği tüm bu sorumluluk bireylerin en azından temel düzeyde finansal okuryazar olmasını gerektirmektedir. Ancak bu sayede bugün için rasyonel değerlendirmeler yapılabilir ve gelecek için rasyonel planlamalar oluşturulabilir. Bahsedilen gerekçelerden hareketle finansal okuryazarlık seviyesinin bireysel emeklilik sistemi katılım tercihi üzerine etkisi incelemeye değer görülmüştür.

Yapılacak çalışma genel olarak dört ana bölümden oluşacaktır. Birinci bölümde sosyal güvenlik kavramı ve tarihi gelişimi ile ilgili bilgi verilecek, uygulanan başlıca sosyal güvenlik sistemleri ve Türk sosyal güvenlik sistemi açıklanacaktır. Bu bölümün son kısmında Türk sosyal güvenlik sisteminin sorunlarına değinilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde bireysel emeklilik sistemlerinin amacı ve önemi açıklanarak çeşitli ülkelerde uygulanan bireysel emeklilik sistemleri özetlenecektir. Sonrasında ise Türkiye’de uygulanan bireysel emeklilik sistemi ile ilgili detaylı bilgi verilerek güncel veriler üzerinden sistemin mevcut durumu aktarılacaktır.

Üçüncü bölümde finansal okuryazarlık kavramı açıklanarak, öncelikle birey ve aile için sonrasında ekonomi için önemi hakkında bilgi verilecektir. Ayrıca finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik verilen finansal eğitimler ile ilgili bilgi sunulacaktır.

Son bölümde ise finansal okuryazarlık seviyesini, finansal tutum ve davranışları, bireysel emeklilik sistemine yönelik bilgi seviyesini belirleyerek finansal okuryazarlık seviyesinin bireysel emeklilik sistemine katılım tercihi üzerine etkisini incelemek için hazırlanacak anket Trabzon ilinde uygulanacaktır. Araştırma sonucu elde edilen veriler öncelikle frekans ve yüzde olarak sunulacak sonrasında ki-kare testi ile değişkenler arasındaki ilişki test edilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SOSYAL GÜVENLİK KAVRAMI, SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMLERİNİN GENEL YAPISI VE TÜRK SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ

1.1. Sosyal Güvenlik Kavramı, Tanımı ve Sosyal Güvenliğin Amaçları

Tarih boyunca yaşamını güçleştirebilecek birçok risk ile karşı karşıya gelen insanoğlu bu risklere karşı kendini güvence altına almak için farklı arayışlar içinde olmuştur. Sosyal güvenlik kavramı bu arayışlar sayesinde doğmuştur. Fakat ihtiyaç ne kadar eski olsa da sosyal güvenlik kavramının ve bu kavram temelinde bir sistemin oluşumu ancak modern dönemde gerçekleşebilmiştir.

Sosyal güvenlik "sosyal" ve "güvenlik" sözcüklerinin oluşturduğu bir terimdir. Latince "socius" kelimesinden türeyen "sosyal" sözcüğü kelime anlamı olarak "içtimai, toplumsal, topluma ait, topluma bağlı, toplumla ilgili" yani "insanların toplum içinde ve birlikte yaşamaları ile ilgili" anlamlarına gelmektedir (Seyyar, 2005: 249). Günümüzde yaygın kullanım alanı bulan bu sözcük ayrıca birlik, dayanışma ve yardımlaşma anlamı çağrıştırmaktadır. (Şakar, 2011: 3) Güvenlik kelimesi ise kişinin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu [TDK]).

Sosyal güvenlik bir terim olarak ele alındığında, "tehlikenin zararlarından korunma ve yarınından emin olma" duygusunu ve bu duygunun verdiği tatmin anlamına gelmektedir. Bu açıdan, fertlerin istekleri ve iradeleri dışında uğrayacakları tehlikelerin zararlarından kurtarılma garantisi olarak tarif edilebilen sosyal güvenlik, tehlike meydana gelmeden önce bu garantinin varlığına dayalı soyut bir tatmin duygusunu, tehlike meydana geldikten sonra ise tehlikenin zararlarını ortadan kaldırmaya yönelik somut tedbirler bütünü olarak ortaya çıkmaktadır (Alper, 2000: 4).

Her toplum farklı ekonomik, sosyal ve kültürel özellikler gösterir. Bu durum tehlike algısının da farklılaşmasına yol açar. Olası tehlikelere karşı dayanışma içinde olmak ortak bir kavram olsa da hangi tehlikelere karşı nasıl tedbirler alınması gerektiği konusunda ortak bir görüş yoktur. Bu sebeple devletlerde farklı sosyal güvenlik uygulamaları ve literatürde de farklı sosyal güvenlik tanımlamaları görülür.

William Beveridge'e göre sosyal güvenlik; hastalık, ölüm, işsizlik, kaza, yaşlılık, doğum ve evlenme gibi durumlarda gelir ihtiyacının karşılanması yani kişinin çalışamayacağı durumlarda nakit yardımı alması demektir (George, 1968: 5).

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) sosyal güvenliği; mesleki, fizyolojik veya sosyo-ekonomik herhangi bir riske maruz kalınması sonucunda çalışma ve gelir elde etme olanaklarından geçici veya sürekli olarak yoksun bulunan bireye, insan onuruna yakışır bir biçimde yaşamını devam ettirebilmesini sağlayan önlemlerin ve katkıların bütünü olarak tanımlar. (Sosyal Güvenlik Kurumu [SGK], 2009: 1).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sosyal güvenlik kavramını hastalık, işsizlik, yaşlılık, analık, maluliyet, çalışma gücü kaybı ve ölüm gibi riskler sebebi ile kazançta meydana gelen azalma ve kesilmelerle birlikte oluşan ekonomik, sosyal ve fizyolojik risklerin, kişi üzerinde yarattığı olumsuz etkileri giderme çabası olarak tanımlamaktadır (Uluslararası Çalışma Örgütü [ILO], 1998: 8).

Bu tanımlar ışığında sosyal güvenliği, gelir durumuna bakılmaksızın toplumun tamamına yaşam standartlarında düşüşe neden olabilecek bütün tehlikelere karşı güvence sunulması olarak tanımlanabilir.

10 Aralık 1948'de kabul edilen İnsan Hakları Beyannamesi'nin 22. maddesine göre herkesin kendisi ve ailesi için sosyal güvenliğe hakkı vardır. Aynı beyannamenin 25. maddesine göre her bireyin işsizlik, sakatlık, hastalık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışında sebeplerle oluşan geçim sıkıntısı için güvenlik hakkına sahiptir. Her anne ve çocuğu, evlilik içi olsun veya olmasın özel bakım ve yardım görme hakkına sahiptir (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1949: madde 22-25).

21. yüzyılda gelişmiş ve gelişmekte olan hemen hemen bütün ülkeler kendi sosyal, kültürel, ekonomik ve demografik yapısına uygun bir sosyal güvenlik sistemi oluşturarak, sosyal devlet anlayışı ile vatandaşlarına sosyal güvenlik hizmeti sunmaktadır.

Bireyin güvenlik ihtiyacı ile doğan ve tarihsel süreç içerisinde ilkel uygulamalardan kapsamlı ve modern sistemlere dönüşen sosyal güvenlik uygulamalarının temel amaçlarını ILO şu şekilde belirtmiştir(Egeli, 2009: 4):

- Bireylere ve ailelere karşılaşılabilecekleri ekonomik veya sosyal olumsuzluklar nedeni ile hayat standartlarında önemli bir düşüş gerçekleşmesini engelleyecek koruma garantisi sunmak,

- Özel emeklilik sigortalarının farklı programlar arasında transferini sağlamak, kazanılan hakları korumak, ödeme planlarında pozitif katkı sağlayacak düzenlemeler yapmak ve ödemeleri enflasyona karşı korumak,
- Emekliliğin kanunlarla düzenlendiği hallerde emeklilik dönemi ödemelerini kazançlara ya da Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'ya (GSYİH) endekslemek,
- Gelir düzeyi düşük olan her bireyi, toplumsal yaşama katabilecek hayat standardı sunmak.

Kısacası sosyal güvenliğin temel amacı bireye, yaşam standartlarını olumsuz yönde etkileyecek risklere karşı maddi ve manevi güvence sunmaktır.

1.2. Sosyal Güvenlik Sisteminin Tarihi Gelişimi

1.2.1. Dünyada Sosyal Güvenlik Sisteminin Tarihi Gelişimi

Sosyal güvenlik, insanlık için her zaman önem arz etmiş olmakla birlikte bir sistem olarak uygulanması insanlık tarihi için nispeten yeni sayılır. İlk çağlardan başlayarak sanayi devrimi öncesine kadar olan dönemde aile içi dayanışma sosyal güvenliğin temelini oluşturmaktaydı. Bireyin yaşamını güçleştirecek olumsuzlukların meydana gelmesi halinde akraba ve komşular yardım etmekte ve bu sayede hastaların, engellilerin, yaşlıların ve çocukların bakımı zor olmamaktaydı (Dilik, 1988: 41). Sanayi devrimi sonrası bu anlayış batı toplumlarında azalmış, geleneksel toplumlarda ise devam etmiştir.

Sanayileşme sonrası üretim hızla artmış daha fazla üretebilmek için daha çok işçi çalıştırılmış ve bunun sonucunda işçi sınıfı doğmuştur. 1870'lerde bir endüstri devletine dönen Almanya'da işçi sınıfının gelir dağılımında oluşan dengesizlikler, çalışma saatlerinin artması, çocuk işçi çalıştırılması, sakatlıklar ve hastalık gibi sorunlar artık sosyal yardımlarla çözülebilecek sınırı aşmıştı. Sosyal yardımların yeterli gelmediğinin farkında olan ve işçi sınıfının şartlarının düzeltilmesi için devlet müdahalesinin gerekliliğine inanan dönemin başbakanı Otto Von Bismarck'ın çalışmaları sonucu 1883'de hastalık, 1884'de kaza, 1889'da yaşlılık ve sakatlık sigortası oluşturulmuştur (Ekin vd., 1999: 32). Bu çalışmalar sonucunda Bismarck yönetimindeki Alman İmparatorluğu, modern sosyal sigorta sisteminin kurucusu olmuş ve ilk kez refah programını uygulayan ülke olmuştur (Blake, 2006: 3). Almanya'nın ardından 1887'de Avusturya, 1891'de Macaristan, 1894'de Norveç ve Fransa modern sosyal sigorta için ilgili kanunları çıkaran ülkeler olmuştur.

Sosyal güvenlik kavramının ilk kez literatüre girişi ise 1935 yılında Amerika'da yürürlüğe giren "Sosyal Güvenlik Kanunu" (Social Security Act) ile olmuştur (Füsunoğlu, 1998: 116). Bu kanun öncesinde Amerika'da 1911 yılında iş kazaları, 1914 yılında emeklilik planları, 1915 ve

1916 yıllarında zorunlu sağlık sigortası ve 1920 yılında ise işsizlik sigortasının oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır (Alper, 2008: 7). 1929 yılında Büyük Buhran'ın (Great Depression) Amerika'yı vurmasının ardından 1933 yılına kadar olan kısa dönem içerisinde 13 milyon Amerikalı işsiz kalmış ve işsizlik %25 seviyesine yükselmişti. Milli gelir üçte bir oranında düşmüş, bankaların üçte biri çalışmalarını durdurmuş ve birçok şirket batmıştı. Büyük Buhran, kamu ve özel emeklilik hizmetlerini de olumsuz etkilemiş ve 1929'dan 1932 yılına kadar olan dönem içerisinde emeklilik programları sunan 418 büyük şirketten 45'i iflas etmiş, kalan şirketlerin büyük çoğunluğu emeklilik için sunduğu getiriye düşürmüş, eyalet ve belediye yönetimleri emeklilik için sundukları taahhütleri yerine getirememişti (Ferrara ve Tanner, 1998: 17-18).

Büyük Buhran'ın yaşattığı çöküş Amerika'da sosyal güvenliği tetikleyici bir olay olmuştur. 1932 yılında başkan olarak seçilen Franklin Roosevelt'in çalışmaları sonucu "Sosyal Güvenlik Kanunu" 14 Ağustos 1935 yılında yürürlüğe girmiş ve tarihte ilk kez "sosyal güvenlik" terimi kullanılmıştır (Rosanvallon, 2004: 123). Fakat belirtmek gerekir ki Amerika'da 1935 yılında ilk kez kullanılan sosyal güvenlik terimi, bugünkü anlamına göre oldukça dar bir anlamda ve yalnızca emeklilik, malullük ve ölüm sigortalarını ifade etmek için kullanılmaktaydı (Alper, 2008: 6)

Modern anlamda sosyal güvenlik sistemleri için yeni bir oluşum ise 1942 yılında İngiltere'de Sir William Beveridge tarafından hazırlanan "Sosyal Sigorta Raporu"dur. Bu çalışmada Beveridge'in temel amacı; gelir durumundan bağımsız olarak herkesi kapsayan bir ulusal sigorta yaratmaktır. Beveridge sisteminde primler ile sağlık harcamaları finanse edilirken vergiler ile de aile ödeneklerinin karşılanması planlanmıştır (Gutierrez, 2001:2).

Sonraki yıllarda sosyal güvenlik sistemleri büyük bir ilerleme göstermiş, özellikle de I. Dünya Savaşından sonra batılı ülkelerde sosyal güvenlik çalışmalarının hızlandığı görülmüştür. Hem koruma altına alınan sosyal gruplar genişletilmiş hem de sunulan koruyucu önlemler ve uygulamalar artırılmıştır. Sosyal güvenlik, sosyal devlet anlayışının önemli bir parçası olarak gelişmeye devam etmiştir (Koray, 2000: 201).

Sosyal güvenlik sistemleri ikinci dünya savaşından 1970'li yıllara kadar olan dönemde özellikle de gelişmiş ülkelerde başarılı bir şekilde uygulanmıştır. Fakat yaşanan nüfus nedeniyle sistem içerisindeki aktif – pasif dengesinin bozulması, işsizliğin ve işsizlik ödemelerinin artması, kayıt dışı ekonominin varlığı, fonların verimli kullanılamaması ve sistemde yapılan diğer yönetimsel hatalar sonucu finansman krizi doğmuştur. Bu durum sosyal güvenlik sistemlerinde kapsamlı bir reform ve yeniden yapılanma gerektirmiştir (Demirci ve Şen, 2006: 57).

Kamu sosyal güvenlik sistemlerinde yaşanan aksaklıklar gelecekte daha iyi bir yaşam beklentisi içerisinde olan bireyleri farklı arayışlara yönlendirmiştir. Bu arayışların sonucunda her

bireyin, aktif çalışma döneminde tasarruf ederek emeklilik dönemindeki harcamalarını finanse ettiği fonlama yöntemine dayan özel emeklilik sistemleri yakın dönemde oldukça önem kazanmıştır. Devlet tarafından da desteklenen ve özendirilen özel emeklilik sistemleri ile emeklilik döneminde ek gelir sağlanarak refah düzeyinin artırılması amaçlanmaktadır.

1.2.2. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Tarihi Gelişimi

Avrupa’da modern anlamda sosyal güvenlik sistemi ancak Sanayi Devrimi’nin gerçekleşmesi ve bunun sonucunda korunmayı talep edecek işçi sınıfının ortaya çıkması ile mümkün olmuştur. Osmanlı Devleti’nde ise bu dönemde sanayileşmede geri kalındığından korunmayı talep edecek bir işçi sınıfı oluşmamıştı. Bu durum modern anlamda Türk sosyal güvenlik sisteminin oluşumunu geciktirmiştir(Erol, 1992: 61). Diğer yandan hem din hem de kültürel temele dayanan yüksek aile içi dayanışmanın ve sosyal yardımlaşmanın varlığı da sosyal güvenliğin bir sistem haline gelmesini ertelemiştir.

Cumhuriyet öncesi dönemde sosyal güvenlik uygulamaları üç kategoride toplanabilir. Bunlar: aile içi ve toplumsal (sosyal) yardımlaşmalar, dinsel yardımlar ve meslek kuruluşları içindeki yardımlardır (Akkaya, 2000: 2). Aile içi yardımlaşma geleneği cumhuriyet öncesi dönemde sosyal güvenliğin sağlanabilmesi açısından elzemdi. Bireylerin tamamını kapsayan düzenli bir uygulamanın olmayışı sebebiyle hastalık, sakatlık, yaşlılık ve ölüm gibi yaşamı güçleştiren olumsuzluklar meydana geldiğinde, aile içi dayanışma gösterilerek durumun olumsuz etkileri giderilirdi. Ayrıca insanlara hayır ve iyilik yapma amacıyla vakıflar kurulmuş ve oldukça başarılı faaliyetler yürütülmüştür. Osmanlı Devleti’nde kurulmuş olan vakıflar arasında sosyal güvenlik bakımından özellikle “Hayri Vakıflar” ile “Avarız Vakıflar”ın önemi büyüktü. Bu türden vakıflar, bir bakımdan sosyal yardım kurumları fonksiyonunu üstlenmişlerdir (Şenocak, 2009: 422-425)

Yaşamı güçleştiren olumsuzluklarla mücadelede diğer bir önemli unsur dini yardımlardı. İslam anlayışına göre Allah’ın tanıdığı sınırlar içerisinde kazanılan servetin sahibi bu serveti ahlaksal ve sosyal yollarda kullanmalıdır. Ayrıca İslam dininde fitre, fidye ya da kefaretlar, nezirler, kurban ve isteğe bağlı diğer sadakalar kısmen ya da tamamen fakirlere yardım ve gelir dağılımının onlar yararına değiştirilmesine yöneliktir (Dilik, 1988: 56-57).

Diğer yandan 13. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar olan dönem içinde oluşturulan Ahilik teşkilatları ve Ahilik teşkilatlarını temel alan Lonca teşkilatları sosyal güvenlik anlamında önemli örgütlenmelerdendir. Ahilik teşkilatları karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma düşüncesi temelinde kurulmuş; yoksula, yabancıya gariplere ve misafirlere gıda yardımının sağlanması temel kural olarak benimsenmiştir. Lonca teşkilatlarında usta ile çırak ilişkisini güçlendirerek, çıraklıktan ustalığa geçiş sürecinde çıraklar üzerindeki maddi yükü hafifletme amacı vardır. Ayrıca üyelerine

ve üyelerinin ailelerine yaşlılık, sakatlık, ölüm gibi durumlarda sosyal yardımlar sağlanarak muhtaç durumdan kurtulmalarına destek sağlanmıştır. Loncaların gelir kaynağı meslek mensuplarından ödeme gücüne göre haftalık ya da aylık olarak alınan bir tür primle sağlanırdı. (Şen,2002: 26-29).

Osmanlı Devleti döneminde sosyal yardımları yapılandıran mevzuat düzenlemeleri dışında kapsamlı düzenlemeler yapılmamış, yalnızca memur ve subaylar ile kamu kesiminde çalışanların korunmalarını öngören sandıklar kurulmuştur. 1866'da kurulan "Askeri Tekaüt Sandığı" bu sandıklardan ilkidir ve sosyal güvenliğe yönelik ilk resmi kurum olarak kabul edilir. Ardından 1881 yılında "Sivil Memurlar Emekli Sandığı" kurulmuştur. Takip eden süre içerisinde farklı iş alanlarına yönelik başka emekli sandıkları da kurulmuştur (Güvercin, 2000: 2-7). II. Meşrutiyet (1908) sonrası bu sandıklardan biri dışında tümü kaldırılmış "Askeri ve Mülki Memurlar Sandığı" adı altında tek bir sandık kurulmuştur. Kurulan bu sandık Cumhuriyet dönemine de taşınmıştır.

Cumhuriyet'in ilanından önce Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti döneminde, Zonguldak ve Ereğli'de zor şartlar altında çalışan işçiler için sosyal güvenlikle ilgili olan iki kanun çıkartılmıştır. Bunlardan ilki 28 Nisan 1921 tarih ve 114 sayılı "Zonguldak ve Ereğli Havza-i Fahmiyesinde Kömür Tozlarının Amele Menafii Umumiyesine Olarak Furuhtuna Dair Kanun"dur. Bu kanun Zonguldak ve Ereğli bölgesinde üretim esnasında ortaya çıkan kömür tozlarının açık arttırma ile satılması ve gelirinin işçiler yararına kullanılmasını sağlamıştır.

İkinci kanun ise 10 Eylül 1921 tarih ve 151 sayılı "Ereğli Havza-i Fahmiye Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun" 'dur. Ereğli kömür bölgesindeki işçiler hakkında uygulanmak için çıkartılan bu kanun; işçilere tanınan haklar bakımından sınırlı olsa da çıkarıldığı dönem için sosyal politika bakımından büyük önem taşımaktadır. Kanun maden işçileri için "İhtiyat ve Teavün Sandıkları" nın kurulmasını ve bu amaçla bir yönetmelik çıkartılmasını öngörmektedir(Talas, 1983: 74). İlgili yönetmelik 22. Temmuz 1923 günü "Amele Birliği ve İhtiyat ve Teavün Sandıkları Talimatnamesi" adıyla çıkarılmış ve kömür madenlerinde "ihtiyat ve teavün sandıkları" kurulması sağlanmıştır. "Amele Birliği" adıyla birleştirilen sandıkların finansmanı temelde işçi ve işverenlerin, ücret üzerinden eşit oranda ödeyecekleri primlerden oluşmaktaydı. Buna ek olarak bağışlar, işçilerden kesilen ceza ve gündelikler, maden şartnamesi gereği bazı madencilerin işçi payı olarak hükümete ödemesi gereken paralar da sandıklar için ek bir finansman sağlamıştır. Aynı yönetmeliğe göre sandıkların üye işçilere sunduğu imkanlar şunlardır (Dilik, 1985: 95-96):

- İş kazaları ve hastalıklar durumunda işçilerin çalışmadıkları süre boyunca geçimini sağlamaları için yardım yapılması,
- Muhtaç durumdaki işçi ailelerine yardım yapılması,
- Ödünç para verilmesi,

- İşçilerin konut edinmek amacıyla kuracakları konut kooperatiflerine kredi verilmesi,
- İşçilerin ya da aile fertlerinin ölümü durumunda, cenaze giderlerinin karşılanması.

Kapsamı dar ve koruma altına aldığı kişiler belirli bir grupla sınırlı olsa da Amele Birliğinin kuruluşu Türkiye’de sosyal sigorta uygulamasının temelini oluşturması bakımından oldukça önemlidir. Zamanla Amele Birliği kömür işçilerine sosyal güvenliği sağlayan temel kurum olmaktan çıkmış, gelişmiş sosyal güvenlik uygulamalarının tamamlayıcı bir parçası haline dönüşerek varlığını devam ettirmiştir.

Cumhuriyetin ilanından sonra, çalışma yaşamını ilgilendiren ilk önemli düzenleme 2 Ocak 1924 tarihinde çıkarılan 394 sayılı “Hafta Tatili Hakkında Kanun” ile yapılmıştır. Bu kanuna göre resmi daireler ile birlikte sanayi ve ticari özel kurumlarda çalışanlara haftada bir gün dinlenme hakkı tanınmıştır. 1935 yılında “Ulusal Bayramlar ve Genel Tatiller Hakkındaki Kanun” ile hafta tatili Pazar günü olarak belirlenmiş, bazı istisnalar dışında tatil cumartesi 13:00’den başlamak üzere 36 saate çıkarılmıştır. İlgili düzenleme ile birlikte haftada altı günden fazla çalışması yasaklanmıştır (Dilik, 1985: 97)

Cumhuriyet sonrası devlet organizatörlüğünde gerçekleştirilen kalkınma çabaları ulusal sanayinin canlanmasını sağlamış ve kurulan yeni işletmeler ile işçi sayısı giderek artmıştır. İşçi sayısında yaşanan artış, iş ilişkilerinin düzenleneceği bir iş yasası ihtiyacı doğmuş ve 8 Haziran 1936 tarihinde 3008 sayılı “İş Kanunu” yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile devlete iş kazaları ve meslek hastalıkları, analık, hastalık, yaşlılık ve ölüm risklerine karşı sosyal yardımların düzenlenmesi ve yönetilmesi sorumluluğu verilmiştir. Kanunla sigortalı olmak işçiler için bir hak olarak tanımlanmış ve katılım zorunlu tutulmuştur. Ancak bu dönem içerisinde başlayan İkinci Dünya Savaşı sistemin kurulmasını engellemiştir. Daha sonra 27 Haziran 1945 yılında 4772 sayılı “İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu”nun çıkarılması ve 16 Temmuz 1945 tarihinde 4792 sayılı “İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu”nun yürürlüğe girmesi ile “İşçi Sigortaları Kurumu” kurulmuş ve bu tarihe kadar kurulan sandıkların birleştirilmesi sağlanmıştır.

İşçi statüsündeki çalışanlara ilişkin çeşitli kanunlara dağılmış bulunan sigorta düzenlemeleri 1964 yılında çıkarılan 506 sayılı “Sosyal Sigortalar Kanunu” ile bir bütün haline getirilmiş ve çalışanlara sosyal güvenlik kapsamında yeni hak ve olanaklar sunulmuştur. İşçi Sigortaları Kurumu’nun adı bu kanun ile “Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK)” olarak değiştirilmiştir (Yakar, 2004: 17)

Cumhuriyet sonrası kalkınma döneminde hızlı bir ilerlenenin sağlanabilmesi için devletin, askeri ve mülki alanlar dışında ekonomik ve ticari alanlarda da faaliyet göstermesi gerekmektedir. Bu amaçla ilgili alana yönelik çeşitli kurum ve kuruluşlar faaliyete geçirilmiş, buralarda çalışan

personel için ise özel sandıkların oluşturulması gerekmiştir. 1934 ve 1947 yılları arasında 11 farklı sandık kurulmuştur. Bu durum zamanla karışıklıklara sebep olmuş ve kamu çalışanlarına sunulan sosyal güvenlik hizmetlerinin tek bir merkezde toplanması ve tek elden yürütülmesi düşünülmüştür. Konu ile ilgili düzenleme 8 Haziran 1949 yılında yapılmış ve mevcut hükümler ve sandıklar kaldırılarak 5434 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu” çıkartılmıştır.

Toplum içinde önemli bir kesimi oluşturan esnaf, sanatkar ve diğer bağımsız çalışanların sosyal güvenliklerinin sağlanabilmesi için gerekli düzenleme ise 2 Eylül 1971 tarih ve 1479 sayılı “Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (Bağ-Kur) Kanunu” nun çıkarılmasıyla gerçekleştirilmiştir. Daha sonra 1979’da çıkarılan 2229 sayılı kanun ile herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna tabi olmayan Türk vatandaşlarına ve ev hanımlarına Bağ-Kur kapsamında isteğe bağlı sigortalı olma hakkı tanınmıştır. 1984 yılında çıkarılan 2926 sayılı kanun ile tarımda alanında kendi nam ve hesaplarına çalışanlar da Bağ-Kur kapsamına alınarak sosyal güvenlik hizmeti sunulmuştur.

Sosyal güvenlik hizmetlerini tek bir çatı altında toplamak amacıyla 16 Mayıs 2006 tarihinde TBMM tarafından kabul edilen 5502 sayılı “Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu” ile SSK, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur’un görevleri Sosyal Güvenlik Kurumu’na devredilmiştir.

1.3. Sosyal Güvenlik Sistemleri

Sosyal güvenlik sisteminin gelişimi tarihsel bir süreç içerisinde incelendiğinde “Sanayi Devrimi” nin bu süreçte bir dönüm noktası olduğu görülür. Çünkü sanayi devrimi ile üretim sistemleri değişmiş ve işçi sınıfı doğmuştur. Bununla birlikte ekonomik ve sosyal yapıda da önemli değişimler yaşanmıştır. Bu süreç sonucunda devlet eli ile kurulan bir sosyal güvenlik sistemi ihtiyacı hissedilmiştir (Güvercin, 2004: 90).

Sosyal risklerin olumsuz etkilerine karşı mücadele ederek vatandaşlarını korumaya çalışan devletler kendi koruyucu sosyal güvenlik sistemlerini, sosyal ve ekonomik gelişmişlik düzeylerine, geleneklerine, diğer devletlerden aldıkları örneklere ve kendi öngörülerine uygun olarak oluşturmuşlardır. Bu durum tek bir sosyal güvenlik sistemi yerine farklı sistemler oluşturmasını sağlamıştır. Uygulanan başlıca sosyal güvenlik sistemleri şu şekilde sınıflandırılabilir(Sözer, 2001a: 1):

- İşçi Sigortası (Bismarck) Sistemi
- Halk Sigortası (Beveridge) Sistemi
- Karma Sistem
- Devletçe Bakılma Sistemi

- Özel Sigorta Sistemi
- Koruyucu Fon Sistemi (Kişisel Tasarruf Sistemi)

1.3.1. İşçi Sigortası (Bismarck) Sistemi

İşçi sigortası sistemi, tüm çalışanların sosyal güvenceden faydalanmaları amaçlayan ve bu amacı sosyal sigorta tekniği ile gerçekleştirmeye çalışan bir sosyal güvenlik sistemidir. 1881 yılında Almanya’da, dönemin başbakanı Otto Von Bismarck tarafından hazırlandığı için “Bismarck Sistemi” olarak da bilinmektedir. Öncelikli amaç işçileri korumaktır çünkü sistemin doğuşu sanayi devrimi sonrası işçi hareketlerinin yükselişte olduğu bir döneme dayanmaktadır.

1881 yılında Bismarck, Alman parlamentosunda yaptığı konuşmada işçilerin sosyal yoksulluğunun işçi hareketlerini yasaklayarak giderilemeyeceğini, çözümün devlet müdahalesiyle geleceğini belirtmiş ve artık devlet tarafından gerekli yasalar çıkartılarak işçilerin kazalara, hastalıklara ve yaşlılığa karşı korunacağını, bunun işçinin ve işverenin katılımı ile gerçekleştirileceğini söylemiştir(Özdemir, 2007: 191).

Sistem işçi sorunları nedeniyle kurulduğu için çalışma esasına dayalıydı. İşçi sigortası sisteminde sosyal güvenlik hakkı temel olarak mesleki faaliyete bağlıydı ve mesleki faaliyette bulunmayanlar sosyal sigortaya da tabi değillerdi. Sistemin finansmanı işçi ve işveren tarafından karşılanıyor fakat gerekli durumlarda devlet tarafından da destek veriliyordu. Sigorta kapsamında olmayanlara devlet tarafından sosyal yardımlar sunuluyordu. Zamanla bu durum değişti ve bağımsız çalışanlar ile çalışmayanlar da sisteme dahil edilerek nüfusun tamamının koruma altına alınması için çalışıldı. Bu sebeple İşçi sigortası sisteminin halk sigortası sistemine doğru bir genişleme gösterdiği görülür(Sözer, 1998: 51).

1.3.2. Halk Sigortası (Beveridge) Sistemi

İngiltere’de sanayileşme sürecinin ardından geleneksel sosyal güvenlik sistemlerinin toplumsal sorunların giderilmesinde başarılı olmayışı yeni bir sosyal güvenlik sistemini gerekli kılmış hükümet bu amaçla Sir William Beveridge’i görevlendirmiştir. Beveridge’in 1942 yılında sunduğu ve “sosyal devrim” olarak nitelendirdiği raporda; yoksulluğun çağdaş toplumların yüz karası olduğunu belirterek, geniş kapsamlı bir sistem sayesinde toplumdaki yoksulluk sorununun giderilebileceğini ifade etmiştir(Koç, 2006: 96-98).

Beveridge Raporu doğrultusunda oluşturulan Halk Sigortası Sistemi; İşçi Sigortası Sisteminde olduğu gibi yalnızca çalışanları değil halkın tamamını sosyal güvenceden yararlandırma amacı ile ayırım gözetmeksizin bütün bireyleri kapsamına alarak sosyal güvence sunan, finansman

ve yönetimin tek merkezden yürütüldüğü modern bir sosyal güvenlik sistemidir(Sözer,1991b: 80). Sistemin kurulu olduğu altı temel prensip şu şekildedir (Tuncay, 1998: 26);

- Yönetimde birlik,
- Yaygın bir sosyal güvenlik,
- Primlerde birlik ve zorunlu katılım,
- Kişisel sorumluluk,
- Tam çalıştırma (tam istihdam) ve sağlık sigortası ile bütünlük
- Aile ihtiyaçları

Sistemde başlangıçta sosyal güvenliğin sosyal sigorta tekniği ile sağlanırken sonradan çıkartılan kanunlar ile sosyal yardımların sosyal güvenlik içerisindeki payı arttırılmış ve sosyal sigortadan yararlansa dahi geçim sıkıntısı çekenlere devletçe yardım sunulması kararlaştırılmıştır(Tuncay, 1998: 26; Şakar, 2002: 22).

İşçi sigortası ve halk sigortası sistemlerini karşılaştırdığımızda iki sistemde de bütün halkı kapsama amacı oluşsa da işçi sigortası modelinde işçi ve işverenin primleri ön plandayken halk sigortası sisteminde devlet katkıları önemli bir yer tutar. Ayrıca işçi sigortası sisteminde çalışanlar mesleklerine göre kategorize edilmiştir. Halk sigortası modelinde ise bu şekilde bir kategori ayırımına gidilmemiştir.

1.3.3. Karma Sistem

Bismarck ve Beveridge'in oluşturmuş olduğu sistemler birçok ülke için örnek oluşturmuştu. Bazı ülkeler sistemleri olduğu gibi ya da küçük modernizasyonlar ile kullanmayı tercih ederken bazıları her iki sistemi birlikte kullanmayı seçti. İşçi ve halk sigortası sistemleri birlikte uygulanması sonucu karma sistemler ortaya çıkmış oldu. Hollanda sosyal güvenlik sistemi bu konuda örnek oluşturur (Sözer, 2001:2).

Geleneksel sosyal güvenlik sistemlerinin uygulandığı Hollanda 1870'lerden sonra endüstriyel anlamda önemli gelişmeler gösterdi. Bu gelişmeler ülkedeki işçi sayısının artmasına neden olurken beraberinde işçi sorunlarını da doğuruyordu. Geleneksel sosyal güvenlik uygulamaları işçilerin sosyal güvenlik taleplerini karşılayamadığından sosyal güvenlik ihtiyacı bir sorun haline dönüşmüştü. Bu dönemde Almanya'da işçilerin sosyal güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulan işçi sigortası sistemi, endüstriyel gelişme gösteren birçok ülkede olduğu gibi Hollanda için de uygulanabilir bulundu ve işçi sigortası sistemi Hollanda'da kuruldu. Daha sonra halk sigortası sistemi ile tanışan Hollanda'da kurulan komisyonun çalışmaları sonucu, herkesi tüm risklere karşı koruyacak bir güvenlik sistemi oluşturmak için mevcut sosyal güvenlik sistemi

yeniden düzenledi. Ortaya çıkan sentez ile işçi ve halk sigortası modeli birlikte uygulanmıştır (Sözer, 1997: 89).

1.3.4. Devletçe Bakılma Sistemi

Bu sistemde toplum içerisindeki her bireye, finansmana prim ya da benzeri bir katkıda bulunmasına bakılmaksızın devlet tarafından tutar ve koşulları önceden belirlenmiş bir sosyal gelir alma hakkı sunulur. Yani tehlikelere karşı bireysel sorumluluk ortadan kaldırılmıştır (Dilik, 1980: 82). Yeni Zelanda ve Danimarka gibi bazı devletlerde uygulanan bu sistemde sosyal sigorta devre dışı bırakılmış ve tüm sosyal riskler için sağlanacak edimlerden devleti sorumlu tutulmuştur. Yeni Zelanda’da mesleki ve sosyal durumu ne olursa olsun, geliri yetersiz fertlerin tamamı devletten nafaka alacaklısı sayılır (Sözer, 2001:3).

Devletçe bakılma sisteminin bir diğer uygulayıcısı olan Danimarka’da ise halk aylığı, zorunlu resmi iş pazarı ek aylığı ve gayri resmi ihtiyarı iş pazarı ek aylığı uygulamaları mevcuttur. Sosyal aylık yasası uyarınca tüm vatandaşlar 67 yaşını doldurduklarında “halk aylığı” almaya hak kazanır. Sistem, merkezi bir yönetime bağlı olmakla birlikte mahalli yönetimler tarafından sosyal işler merkezleri bünyesinde yürütülmektedir (Egeli, 2009: 44).

1.3.5. Özel Sigorta Sistemi

Özel sigorta sistemi tarihte ilk kez Şili’de 1981 yılında General Pinochet yönetimindeki askeri hükümet döneminde uygulanmaya başlanmıştır (Kritzer, 2008: 1). Bu sistemde sigortalılar, özel sigorta şirketlerine veya bankaların kurdukları özel fon yönetim kuruluşlarından seçtikleri birine primlerini öderler. Sistem zorunluluk esasına göre uygulanır ve seçtiği fona ödediği primler ile birlikte fondan sağlanan getiri emeklilik aylığı olarak geri ödenir. (Tuncay, 1998:33).

Özel sigorta sistemi sisteminde emeklilik için yapılan sigorta, sosyal sigorta özelliği taşımaz. Özel sigorta sistemi bireysel bir özellik gösterir ve sosyal sigorta sisteminin yeniden dağıtım ve sosyal dayanışma fonksiyonları bu sistemde bulunmaz (Kapar, 1999: 183). Şili’nin uyguladığı bu sistem Kolombiya, Peru, Arjantin, El Salvador, Uruguay, Meksika ve Bolivya tarafından örnek alınmıştır. Bunun dışında farklı ülkelerde de özel emeklilik uygulamaları kullanılmaya başlanmış fakat bu uygulamalar kamu emeklilik sistemini ikame edici özellikten çok tamamlayıcı niteliktedir. Bu sistemin Türkiye’deki yansıması “Bireysel Emeklilik Sistemi” dir. Bu konu çalışmanın ikinci bölümünde incelenecektir.

1.3.6. Koruyucu Fon Sistemi (Kişisel Tasarruf Sistemi)

Bu sistem, İngiliz hükümetinin kolonilerde bir sosyal güvenlik sistemi kurmak istememesine rağmen kolonilerin sosyalizmden etkilenme ihtimalinin bunu gerekli kılmasıyla geliştirilmiştir. İngiliz hükümetinin bu sistemi tercih etmesinin başlıca nedeni devlete bir yükünün olmamasıdır (Karadeniz, 2007: 5-6).

Kişisel tasarruf esasına dayanan sistemde, her çalışan için kendi adına bulunan hesapta biriken primleri devlet kuruluşu tarafından yönetilerek yatırımlara yönlendirilir. Bu fonların sağladığı gelir düşük olsa da, yönetim giderlerinin düşük olması bu fonları çekici kılmaktadır. Katılımcının isteğine bağlı olarak birikimin bir kısmı, konut, eğitim ve sağlık harcamalarında kullanılmak üzere kredi olarak verilebilir. Bu sistemde fonlar devlet güvencesi altındadır (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 2001: 20). Farklı ülkelere yayılan sistem Tayvan, Güney Kore, Singapur, Malezya, Vietnam, Çin Halk Cumhuriyeti, Hong Kong gibi Asya ülkelerinde uygulanmaktadır.

1.4. Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Finansman Yöntemleri

Sosyal güvenlik sisteminin finansman boyutu, geniş ve karmaşık bir yapıdan oluşmaktadır. Sisteminin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için finansal ihtiyaçların yalnızca bir defaya mahsus olarak değil düzenli ve süreklilik içerisinde karşılanabilmesi gerekmektedir. Bu sayede sosyal güvenlik sağlam finansal temeller üzerine kurularak ihtiyaç duyulan özelliklere uygun olarak hizmet verebilir (Alper, 1990: 4; Güneş ve Yakar, 2004: 128)

Bu nedenle sosyal güvenlik sisteminin finansman yöntemi belirlenirken koruma altına alınan risklere, uygulandığı ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısına göre en doğru doğru finansman yöntemi seçilmelidir. Bu sayede sosyal güvenlik sistemi ihtiyaçlara uygun olarak sürekli bir şekilde faaliyetlerini sürdürebilir.

Sosyal güvenlik sisteminin finansmanında başlıca iki temel yöntemin kullanımı görülmektedir. Bunlardan ilki, her aktif kuşağın kendinden önceki neslin finansmanını sağladığı “dağıtım yöntemi”, ikincisi ise aktif her kuşağın kendi sosyal güvenlik ihtiyacının finansmanını sağladığı “fonlama yöntemi”dir.

1.4.1. Dağıtım Yöntemi

Dağıtım yöntemi (pay-as-you-go), belirli bir dönem içerisinde ödenmesi gereken sosyal güvenlik giderlerinin aynı dönem içinde elde edilen gelirler ile karşılanması esasına dayanır.

Sistemde aktif kesimin ödediği sosyal güvenlik primleri yaşlı nüfusun emeklilik ödemelerinin finansmanında kullanılır (Blake, 2000: 47).

Belirli bir dönemdeki gelir ve gider dengesinin varlığına dayanan dağıtım yönteminde, aktif nesilden toplanan primler başta enflasyon olmak üzere ekonomik etkenler nedeniyle değer kaybına uğramasını engellemek için direkt olarak o dönemdeki giderleri karşılamada kullanılır (Yurdadoğ, 2000: 90). Sistem içerisinde aktif-pasif dengesinin sağlanamaması durumunda gelirler giderleri karşılayamaz hale geleceğinden dağıtım sisteminin iyi bir planlama ve kontrol ile yürütülmesi gerekir. Dağıtım yöntemi, kendi içerisinde primli ve primsiz olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

1.4.1.1. Prime Dayalı Dağıtım Yöntemi

Devlet desteğine sahip, dağıtım esasına göre işleyen sosyal güvenlik sistemlerinde refah seviyesinin yükseltilmesi temel amaçtır. Buna ek olarak dağıtım sisteminin tercih edildiği sosyal güvenlik sistemlerinde bir diğer amaç emekli ve çalışan kuşaklar arasında dayanışma sağlamaktır. Hatta bu dayanışma içerisinde aynı kuşak içerisinde farklı gelir grupları da dahildir. Sistemde yüksek gelir gruplarından toplanan primler ile yoksul kesim desteklenmekte ve dayanışma oluşturulmaktadır. Bu sayede oluşabilecek sosyal ve ekonomik risklere karşı her bireye güvence sağlanır (Bayrak Salantur, 2015: 16)

Primli sistem, katılımcıların çalışma dönemlerinde ödedikleri primlerin, emeklilik maaşlarının hesaplanmasında, hesaba katılıp katılmamasına göre “Maaş Esaslı Programlar” ve “Prim Esaslı Programlar” olarak ikiye ayrılır.

Maaş Esaslı Programlarda; çalışanlara ödenecek emeklilik maaşı başlangıçta saptanmakta ve bu programa dahil tüm çalışanlara uygulanmaktadır. Bu programda aktif çalışma döneminde ödenen primlerin miktarı ile emeklilik dönemi maaş miktarı arasında doğrudan bir ilişki bulunmamaktadır. Ödenecek prim miktarı, emeklilik dönemi maaş düzeyinin belirlenmesinin ardından yapılan hesaplamalar sonucu belirlenir (Şen, 2001: 35).

Prim Esaslı Programlarda ise aktif çalışma hayatı boyunca ödenen primler, emeklilik döneminde elde edilecek emeklilik maaşının belirlenmesinde önemli bir faktördür. Çalışandan belli bir oranda kesilen primler satın alma gücüne endekslenir ve kaydedilir. Emeklilik dönemi geldiğinde, ödediği primlerin cari değeri üzerinden değerlendirme yapılarak emeklilik aylığı hesaplanır (Altaş, 2010: 11).

1.4.1.2. Primsiz Dağıtım Yöntemleri

Sosyal yardım veya evrensel gelir sistemleri olarak adlandırılan bu uygulamalarda, çalışma hayatına katılıp katılmadığına bakılmaksızın her vatandaşa ya da belirli bir yaş sınırını aşanlara kamu kaynaklarından ortalama veya asgari bir gelir olarak finansal destek verilmektedir. Primsiz sosyal güvenlik uygulamalarında yapılan ödemeler, kamu gelirlerinden karşılanmaktadır (Ergenekon, 1998: 38-39). Muhtaç, yaşlı, malul, dul, kimsesiz, ve korunmaya muhtaç çocuklara karşılıksız olarak yapılan sosyal yardım ve hizmetler primsiz dağıtım yöntemini oluşturur. (Korkmaz ve diğerleri, 2007: 94)

1.4.2. Fon Biriktirme (Fonlama - Kapitalizasyon) Yöntemi

Kapitalizasyon yöntemi olarak da bilinen bu sistem, bir sigortalı neslin çalışma sürece ödeyeceği primlerin biriktirilerek değerlendirilmesi ve gelecekte kendilerine sağlanacak emeklilik ödemelerin bu fondan aktarılması esasına dayanır. Fonda biriken tasarruf ve fon getirileri çalışanların emeklilik maaşını oluşturur (Altaş, 2010: 9).

Kurulacak fon bireysel olabileceği gibi toplu da olabilir. Bireysel fonlarda her sigortalı için kendisi ve işvereni tarafından ödenen primler katılımcının kişisel hesabına yatırılır. Bu hesapta biriken fon ve bu fonun getirisi ileride kendisine yapılacak ödemenin kaynağını oluşturur. Toplu fonlarda ise ödenen primler ortak bir fonda biriktirilir ve her bir katılımcıya bu ortak fondan ödeme yapılır (Dilik, 1992:248)

Fon biriktirme yönteminde, belli bir dönemde toplanan primlerin dağıtımını yine aynı dönemde yapılmadığından sistemlerde büyük fonlar oluşmakta ve bu fonlar işletilerek ek gelir sağlanmaktadır. Fon biriktirme yöntemi, istikrarlı bir ekonomiye sahip olan, düşük enflasyonun görüldüğü ülkelerde yaşlılık, ölüm ve malullük gibi uzun dönemli sigorta kollarında sağlıklı bir şekilde uygulanabilmektedir. Fakat yüksek enflasyona sahip olan istikrarsız ekonomilerde, fonlar işletilse bile paranın değeri korunamayabilir ve fondaki birikimin reel satın alma gücü düşer. Bu sebeple birçok ülkede fon biriktirme yöntemi yerine dağıtım yöntemini tercih etmektedir (Oral, 2002: 27). Fon biriktirme yönteminde de “Maaş Esaslı Programlar” ve “Prim Esaslı Programlar” olmak üzere iki çeşit uygulama vardır.

1.4.2.1. Maaş Esaslı Programlar

Bu emeklilik programlarında çalışma süresi sonunda elde edilecek olan emeklilik maaşının düzeyi, programın başlangıç tarihinde belirlenmektedir. Maaş esaslı programlar hesaplanırken farklı yöntemlerden yararlanılabilir. Her çalışma yılına karşılık olarak belirli miktarda gelire hak kazanma (örneğin; çalışılan her yıl için 300 TL), çalışma döneminin sonundaki aylık gelirin belirli

bir yüzdesine hak kazanma (örneğin; son maaş 2000 TL ise bunun %20'si yani 400 TL) ya da bu iki yöntemin birleşiminden oluşan farklı bir metoda göre önceden tespit edilebilmektedir (Şentürk, 2000: 39).

1.4.2.2. Prim Esaslı Programlar

Prim esaslı programlarda emeklilik geliri, çalışma döneminde fona yatırılan primlerin tutarına ve bu fonun elde ettiği getiriye bağlı olarak şekillenir. (Lacomba ve Lagos, 2009: 2). Ayrıca, emeklilik dönemindeki gelirin emekli olana kadar fonda birikecek miktara bağlı olması katılımcının yatırım tercihlerini önemli hale getirir. Yani bu programda katılımcı daha çok sorumluluk sahibidir. Katılımcılara farklı risk ve getiri düzeyine sahip fon alternatifleri sunulur ve katılımcı getiri beklentisine göre bu alternatiflerden birisini tercih ederek yatırımını yönlendirir.

1.5. Türk Sosyal Güvenlik Sistemi

1.5.1. Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Genel Yapısı

Türkiye’de sosyal güvenliğin bir sistem haline gelişi ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında mümkün olabilmiştir. İşçi statüsünde olanlar için 1945 yılında 4792 sayılı kanun ile SSK, devlet memurları için 1949 yılında çıkarılan 5434 sayılı kanun ile Emekli Sandığı ve kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar için 1971 yılında 1479 sayılı kanun ile Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanununa göre Bağ-Kur Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 2006 yılında yapılan sosyal güvenlik reformuna kadar faaliyetlerini sürdüren bu kurumlar reform çerçevesinde çıkarılan 5502 sayılı kanun ile kurulan SGK devredilmiştir. Kurum sosyal güvenlik uygulamalarının tek çatı altından yürütülmesi amacıyla oluşturulmuştur. Ayrıca tüm çalışanlara eşit, kaliteli ve kolay ulaşılabilir sağlık hizmetleri sunabilmek amacıyla 2006 yılında 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu kabul edilmiş ve 2008 yılında uygulamaya geçirilmiştir. Bu kanun ile memur, işçi ve bağımsız çalışanların sosyal sigorta hakları tek metin içinde düzenlenmiş ve ek olarak “Genel Sağlık Sigortası” (GSS) oluşturulmuştur. Bu sayede sistemin karmaşık yapısı biraz olsun hafifletilmiş ve sosyal sigortalar ile ilgili birçok konuda standart birliği sağlanmıştır. (Özmen, 2017: 107)

Genel Sağlık Sigortası, sigorta kapsamında olmayıp ücretsiz sağlık hizmetlerinden faydalanacak bireylerden belirli miktarda prim toplanması esasına dayanır. Prim ödeme yükümlülüğü bulunan bireyler primlerini ödemezlerse ücretsiz sunulan sağlık hizmetlerinden faydalanamazlar. Hane içinde kişi başı aylık gelir asgari ücretin üçte birinden az ise primler devlet tarafından ödenir (Kol, 2014: 156)

2017 yılı haziran ayı sonunda ülkemizde 21.963.996 kişi sosyal sigortalar kapsamında aktif olarak çalışmakta ve 11.971.454 kişi sosyal güvenlik kapsamında aylık almaktadır. Ayrıca 10.235.572 kişi Genel Sağlık Sigortası kapsamındayken bunun içerisinde 7.747.440 kişinin primleri devlet tarafından ödenmektedir (SGK,2017:1).

Ayrıca 2003 tarih ve 4904 sayılı kanunun ile istihdamın korunması, geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve işsizliğin önlenmesi faaliyetlerine yardımcı olmak ve işsizlik sigortası hizmetlerini yürütmek üzere Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) kurulmuştur 2012 yılından 2016 yılına kadar olan 5 yıllık süreçte 3.608.372 kişi İŞKUR çalışmaları sonucu işe yerleştirilmiştir. Ayrıca 2016 yılında 347.234 kişiye işsizlik ödemesi yapılmıştır (Türkiye İş Kurumu [İŞKUR], 2016: 49).

Türk sosyal güvenlik sisteminde, SGK ve İŞKUR “sosyal sigorta” faaliyetlerini yürütürken, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “sosyal yardım” çalışmalarını gerçekleştirir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın görevleri 633 sayılı KHK’nin 2. maddesinde tanımlanmıştır. Bu görevler; toplumsal kesimler tarafından dezavantajlı olarak bilinen; çocuk, kadın, yaşlı, engelli ve muhtaçlar ile özel öneme sahip gazilerimize ve şehit yakınlarına ve ayrıca bütün bu unsurları bünyesinde barındıran aileye yönelik; sosyal hizmet ve yardımları yürütmek, stratejileri belirlemek, politika geliştirmek, hizmet standartlarını belirlemek, hizmetleri desteklemek ve geliştirmek ve bunlarla alakalı hizmet kurum ve kuruluşlarını açıp işletmektir. 2016 yılında 3.154.069 haneye toplam 32 milyar TL sosyal yardım gerçekleştirilmiştir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016: 48).

Diğer taraftan Türk sosyal güvenlik sisteminin dışında, sosyal güvenliğin ikinci ayağını oluşturan tamamlayıcı sosyal güvenlik kuruluşları da hizmet vermektedir. Bu amaçla 1921 yılında kurulan ve bugün çalışmalarını Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na bağlı, idari ve mali açıdan özerk tüzel kişiliğe sahip bir kuruluş olarak sürdüren Amele Birliği, Zonguldak ve Ereğli Kömür Havzasında çalışmakta olan işçilere ek sosyal güvenlik yardımı sağlamaktadır.

Tamamlayıcı sosyal güvenlik kurumlarından İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı (İLKSAN) ise 1943 tarih ve 4357 sayılı kanun ile kurulmuştur. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak hizmet veren kurumun üyeleri ilkokul öğretmenleri ve Milli Eğitim Bakanlığı taşra teşkilatlarında çalışanlardır. Amacı üyelerine sosyal yardım sağlamak ve sağlık ihtiyaçlarının giderilmesine katkı sağlamaktır.

Diğer bir tamamlayıcı sosyal güvenlik kuruluşu, 1961 tarihinde 205 sayılı kanun ile kurulan Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK)’dur. Üyeleri, Türk Silahlı Kuvvetleri, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı mensupları ve Kanun’da belirtilen sivillerden oluşan kurum; mali ve idari bakımdan özerk bir kişiliğe sahiptir. OYAK üyelerine, emeklilik, maluliyet ve ölüm alanlarında ek sosyal yardımlar sağlamaktadır. 2016 yılı sonunda 305.728 üye sayısına ulaşan

kurum aynı yıl üyelerine toplam 2 milyar 309 milyon TL yardım gerçekleştirmiştir (OYAK, 2016: 2).

1.5.2. Türk Sosyal Güvenlik Sistemi'nin Sorunları

Türkiye'de modern sosyal güvenlik uygulaması 1945 yılında başlamıştır. 72 yıllık bir geçmişe sahip olan Türk Sosyal Güvenlik Sistemi nispeten genç bir sistem olduğundan karşılaşılabilecek sorunların da yüzeysel ve geçici olması, sistemi sarsacak öneme sahip olmaması beklenirdi. Özellikle 1980'e kadar, sistemin gelir ve gider dengesinde pozitif yönde bir artışı yaşanmıştır. Bu dönem içerisinde sisteme katılım hızla artmaktayken emekli sayısı oldukça düşüktü. Dolayısıyla emeklilere yapılan ödemeler sistem içerisinde oldukça az bir miktara tekabül etmekteydi. Bu sebeple en azından kısa vadede sistemin finansman sorunu yaşamaması gerekirdi. Ancak sistem oldukça erken bir dönemde ciddi sorunlar yaşamaya başladı (Gümüş, 2010: 9). 1990'lardan sonra erken emeklilik ve izlenen diğer yanlış politikalar sonucu yapısal sorunlarla karşılaşmış, bu sorunlar zamanla finansal sorunları beraberinde getirmiştir. Sistemde bazı düzenlemeler yapılmış ve finansal açıkların kapatılabilmesi için bütçe transferleri gerçekleştirilmiştir. Fakat her yıl yapılan bütçe transferlerinin daha da artırılmasına rağmen halen sistemin gelir-gider dengesi sağlanamamıştır (Acar ve Kitapçı, 2008: 89).

Türk sosyal güvenlik sistemi başlangıçta fonlama esasına göre çalışmaktaydı. Bu esas gereği katılımcılardan toplanan primler karlı yatırımlarda kullanılarak paranın değer kaybetmesinin önüne geçilmeli, elde edilen kar ile de sistemin daha rahat işletilmesi sağlanmalıydı. Fakat sistem planlandığı şekilde yürütülemedi. Başarısız fon yönetimi ve istikrarsız ekonomi ile sosyal güvenlik sistemi içerisindeki fonlar kazanç sağlamak bir yana, özellikle 1965 sonrası dönemde sürekli olarak zarar etti. 1980 yılında enflasyon oranı %104,4'e yükseldiğinde fonların net kaybı %96 olarak gerçekleşti. Sonraki dönemde de fonlardaki kayıpların sürmesi sonucu sistem fonlama esasından dağıtım esasına geçirilmiştir (Arıcı ve Alper, 2013: 174)

Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin finansal sorunlar yaşamamasının birden çok sebebi vardır. Bu sorunlardan önemli bir tanesi çalışanların emeklilik yaş sınırının 1969 ve 1992 yıllarında kaldırılmış olması ve uzun bir süre herhangi bir minimum emeklilik yaşının belirlenmemiş olmasıdır. Bu durum henüz çalışabilecek durumda olan bireylerin kırklı yaşlarda emekli olmasına neden olmuştur (Bayrı, 2004: 235-236).

Tablo 1'de görüldüğü gibi 1975 yılında 3.732 bin aktif sigortalıya karşılık yalnızca 635 bin emekli bulunmaktadır ve aktif/pasif oranı 5,9'dur. 2000 yılına gelindiğinde 9.440 bin sigortalı çalışan ve 5.912 bin emekli sayısına ulaşılmış ve aktif/pasif oranı 1,6'ya kadar düşmüştür. 1999 yılında emeklilik yaşının yeniden düzenlenmesi ile sistem toparlanmaya başlayan sisteme son şekli

2006 yılında çıkarılan 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile verilmiştir. Bu düzenlemelerin de etkisi ile 2017 yılı haziran ayı verilerine göre sistemde 21.964 bin sigortalı ve 11.971 bin emekli bulunmaktadır ve aktif/pasif oranı 1,8'dir.

Tablo 1: 1950 – 2017 Yılları Aktif Sigortalı – Aylık Alanların Sayıları (Bin Kişi)

Yıl	Aktif Sigortalılar**			Aylık Alanlar***			Aktif Sigortalılar	Aylık Alanlar
	4 a	4 b	4 c	4 a	4 b	4 c	Toplam	Toplam
1950	-	-	200	-	-	9	200	9
1955	-	-	281	-	-	34	281	34
1960	-	-	359	-	-	62	359	62
1965	896	-	548	55	-	96	1.444	151
1970	1.313	-	824	145	-	181	2.137	326
1975	1.823	817	1.092	290	4	341	3.732	635
1980	2.205	1.100	1.325	636	138	454	4.630	1.228
1985	2.608	1.682	1.400	1.071	294	597	5.690	1.962
1990	3.287	1.967	1.560	1.597	596	706	6.814	2.899
1995	4.209	1.791	1.880	2.338	881	952	7.880	4.171
2000	5.283	2.220	1.937	3.339	1.277	1.296	9.440	5.912
2005	7.651	3.354	2.150	4.308	1.600	1.596	13.155	7.504
2010	10.575	3.337	2.282	5.535	2.002	1.823	16.194	9.360
2015	14.802	2.938	3.033	6.840	2.542	2.002	20.773	11.384
2017*	16.108	2.878	2.978	7.292	2.579	2.100	21.964	11.971

* 2007 yılı Haziran ayı verilerine göre düzenlenmiştir.

** Son düzenlemeye göre; 4a: SSK, 4b: Bağ-Kur, 4c: Emekli Sandığı

*** Aylık alanlara emekli, malul dul ve yetim dahildir.

Kaynak: SGK ve DPT verileri dikkate alınarak düzenlenmiştir

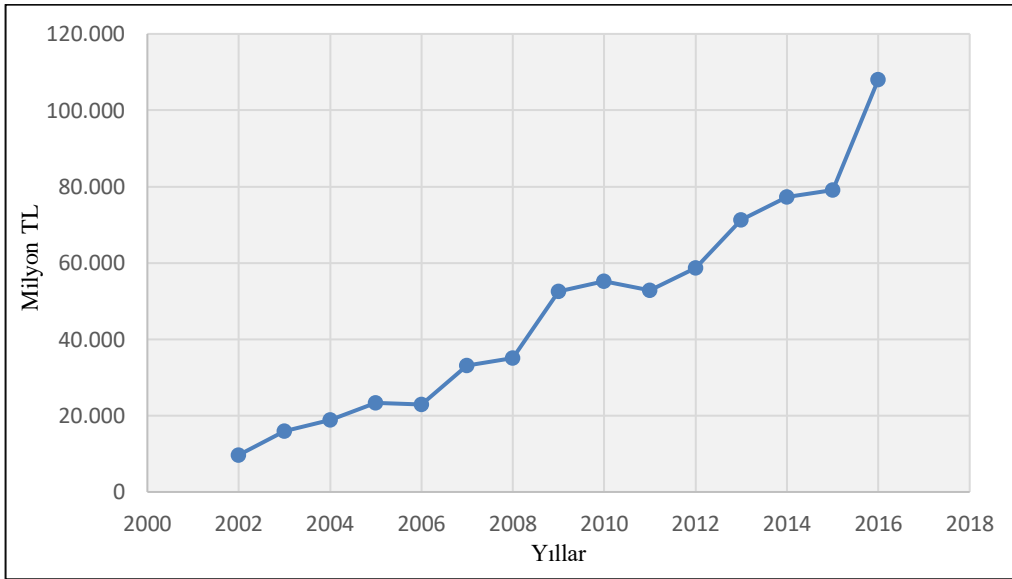
Tablo 2’de Türk sosyal güvenlik sisteminin gelir – gider dengesi ve sisteme aktarılan bütçe transferleri gösterilmektedir. Tablo incelendiğinde sistemin verdiği açığın giderek arttığı ve 2009 yılına gelindiğinde 28 milyar 702 milyon TL’ye ulaştığı görülmektedir. Her yıl artan bütçe transferleri sayesinde bütçe açığı 11 milyar 444 milyon TL’ye kadar düşürülse de 2016 yılında yeniden 20 milyar 656 milyon TL’ye ulaşmıştır.

Tablo 2: Yıllara Göre Türk Sosyal Güvenlik Sistemi Gelir – Gider Dengesi (Milyon TL)

Yıl	SGK'ya Yapılan Bütçe Transferleri	Bütçe Transferleri Dahil Toplam Gelirler	Toplam Giderler	Açık
2002	9.684	20.018	27.983	-7.965
2003	15.883	27.917	41.636	-13.719
2004	18.830	34.689	50.622	-15.933
2005	23.322	41.249	59.961	-18.712
2006	22.892	53.831	71.867	-18.036
2007	33.060	56.875	81.915	-25.040
2008	35.016	67.257	93.159	-25.902
2009	52.599	78.073	106.775	-28.702
2010	55.244	95.273	121.997	-26.724
2011	52.772	124.480	140.715	-16.235
2012	58.728	142.929	160.223	-17.294
2013	71.263	163.014	182.689	-19.675
2014	77.335	184.329	204.400	-20.071
2015	79.038	220.102	231.546	-11.444
2016	108.073	255.880	276.536	-20.656

Kaynak: SGK İstatistik Yıllıkları

Grafik 1: SGK'ya Yapılan Bütçe Transferleri

Kaynak: SGK İstatistik Yıllıkları

Grafik 1 incelendiğinde 2002 – 2016 yılları arasında SGK’ya aktarılan bütçenin önemli ölçüde artırıldığı görülmektedir. SGK’ya transfer edilen bütçe 2002 yılında 9 milyar 684 milyon TL iken 2016’da 108 milyar 73 milyon TL’ye ulaşmış ve 2002 yılına göre 11 kat arttırılmış olmasına rağmen sistemde denge sağlanamamıştır. Ayrıca SGK açıkları bütçe transferleri ile kapatılmaya çalışılırken bu durum kamuda bütçe açıkları yaratmakta, kamu bütçe açıkları da borçlanma yoluyla giderilmeye çalışılmaktadır. Borçlanmalar faiz yükü yaratırken bunun etkisi bütün topluma, hatta sonraki kuşaklara yansımaktadır.

Tablo 3’de 2010 – 2016 yılları arasında SGK giderlerinin gider kalemlerine göre dağılımı gösterilmiştir. 2010 yılında emekli aylığı için SGK tarafından ödenen toplam miktar 78 milyar 957 milyon TL olmuştur. Artan emekli sayısına ek olarak emekli aylıklarında yapılan zamlar ile beraber 2016 yılında emekli aylıkları için yapılan ödemeler 2 kattan fazla artarak 185 milyar 156 milyon TL olmuştur.

Tablo 3: Yıllara Göre SGK Giderlerinin Dağılımı (Milyon TL)

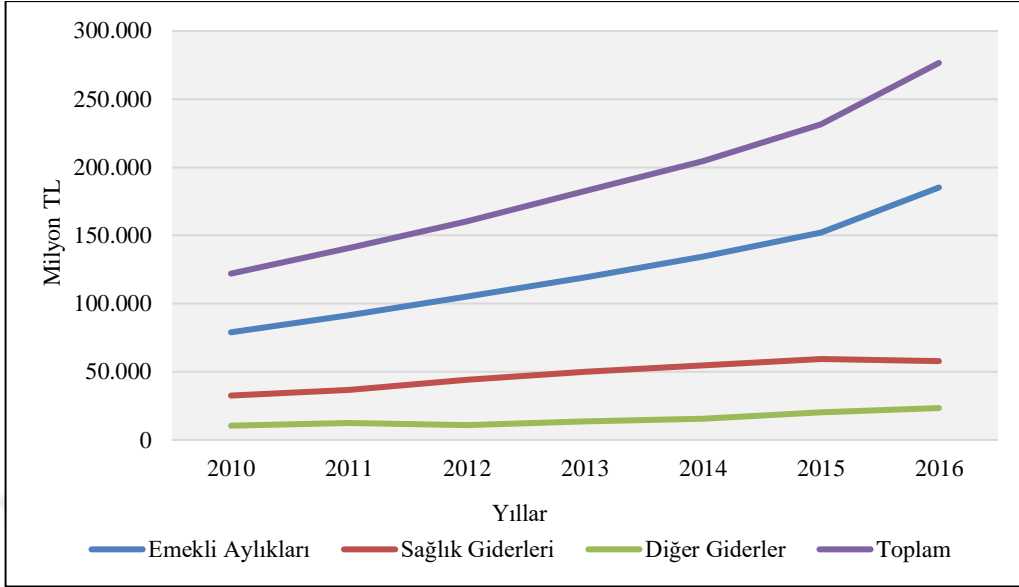
Yıl	SGK GİDERLERİ			Toplam
	Emekli Aylıkları	Sağlık Giderleri	Diğer Giderler	
2010	78.957	32.556	10.478	121.997
2011	91.615	36.500	12.599	140.715
2012	105.294	44.111	10.819	160.223
2013	119.162	49.889	13.639	182.689
2014	134.392	54.551	15.458	204.400
2015	151.990	59.356	20.200	231.546
2016	185.156	57.993	23.385	276.536

Kaynak: SGK İstatistik Yıllıkları

Giderler arasında sağlık harcamalarının da önemli bir yer tuttuğu dikkat çekmektedir. Grafik 2’de bu durum daha net görülebilmektedir. Giderek artan ortalama yaşam süresi, hastalıkların yapısında meydana gelen değişimler ve son yıllarda tedavide kullanılan ileri teknoloji, artan sağlık harcamalarının başlıca nedenleri arasında gösterilebilir. Ayrıca sağlık giderlerinde önemli bir diğer husus, yapılan suiistimallerin; yani ilaç ve tedavi yolsuzluklarının da sağlık giderlerinin artmasına neden olduğudur (Erol, 2014: 46).

2010 yılında 32 milyar 556 milyon TL olan sağlık giderleri 2016 yılında 57 milyar 993 milyon TL’ye ulaşmıştır. Bu rakam 2016 yılındaki toplam SGK giderlerinin yaklaşık %25’ini oluşturmaktadır.

Grafik 2: Yıllara Göre SGK Giderlerinin Gider Kalemlerine Göre Dağılımı

Kaynak: SGK İstatistik Yıllıkları

2005 yılında sosyal güvenlik sistemi tarafından karşılanan sağlık giderleri 17 milyar 600 milyon TL ve aynı yıldaki aktif sigortalı sayısı 11 milyon 220 bin kişidir. Sağlık giderlerinin yalnızca aktif sigortalıların prim ödemeleri ile karşılandığı durumda, 1 kişiye yaklaşık olarak 1.568 TL düşmekteydi. Bu tutar 2010 yılında 2.292 TL ve 2015 yılında 2.857 TL olmuştur. Özetle; bir aktif sigortalının finanse etmesi gereken sağlık gideri sürekli olarak artmıştır. Bu veriler, sağlık giderlerinin sistemde oluşturduğu yükü daha net göstermektedir. Sistemin kendi kendini finanse edememesi, sosyal güvenlik sisteminde finansman açıklarının giderek büyüyeceğine işaret etmektedir.

Sosyal güvenlik sisteminin finansman sorunları yaşamasının bir diğer sebebi de yüksek işsizlik oranları ve kayıt dışı istihdamdır. Tablo 4'te 2007 – 2016 yılları arasında Türkiye'de ve bazı OECD ülkelerinde gerçekleşen işsizlik oranları gösterilmiştir. Tablo 4 incelendiğinde Türkiye'de işsizlik oranının gelişmiş birçok ülkenin ve OECD ortalamasının üzerinde seyretmekte olduğu görülmektedir. Özellikle son 5 yıllık dönem incelendiğinde %8,2 den %10,9'a sürekli bir artış eğilimi içerisinde olduğu görülmektedir.

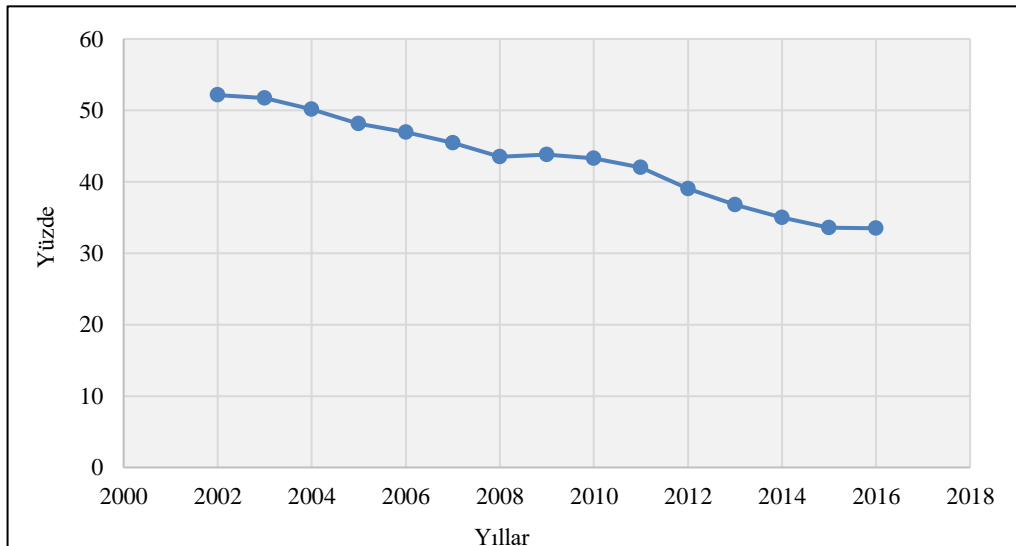
Tablo 4: Seçilmiş OECD Ülkelerinin Yıllara Göre İşsizlik Oranları (%)

Ülke	Yıl									
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Avusturya	4,9	4,1	5,3	4,8	4,6	4,9	5,4	5,6	5,7	6,1
Şili	7,1	7,8	9,7	8,2	7,1	6,4	5,9	6,4	6,2	6,4
Danimarka	3,8	3,5	6,0	7,5	7,6	7,5	7,0	6,5	6,2	6,1
Fransa	8,0	7,4	9,1	9,3	9,2	9,8	10,3	10,3	10,4	10,0
Almanya	8,5	7,4	7,6	7,0	5,8	5,4	5,2	5,0	4,6	4,1
İtalya	6,1	6,7	7,8	8,4	8,4	10,6	12,1	12,7	11,9	11,6
Hollanda	4,2	3,7	4,4	5,0	5,0	5,8	7,2	7,4	6,9	6,0
Yeni Zelanda	3,7	4,2	6,1	6,6	6,5	6,9	6,2	5,8	5,8	5,1
Norveç	2,5	2,6	3,2	3,6	3,3	3,2	3,5	3,5	4,4	4,6
Türkiye	8,8	9,7	12,6	10,7	8,8	8,2	8,7	10,0	10,3	10,9
B. Krallık	5,3	5,6	7,6	7,8	8,1	7,9	7,6	6,2	5,3	4,8
ABD	4,6	5,8	9,3	9,6	9,0	8,1	7,4	6,2	5,3	4,8
OECD	5,6	6,0	8,1	8,3	7,9	7,9	7,9	7,4	6,8	6,3

Kaynak: OECD veri tabanı, <https://data.oecd.org/>

Diğer önemli faktör olan kayıt dışı istihdam ise sosyal güvenlik açısından “niteliği itibariyle yasal işlerde istihdam edilen kişilerin, çalışma gün ve ücretinin ilgili kurum ve kuruluşa hiç bildirilmemesi ya da eksik bildirilmesidir (Erol, 2014: 47). Grafik 3’te 2002 – 2016 yılları arasında kayıt dışı istihdam oranları gösterilmektedir.

Grafik:3 Yıllara Göre Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam Oranları

Kaynak: TÜİK

Yürütülen çalışmalar ve arttırılan denetim faaliyetleri sonucu 2002 yılında %52,14 olan kayıt dışı istihdam 2008 – 2010 yıllarında %43 seviyelerine, 2016 yılında ise %33,49'a kadar gerilemiştir. SGK kayıt dışı istihdam oranında ciddi bir azalış yaşanmasına rağmen halen yüksek bir seviyededir.

İşsizlik ve kayıt dışı istihdam sosyal güvenlik sisteminin potansiyel gelirinin azalmasına neden olmaktadır. Ayrıca sosyal güvenliğin temel amacı tüm bireyleri sistem içerisine alarak risklere karşı korunmayı sağlamak olduğundan bu kişiler bugün sisteme prim katkısı sağlamasalar da gelecekte yaşlılık ya da yoksulluk gibi sebeplerle sisteme dahil olacak ve prim katkısı sağlamadan sistemden gelir elde edeceklerdir. Şüphesiz bu durum gelecekte de sistemin giderlerinin gelirlerinden fazla olmasına ve sistemin sürekli açık vermesine sebep olacaktır (Acar ve Kitapçı, 2008: 9-10).

Türk Sosyal güvenlik sistemi bütçesinin devamlı olarak açık vermesinin bir diğer nedeni de primlerin gerektiği gibi tahsil edilememesidir. Çeşitli nedenlerle tahsil edilemeyen prim borçlarına çözüm getirebilmek için zaman zaman çıkarılan aflar ile prim borçları, gecikme zammı ve faizinden vazgeçilmiştir. Fakat bu durum sistemin gelirlerinde kayba neden olmakta ve devam eden süreçte bu kayıp sistemin kendisi tarafından kapatılamamaktadır. Bunun önemli bir örneği 1991 yılında seçim dolayısıyla çıkarılan prim affıdır. Bu affın etkileri sonraki dönemde hissedilmiş ve sistemin mali dengesinin bozulmasında önemli bir etken olmuştur (Egeli ve Özen, 2009:3).

Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde finansman sorunu yaşanmasının nedenlerini şu şekilde özetlemek mümkündür (Gümüş, 2010: 16):

- Emeklilik yaşının siyasi kazanımlar nedeniyle sıklıkla değiştirilmesi,
- Geçmiş yıllarda emeklilik yaşının nispeten düşük olarak belirlenmesi ve aktif-pasif dengesinin sağlanamaması,
- Prim tahsilat sorunlarına etkin çözümler bulunamaması,
- Prim aflarının katılımcı için beklenti haline dönüşmesi nedeniyle prim ödemelerinin gecikmesi veya hiç ödenmemesi,
- Prim ödeyenlerin ve iştirakçilerin sayısının kayıt dışı istihdam nedeniyle düşük olması,
- Sürekli olarak devam eden yüksek işsizlik oranları,
- Yönetimsel başarısızlıklar,
- Sağlık harcamalarında usulsüzlükler ve suiistimaller,
- Sosyal güvenlik için tutarlı bir devlet politikasının oluşturulamamış olması,
- 1990 öncesi dönemde toplanan primlerin sosyal güvenlik dışı amaçlar için kullanılması.

Sosyal güvenlik sisteminde sürekli artan finansal açık, yapılan bütçe transferleri ile kapatılmaya çalışılsa da sistem kendi kendini finanse edemediği için bu çözüm süreklilik sağlayamamaktadır. Finansal kriz içerisindeki Türk sosyal güvenlik sisteminin yakın bir gelecekte bu sorunu atlatabilmesi oldukça güç olarak görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

2.1. Bireysel Emeklilik Sistemi ve Sistemin Tarihsel Gelişimi

2.1.1. Bireysel Emeklilik Sistemi

Bireysel emeklilik sistemi, bireyin aktif çalışma dönemi boyunca yapmış olduğu tasarrufların uzun vadeli yatırımlarda değerlendirilerek emeklilik döneminde, yaşam standartlarını koruyabilecekleri ek bir gelir elde etmelerini sağlayan sistemdir (EGM, 2003).

Bir başka tanıma göre bireysel emeklilik; bireylerin çalışma hayatı süresince elde ettikleri kazançtan tasarruf ederek, gelecekte emeklilik dönemi içerisinde sürdürülebilir bir yaşam standardı sağlamasına olanak tanıyan, planlaması önceden bir sözleşme ile belirlenmiş; çalışan, işveren veya her iki grubun ya da bir işverene bağlı olarak çalışmayan bireylerin düzenli olarak yaptıkları belirli tutardaki ödemelerin bir fonda biriktirilerek, profesyonel portföy yönetimi ile yönetildiği kurumsal yapılardır (Derelioğlu, 2000: 15).

Çeşitli ülkelerde “bireysel emeklilik hesabı”, “özel emeklilik fonu”, “süper emeklilik planı”, “özel emeklilik sigortası” gibi isimlerle anılmakta olan bireysel emeklilik sisteminin uygulanma amacı, bireye emeklilik döneminde daha yüksek bir yaşam standardı sunmaktır (Ergenekon, 2000: 183). Ayrıca bireysel emeklilik sistemleri ile oluşturulan uzun vadeli fonların yatırımlara kaynak olarak kullanılması, ekonomik istikrarın sağlanması, kamu üzerindeki sosyal güvenlik maliyetlerinin azaltılması gibi makroekonomik katkılar da sunmaktadır.

Bireysel emeklilik sistemleri sayesinde devletler, zorunlu emeklilik sigortasından kaynaklı sorumluluklarının bir kısmını çalışanın kendi sorumluluğuna bırakabilmektedir. Diğer taraftan zorunlu emeklilik sigortasından yeteri kadar gelir elde edemediğini düşünen çalışanlar, gönüllü olarak katılabilecekleri bireysel emeklilik sistemleri ile emeklilik dönemindeki gelirlerini artırabilme imkânına sahip olabilmektedir. Bu sayede de hem devletin kasasından daha fazla para çıkması engellenmekte hem de gelirinden memnun olmayan çalışanın memnuniyetsizliğinin giderilmesi mümkün olabilmektedir (Orenstein, 2003: 171).

Dünyada sosyal güvenlik sistemlerinin yaşadığı finansal sorunlar nedeniyle sistemin etkinliği tartışma konusu olmuştur. Gelecekte de özellikle yaşlı nüfusun artması, artan sağlık harcamaları ve sürekli yükselen yaşam standartları nedeniyle sosyal güvenlik sistemlerinin yaşadığı finansal sorunlarının devam edeceği düşünüldüğünde, bireysel emeklilik sistemleri emeklilik döneminde bugünkü yaşam standartlarının muhafaza edilmesi için oldukça etkin bir rol almaktadır. Birçok devlet, bireysel emeklilik sisteminin uygulanması için gerekli düzenlemeleri sağlayarak sistemin önünü açmıştır. Uygulama bakımından bazı devletlerde gönüllülük esas alınırken bazı devletlerde zorunlu katılım uygulamaları görülür. Şili başta olmak üzere bazı devletlerde ise bireysel emeklilik sistemi kamu tarafından sunulan sosyal güvenlik sisteminin ikamesi olarak düzenlenmiştir.

2.1.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Dünyada bireysel emeklilik fonlarının bilinen ilk örneği, 1375 yılında Londra’da esnaf ve zanaatkarlar için oluşturulan “Guil of St. James and Garlekhthe of London” dır. Modern anlamda ilk bireysel emeklilik fonu ise 1862 yılında Avustralya’da Bank of South Wales tarafından kurulmuştur. Amerika’da ilk özel emeklilik fonu, Amerikan Demiryolu Şirketi “The American Express Company” tarafından 1875 yılında kurulmuştur. İngiltere’de ise 1902 yılında “Equitable Life Assurance Society” tarafından müşterilerine sunduğu hayat sigortası poliçesi emeklilik aylığı sağlayan ilk ürün olmuştur (Pollard, 1999: 32).

Özel emeklilik fonları başlangıçta en büyük gelişimi Amerika’da göstermiştir. The American Express Company tarafından ilk özel emeklilik fonunun kurulmasından sonrası belirli bir ekonomik güce sahip Standard Oil, AT&T, US Steel, Goodyear, Eastman Kodak ve General Electric gibi diğer diğer şirketler de özel emeklilik fonu kurmaya başlamıştır. 1875 – 1929 yılları arasında ABD ve Kanada’da toplam 421 özel emeklilik fonu kurulmuştur (Derelioglu, 2000: 18). 1929 yılında Büyük Buhran sonrası gelecek kaygısının artması ile özel emeklilik sistemleri büyük bir gelişim göstermiş ve katılımcı sayısı hızla artmıştır (Şen ve Tekin, 2000: 29). 1974 yılında kabul edilen Emeklilik Geliri Güvence Yasası (Employee Retirement Income Security Act-ERISA) ile Amerika’daki özel emeklilik fonları için kapsamlı bir düzenleme yapılmış ve çalışan işçilerin hemen hepsi emeklilik programlarına dahil edilmiştir (Derelioglu, 2001:17).

Avrupa’da özel emeklilik fonları ancak 1940 sonrası yaygınlık kazanmaya başlamasına rağmen hızlı bir gelişim göstermiş ve oldukça önemli miktarda fon birikimlerine ulaşmıştır.

Bireysel emekliliğin gelişmekte olan ülkelerdeki ilk uygulaması 1981’de Şili’de görülmüştür. Fakat bu uygulama alışıldık şekilde kamu tarafından sunulan sosyal güvenlik sistemini destekleyici şekilde değil ikame edici bir yapı ile oluşturulmuştur. Daha sonra ise Kolombiya, Peru, Arjantin, El

Salvador, Uruguay, Meksika ve Bolivya gibi ülkeler de Şili modelini örnek alarak mevcut sosyal güvenlik sistemlerinde reformlar gerçekleştirmişlerdir (Yanardağ, 2010: 94).

Kamu tarafından sunulan sosyal güvenlik sistemlerinin gelişimi incelendiğinde ilk uygulamalarından başlayarak sürekli olarak gelişmiş ve uzun bir dönem boyunca başarılı şekilde faaliyet göstererek özellikle emeklilik dönemi için bireylere sunduğu güvence ile toplum için vazgeçilmez hale gelmiştir. Fakat 20. yüzyılın son çeyreğinde ekonomik ve sosyal yapıda meydana gelen değişimler ve özellikle yaşlı nüfusun giderek artması sonucu etkinliğini kaybetmeye başlayarak yeni arayışların doğmasına neden olmuştur (Daykin, 2013: 2). 1994 yılında Dünya Bankası “Yaşlanma Krizinin Bertaraf Edilmesi” (Averting the Old-Age Crisis: Policies to Protect the Old and Promote Growth) raporu ile sosyal güvenlik sistemlerinin etkinlik sorununu gündeme getirmiş; OECD, ILO ve Avrupa komisyonu gibi kuruluşları harekete geçirerek reform çalışmalarını hızlandırmıştır (Casey, 2004: 1). Hazırlanan raporun önerisi çok basamaklı bir sistem oluşturularak, klasik sistemin ikinci ve üçüncü basamak emeklilik sistemleri ile desteklenmesidir. Bu öneride zorunlu sosyal güvenlik sistemi birinci basamak, tamamlayıcı (mesleki) emeklilik sistemleri ikinci basamak ve kişisel tasarruf hesaplarına dayanan bireysel ya da özel emeklilik sistemleri ise üçüncü basamağı oluşturmaktadır (World Bank, 1994: 173).

2.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Amaçları

20. yüzyılın sonlarına doğru gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede sosyal güvenlik sistemleri çeşitli nedenlerle sorunlar yaşamıştır. Düşük ücret seviyesi, yüksek oranlı işsizlik ve kayıt dışı istihdam, yaşam süresinin uzayıp doğum oranlarının düşmesine bağlı olarak nüfusun giderek yaşlanması, sağlık hizmetlerine bağlı giderlerin artması gibi farklı nedenler sosyal güvenlik sisteminin dengesini bozmuş ve finansal yönden kriz yaşamasına neden olmuştur (International Social Security Association [ISSA], 2007: 7). Ülkelerin sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerine göre farklı sebeplere bağlı olarak yaşanan sorunların çözümü için yapılan reform çalışmalarıyla bireysel emeklilik sistemleri yaygınlaşmıştır. Bazı ülkelerde sosyal güvenlik sistemleri gönüllülük esasına göre işletilirken bazı ülkelerde sisteme katılım zorunlu tutulmuştur. Bazı ülkelerde ise bireysel emeklilik sistemleri kamu tarafından sunulan sosyal güvenlik hizmetlerine alternatif olacak şekilde yapılandırılmıştır. Uygulama yöntemi bakımından farklılıklar olsa da sistemin temel amacı, bireylerin çalışma döneminde elde ettikleri kazançtan tasarruf yapmalarını sağlayarak çalışma dönemindeki refah seviyesinin emeklilik döneminde de korunmasını sağlamaktır. Aynı zamanda sosyal güvenlik sorumluluğu birey ve devlet arasında paylaşılarak kamu üzerindeki baskının azaltılması amaçlanmaktadır. Ayrıca tasarrufların finansal piyasalarda değerlendirilmesi ile ekonomik istikrarın sağlanması, uzun vadeli yatırımlara kaynak oluşturması ve ekonomik kalkınmayı desteklemesi gibi makroekonomik katkıları da sistemin amaçları arasında sayılmaktadır (Yazıcı, 2015: 77).

Dünya Bankası bireysel emeklilik sisteminin amacını iki ana başlık ile ifade etmiştir. Bunlardan birincisi emeklilik dönemindeki risklerine karşı yapılan tasarrufların sisteme yönlendirilerek emeklilik dönemindeki refah seviyesini arttırmak ikincisi ise emeklilik fonları ile sermaye piyasalarına uzun vadeli kaynak sunarak ekonomiye katkı sağlamak ve yeni iş olanaklarının önünü açmaktır (Dünya Bankası, 2012: 45). Yani Bireysel emeklilik sistemlerinin ikinci bir emeklilik maaşı ile bireye sağladığı fayda dışında makroekonomik etkileri de sistemin amaçlarından birini oluşturmaktadır. Bireysel emeklilik sisteminin başlıca makroekonomik etkileri şu şekildedir:

- **Bireysel emeklilik sisteminin tasarrufların artmasına etkisi**

Bireysel emeklilik sistemi kişilerin emeklilik dönemindeki harcamaları için çalışma döneminde tasarruf etmesi ilkesiyle oluşturulmuştur. Bireysel emeklilik sisteminin en önemli özelliği bireysel tasarrufların “yastık altı” olarak tabir edilen şekilde ekonomiden uzaklaştırılmadan sermaye piyasasında değerlendirilmesidir. Bu şekilde katılımcılar düzenli olarak tasarruf yapmaya sevk edilir ve makroekonomik bazda ulusal tasarruf düzeyi artar. Bireysel emeklilik fonunda biriken kişisel tasarruflar ulusal ekonomiler açısından şok emici ve enflasyon düşürücü rol oynamaktadır. Düzenli ve uzun vadeli tasarruf artışı ile ekonomik büyüme desteklenir (Ergenekon, 1998: 29; Akın, 2008: 51-52).

- **Bireysel emeklilik sisteminin sermaye piyasaların gelişimi**

Bireysel emeklilik sistemleri ile oluşturulan emeklilik fonlarının sermaye piyasasına aktarılan uzun dönemli ve istikrarlı yatırımlar, piyasalarda volatilitenin düşmesini sağlayarak istikrarlı bir büyümenin gerçekleşmesini destekler. Bireysel emeklilik sistemi ile piyasalarda halka açık şirket sayısında artar ve şirketlerin halka açılma oranı yükselir. Ayrıca fonlar büyüdükçe reel faiz oranı azalır ve borçlanma vadeleri uzar. Daha düşük faiz ile borçlanabilme imkanı, yatırım potansiyelinin artmasını sağlar. (Gürbüz ve Ekinci, 2003: 224-225). Ek olarak bireysel emeklilik fonlarının artışı, devletin de daha kolay fon bulmasına ve düşük faiz ile borçlanmasına imkan tanır. Türkiye’de 2017 bütçesi içerisinde faiz giderleri 57,5 Milyar TL olarak hesaplanmıştır. Bu tutar toplam giderlerin yaklaşık %9’una tekabül etmektedir. Emeklilik fonlarının büyümesi, kamu borçlanma maliyetlerinin düşmesine yardımcı olur.

Bireysel emeklilik sistemlerinin sermaye piyasalarında bir diğer önemli etkisi de kaynak tahsisinde optimizasyonu sağlamasıdır. Katılımcıların birikimlerini bir emeklilik şirkettinden diğerine taşıma hakkı, pazar payını korumak veya daha da büyütmek isteyen emeklilik şirketi yöneticilerini, en iyi risk getiri kombinasyonunu aramaya yönlendirir. Bu sayede fonların gelişime açık sektörlerle, büyüme potansiyeli gösteren şirketlere ve karlılığı yüksek projelere yönlendirilmesi ile etkin bir kaynak tahsisi gerçekleşir (Akın,

2008: 53). Buna ek olarak bireysel emeklilik fonlarındaki artış beraberinde yatırımları çeşitlendirme ihtiyacını gerektirecek ve bu sayede sermaye piyasalarında yeni finansal araçların oluşmasını tetikleyecektir.

- **Bireysel emeklilik sisteminin bütçe açığına etkisi**

Bireysel emeklilik sistemi sayesinde katılımcılara sağlanacak ek emeklilik geliri kamu üzerindeki sosyal güvenlik baskısını azaltır. Sosyal güvenlik sistemlerinde mali dengeler bozulmakta, gelir gider dengesinin sağlanamadığı noktalarda sisteme bütçe transferleri yapılmaktadır. Bu durum ülkelerin genel bütçelerinde açık vermesine neden olur. Bireysel emeklilik sistemi ile katılımcılara sağlanan ikinci emeklilik geliri bireysel refahı arttırmakta ve sosyal güvenliğin ekonomik yükünün birey ve devlet arasında paylaşılmasını sağlamaktadır. Bu sayede kamu tarafından yapılan sosyal güvenlik harcamaları düşürülmekte ve sosyal güvenlik sistemindeki bütçe açıklarının kapatılmasına katkı sağlanmaktadır. Ayrıca bireysel emeklilik sistemi ile oluşan fonlar devlet borçlanmaları için de kaynak teşkil ettiğinden kamu üzerindeki faiz yükünün azaltılmasına imkan tanır ve bu sayede kamu bütçe açıklarının azalmasını sağlar.

2.3. Dünyada Bireysel Emeklilik Sistemi Uygulamaları

2.3.1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Bireysel Emeklilik Sistemi

ABD’de bireysel emeklilik sistemi zorunlu kamu emeklilik sistemine ek olarak gönüllülük esasına göre işletilmektedir. Kişilerin aktif çalışma hayatlarının sonunda elde edebilecekleri gelir bireysel emeklilik fonlarındaki birikimlerine bağlıdır. Temelde iki farklı plan söz konusudur ve Çalışanların Emeklilik Gelirini Güvence Yasasında (ERISA) da bu iki plan birbirinden ayrıştırılmıştır. Bunlar “Defined Contribution” denilen tanımlanmış katkı bazlı planlar ve “Defined Benefit” denilen tanımlanmış fayda bazlı planlardır. Tanımlanmış katkı esaslı program ile her bir katılımcı için bir bireysel hesap tesis edilmekte, bireylerin kendileri, işverenler dâhilse işverenler de, düzenli katkı yapmak zorundadır. Emeklilikteki fayda hesaptaki varlıkların değeri ile hesaplanmaktadır. Tanımlanmış fayda esaslı (maaş esaslı) program düzenlemesi ile çalışanların dahil olduğu sosyal güvenlik programında belirlenmiş formüle göre hesaplanan fayda, emeklilikteki yıllık ödeme için şart koşulmaktadır (Bodie, Z. ve diğ., 1988, s.139).

Katkı payı esaslı emeklilik planları, maaş esaslı emeklilik planlarına göre daha basit, şeffaf, demografik değişimlere dayanıklı ve politik müdahalelere karşı kapalıdır. Bu da katkı payı esaslı emeklilik planlarının daha fazla tercih edilmesini sağlamaktadır. Katkı payı esaslı emeklilik planları, Geleneksel Kişisel Emeklilik Planları (Traditional IRA-Individual Retirement Accounts),

Kişisel Emeklilik Planları (Roth IRA-Roth Individual Retirement Accounts), 401(k) Planları gibi farklı uygulamalar ile yaygınlaşmıştır.

Geleneksel IRA'lar vergi avantajları sağlayan bireysel tasarruf araçlarıdır. İşveren destekli emeklilik sisteminde yer almayan çalışanların, geliri 32.000\$'ın altında olan bekâr çalışanların ve toplam geliri 52.000\$'ın altında olan evli çalışanların 2000\$'a kadar olan yıllık katkılarının tümü, vergiden indirilebilir. Çalışanlar ayrıca ya kısmen vergiden indirilebilir ya da vergiye tabi katkıları yapabilirler. Katkıların yatırım fonlarına aktarılmasıyla elde edilen yatırım gelirlerinin ise tümü vergiden muaftır ve dağıtım gerçekleşene kadar da vergilendirilmezler (Springstead, G.D. ve Wilson, T.M., 2000, s.35).

1997 yılında yayımlanan vergi mükelleflerine ilişkin yeni düzenleme ile geleneksel IRA'lardan biraz daha farklı olan ancak yine IRA hesabı gibi çalışanların tasarruflarının emekliliğinde kullanmak amacıyla tasarrufta bulunması ve değerlendirilmesi için açılan Roth-IRA adı verilen hesaplar oluşturulmuştur. Roth-IRA'da katkılardan önce vergi kesintisi yapılmakta kalan kısım ise hesaplara aktarılmaktadır; ancak geri ödemelerde vergi muafiyeti vardır (Springstead, G.D. ve Wilson, T.M., 2000, s.35).

Bunlara ek olarak IRA'lardaki bazı özelliklerin değiştirilmesi, farklılaştırılması yolu ile farklı araçlar türetilmiştir. SEP-IRA (Simplified Employee Pension) adı verilen Basitleştirilmiş Emeklilik Planları ile SIMLE-IRA (Savings Incentive Match Plans For Employees) adı verilen Çalışanları Tasarrufa Yönelme Amaçlı Emeklilik Planları yine bireylerin bireysel emeklilik sisteme farklı amaçlar için katılmasını sağlamak üzere oluşturulan emeklilik planlarıdır.

2.3.2. Şili Bireysel Emeklilik Sistemi

Şili 1980 yılında sosyal güvenlik alanında radikal bir dönüşüm gerçekleştirmiş ve bu alanda birçok devlet için öncü olmuştur. Çıkarılan Emeklilik Fonları Kanununun 1981 yılında yürürlüğe girmesi ile dağıtım esasına dayalı sosyal güvenlik sisteminin yerine fonlama esasına dayalı özel emeklilik sistemine geçmiştir (Girgin, 2007: 48). Sonraki yıllarda birçok Güney Amerika ülkesi Şili modelini örnek alarak sosyal güvenlik sistemlerini yeniden yapılandırmışlardır. Bu sayede zayıf ekonomilere sahip ülkelerde, sosyal güvenlik maliyetleri önemli ölçüde azaltılmış ve emeklilik fonları ile desteklenen ekonomilerde büyüme hızlanmış, yeni yatırımlar için kaynak sağlanmıştır (Rodrigues, 1999: 1).

Şili'de kurulan yeni sistem ile çalışanların primlerini yatırılabilecekleri özel şirketler olan ve kısaca AFP olarak bilinen "Administradora de Fondos de Pensiones" adındaki şirketler kurulmuştur. Başka bir iş yapması yasak olan AFP'lerin yasalar ile belirlenmiş olan görevlerinden

bazıları; katılımcılardan primleri toplayarak fonları yönetmek, emekli olma hakkı elde eden katılımcılara emekli aylık ödemesini gerçekleştirmek, gerekli kayıtları tutarak üyesi olan çalışanlara düzenli olarak dört ayda bir yazılı bilgi vermektir (Kapar, 1999: 176).

Yeni sistem 1 Ocak 1983 tarihinden sonra işgücüne katılan çalışanlar için zorunlu tutulmuş, halihazırda çalışanlara ise eski sistemde devam etme ya da yeni sisteme katılım konusunda serbestlik tanınmıştır. Prim oranı ücretin yüzde 13'üdür. Primlerin %10'u emeklilik sigortası primi, %3'ü ise malullük, dul ve yetim aylığı sigortası primi olarak işveren tarafından ödenir. Emeklilik yaşı kadınlarda 60, erkeklerde ise 65 olarak belirlenmiştir ve emekli olabilmek için en az 20 yıl çalışılması gerekmektedir. Ayrıca katılımcılar eğer isterlerse emekli olmadan çalışmaya devam edebilmektedir. Emekli olan katılımcıların emeklilik ödemeleri isteklerine bağlı olarak toplu ya da kademeli olarak ödenebileceği gibi sonsuz vadeli devlet tahviline de dönüştürülebilmektedir (Pinera, 2000: 26).

Devlet eski sistemden yeni sisteme geçişi teşvik için katılımcılara bazı teşvikler sunmuş ve geçiş aşamasında oluşan birtakım maliyetleri üstlenmiştir. Yeni sisteme geçen katılımcıların sisteme yaptıkları ödemeler gelir vergisi matrahından düşülmüştür. Diğer taraftan eski sistemde, emeklilik için hem çalışan hem de işveren katkı yapmaktayken yeni sistemde yalnızca çalışanların katkısı vardır. Bu sebeple hükümet, önceki uygulamada işverenin yaptığı katkıya denk miktarda vergi öncesi ücreti arttırmıştır. Ayrıca eski sistemden yeni oluşturulan sisteme geçen bireylere, birikmiş primleri karşılığında devlet tahvilleri verilmiştir. AFP'lerin iflasına karşı katılımcıların birikim hesapları devlet tarafından güvenceye alınmıştır. Devlet sistemde kalan katılımcıların ve halihazırda emekli olan bireylerin emeklilik ödemelerini kendisi üstlenmiştir (Ergenekon, 1998: 81-85; Mesa-Logo, 1997: 509).

2.3.3. Almanya Bireysel Emeklilik Sistemi

Almanya sosyal güvenlik sistemi oldukça köklü bir geçmişe sahiptir. Birçok ülke tarafından örnek alınan sistem uzun bir dönem katılımcılarına yüksek fayda sağlamış ve başarılı şekilde sürdürülmüştür. Fakat Almanya'da yaşlı nüfusun artması sistemin finansmanını giderek daha güç hale sokmuştur. Yapılan bir dizi düzenlemeden sonuç alınamamış ve 2001 yılında Alman Emeklilik Tasarrufu Yasası (BEMH) çıkarılmıştır (Yanardağ, 2010: 133-134). Bu yeni reform ile Almanya emeklilik sistemi kamu tarafından sunulan sosyal sigortalar arasında denge, mesleki hazırlık planları ve özel emeklilik sigortalarının (bireysel emeklilik sisteminin) bulunduğu üçayaklı bir sistem haline gelmiştir (Satır, 2008: 61). Özetle Almanya'da günümüzdeki anlamıyla bireysel emeklilik sistemlerinin başlangıcı 2001 yılıdır.

Yeni yapılanma sonrası bireysel emeklilik sisteminin yaygınlaştırılması için çalışmalar yapan Almanya, vergi teşvikleri, çocuklar için ekstra katkı, düşük gelirli için direkt destek gibi teşvikler sunarak katılımı arttırmaya çalışmış fakat bireysel emeklilik sistemleri fazla bir gelişim göstermemiştir (Yanardağ, 2010: 135).

2.3.4. Hollanda Bireysel Emeklilik Sistemi

Çeşitli ülkelerde sosyal güvenlik alanında yaşanan sıkıntılar Hollanda içinde tetikleyici olmuş ve 1996 yılında sosyal güvenlik sistemini yeniden yapılandırılmıştır. Bu yeni yapılanma kapsamında sosyal güvenlik üçayak üzerine oturtulmuştur. Sistemin birinci ayağı tipik bir ulusal sigorta fonksiyonu göstermekte ve dağıtım esasına göre işletilerek yaşlılık riskine karşı herkese sigorta hizmeti sunmaktadır. İkinci ayakta ise mesleki emeklilik programları bulunmakta ve işveren tarafından sunuluyorsa katılım sorunlu tutulmaktadır. Sistemin son ayağını ise gönüllülük esasıyla çalışan bireysel emeklilik sistemi oluşturur.

Yaygın uygulamada olduğu gibi Hollanda bireysel emeklilik sistemi de fonlama esasına göre çalışmakta fakat kamu çalışanlarına ait fonlar, dağıtım esasına göre işletilmektedir (Demirpehlivan, 2010: 51). Bireysel emeklilik fonlarının ikrazat, gayrimenkul ve ipotek karşılığı kredi açma gibi geleneksel yöntemlerinden borsada işlem gören hisse senetlerine ve menkul kıymetlere geçmesi birçok ülkeye örnek teşkil etmiştir (Ergenekon, 1998: 8).

2.3.5. İsveç Bireysel Emeklilik Sistemi

Köklü bir geçmişe sahip olan İsveç sosyal güvenlik sisteminde bireylere sağlanan yüksek fayda ve aktüeryal dengenin bozulması sonucu sistemin kamu üzerindeki yükü giderek artmıştır. 1965 yılında emeklilik için yapılan harcamalar milli gelirin %4,3'ünü oluştururken 1990'lı yıllara gelindiğinde bu oran %12,12 olmuştur (Weaver, 2003: 38). Sosyal güvenlik sisteminin kamu üzerindeki yükünü hafifletmek için 1999'da İsveç sosyal güvenlik sistemi yeniden yapılandırılmış ve sosyal güvenlik sisteminde kısmi özelleştirmeye gidilmiştir (Sunden, 2000: 5-8).

NDC (National Defined-Contribution) adı verilen yeni sistem ile ikamet şartına bağlı olarak 65 yaşının üzerindeki herkese minimum emekli aylığı sunulmuştur. Sunulan bu genel aylığın dışında tüm çalışanlar için kazançlarıyla ilişkili olarak işletilen kamu emekliliği hizmeti sunulur. Sistemin son unsuru ise bireysel emeklilik hesaplarıdır ve bu hesaplar özel olarak yürütülmektedir.

2.3.6. İsviçre Bireysel Emeklilik Sistemi

İsviçre sosyal güvenlik sistemi ilk ikisi zorunlu üçüncüsü ise gönüllülük esasına dayanan üçayaklı emeklilik sistemine sahiptir. Sistemin birinci ayağında kamu emeklilik sistemi, ikinci

ayağında ise meslek gruplarına yönelik emeklilik sistemleri yer alır. Sistemin son ayağında ise gönüllülük esasına dayalı bireysel emeklilik sistemi bulunur.

Bireysel emeklilik sistemleri yetki sahibi olan sigorta ve bankacılık şirketleri tarafından yürütülmektedir ve katılımcılar bireysel emeklilik sisteminde kamu emeklilik sisteminden 5 yıl erken emekli olabilirler. Bireysel emeklilik ile ilgili tasarruflar iki grupta değerlendirilir. Bunlardan ilki bağlı tasarruflar olarak nitelendirilir. Bağlı tasarruflar yetkili sigorta kurumları ve bankalar tarafından işletilmektedir ve bu tasarruflarda vergi avantajı sunulmaktadır. Serbest tasarruflar ise tüm finansal kuruluşlar tarafından işletilebilmektedir (Yanardağ, 2010: 128-129).

2.3.7. Avustralya Bireysel Emeklilik Sistemi

Avustralya sosyal güvenlik sistemi üçayaktan oluşmaktadır. Sistemin ilk ayağında kamu emeklilik sistemi bulunmaktadır. Emeklilik yaşının kadınlar için 60, erkekler için 65 olduğu sistemde sigortalanan bireylerin prim ödemeleri gerekmez. Giderlerin tamamı bütçeden karşılanır. Sistemin ikinci ayağında katılımı zorunlu tutulan bireysel emeklilik sistemleri bulunur. İşverenler ya kendi kurdukları fonlara ya da daha önce kurulmuş olan başka bir fona çalışanlar adına prim ödemelerini gerçekleştirir. Kamu ve özel sektörde çalışan bütün bireyler için sisteme katılım zorunlu tutulmuş yalnızca serbest çalışanlar ve düşük gelirli için istisna tanınmıştır. Zorunlu bireysel emeklilik sisteminde alt yaş sınırı 55 olarak belirlenmiştir. Sistemin üçüncü ayağında ise emeklilik döneminde daha yüksek gelir talep edenler için gönüllülük esas ile çalışan bireysel emeklilik sistemleri bulunur. Birey ister işveren tarafından kurulan emeklilik fonlarına isterse de diğer emeklilik fonlarına katılım hakkına sahiptir (İşbilen, 2008: 56-57).

2.3.8. İngiltere Bireysel Emeklilik Sistemi

İngiltere emeklilik sistemi de diğer birçok gelişmiş ülkede olduğu gibi üçayaklı bir yapıdan meydana gelmektedir. Sistemin birinci ayağı kamu emeklilik sistemi ikinci ayağı ise mesleki emeklilik planlarından oluşur. Emeklilik döneminde daha yüksek bir gelir elde etmek isteyenler için ise sistemin üçüncü ayağında bireysel emeklilik sistemi bulunmaktadır (Ergenekon, 2000: 152).

Devlet tarafından da vergi teşvikleri ile desteklenen İngiltere bireysel emeklilik sistemine katılım oldukça yüksektir. Ayrıca diğer ülkelere kıyasla İngiltere’de bireysel emeklilik fonlarının hisse senedi piyasasında daha fazla değerlendirilmesi ile katılımcılara önemli getiriler sağlanmaktadır.

2.4. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi

2.4.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarihi Gelişimi ve Mevzuattaki Yeri

1999 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde kurulan Bireysel Emeklilik Komisyonunun çalışmaları sonucu 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Kanunu 2001 yılında TBMM tarafından kabul edilmiştir. 7 Nisan 2001 tarihli ve 24366 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan kanun 7 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sistemin etkin bir şekilde işleyebilmesi için gerekli çalışmaların tamamlanmasının ardından 27 Ekim 2003 tarihinde ilk emeklilik planlarının onaylanmasıyla bireysel emeklilik sistemi fiilen başlamıştır (EGM, 2004: 21).

Uygulama bakımından “gönüllülük” esasına dayanan Türk bireysel emeklilik sistemi mevcut zorunlu sosyal güvenlik sistemine bir alternatif olarak değil tamamlayıcı bir bileşen olarak getirilmiştir. Fonlama esasına göre işletilen sisteme yapılan katkılar, emeklilik yatırım fonlarında değerlendirilmekte ve sistemde 10 yıl kalarak 56 yaşını dolduran bireyler emeklilik hakkı elde etmektedir. Katılımcılar emeklilik ödemelerini emekli maaşı olarak alabilecekleri gibi dilerlerse toplu olarak da alabilmektedirler. Sistemin uygulanmasındaki en temel amaç emeklilik gelirin katkısı sağlamak ve toplanan uzun vadeli fonlarla finansal piyasalara derinlik kazandırmaktır.

Sisteme katılımı arttırmak amacıyla 2004 yılında Emeklilik Şirketlerindeki Birikimli Hayat Sigortalarından Bireysel Emeklilik Sistemine Aktarımlara İlişkin Tebliğ yayımlanmış ve bu sayede isteyenlerin birikimli hayat sigortalarındaki birikimlerini bireysel emeklilik sistemine aktarımına izin verilmiştir (Bayraktar Salantur, 2015: 70).

Sistemin etkinliğinin artırılması için yapılan çalışmalar sonraki yıllarda da devam etmiş ve çıkarılan çeşitli kanun, yönetmelik ve tebliğler ile sistemde düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemelerden bir tanesi de 2012 yılında çıkarılan 6327 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu İle İlgili Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanundur. Bu kanun uyarınca hazırlanan ve 9 Kasım 2012 tarihinde 28462 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan yönetmelik ile ödenen katkı paylarının vergi matrahından düşülmesine yönelik teşvik sistemi değiştirilmiş ve yerine katılımcıların ödedikleri katkı payının %25’i oranında ve yıllık asgari brüt ücretin %25’ine kadar devlet katkısını getiren yeni teşvik sistemine geçilmiştir. Eski uygulamada katılımcıların yalnızca %35’i bu teşvikten yararlanabilmekteydi. Getirilen yeni teşvik sistemi ile vergi mükellefi olsun ya da olmasın tüm katılımcılar devlet katkısından faydalanabilmektedir (İşseveroğlu ve Hatunoğlu, 2012: 170).

10 Ağustos 2016 tarihinde kabul edilen 6740 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile bireysel emeklilik sisteminde

“otomatik katılım” dönemine geçilmiştir. 6740 sayılı kanuna göre, Türk vatandaşı olan ve 45 yaşını doldurmamış tüm çalışanlar, işverenleri tarafından ilgili kanun uyarınca düzenlenmiş bir emeklilik planına dahil edilirler. Katkı ödemesi en az prime esas kazancın %3’ü olarak belirlenmiş ve işveren tarafından kesinti yapılarak ödenmesi zorunlu kılınmıştır. Çalışan, iki ay içerisinde emeklilik planından cayma hakkına sahiptir ve cayma halinde ödenen katkı payları 15 gün içerisinde kendisine iade edilmektedir (Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 2016: madde 1).

Tablo 5’te çalışanların otomatik katılım ile bireysel emeklilik sistemi kapsamına alınma tarihleri gösterilmiştir. 1 Ocak 2017 tarihinde başlayan otomatik katılım kademeli olarak devam edecek ve 1 Ocak 2019 tarihine kadar bütün çalışanlar sisteme dahil edilmiş olacaktır. Kamu idaresinde çalışanlar için ise iki kademe geçiş planlanmıştır. Buna göre memurların geçiş işlemi 1 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Mahalli İdarelerde ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinde (KİT) çalışanların sisteme katılma tarihi ise 1 Ocak 2018 olarak belirlenmiştir.

Tablo 5: Çalışanların Otomatik Katılım Kapsamına Dahil Edileceği Tarih

Çalışan Sayısı*	Çalışanların Otomatik Katılım Kapsamına Dahil Edileceği Tarih
1.000 ve üzeri	01.01.2017
250 – 999 arası	01.04.2017
100 – 249 arası	01.07.2017
50 – 99 arası	01.01.2018
10 – 49 arası	01.07.2018
5 – 9 arası	01.01.2019

* Birden fazla işyeri olan işverenler için bütün işyerindeki çalışanların toplamı göz önünde bulundurulur.

Kaynak: EGM, <http://www.egm.org.tr/OtomatikKatilim/OKS%20Rehberi.pdf>,

Otomatik katılım ile bireylerin sisteme katılım oranı arttırılması hedeflenmiştir. Ayrıca sistemde kalınmasını teşvik amacıyla, iki ay içerisinde cayma hakkını kullanmayan çalışanın hesabına 1000 TL ek devlet katkısı yatırılmaktadır.

2.4.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Özellikleri

Dünyada bireysel emeklilik sistemini uygulayan her ülke, sistemi kendi dinamiklerine göre özelleştirerek farklı teşvik ve vergilendirme uygulamaları benimsemiştir. Türkiye’de uygulanan bireysel emeklilik sisteminin de genel uygulamalarla ortak yönleri bulunduğu kadar farklı

özellikler de göstermektedir. Türk bireysel emeklilik sisteminin başlıca özellikleri aşağıdaki şekilde maddeleştirilebilir (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası [TCMB], 2011: 56; EGM, 2016:1-8):

- Sistem, genel olarak gönüllülük esasına göre işletilerek her kesimin katılımına açıktır. Çalışan bireyler için ise 01.01.2017 tarihinden itibaren kademeli olarak yürütülen otomatik katılım söz konusudur. Katılımcılar cayma hakkına sahiptir.
- Tasarruflar, Hazine Müsteşarlığının denetimine tabi olarak kurulan emeklilik şirketleri tarafından, SPK mevzuatı çerçevesinde oluşturulan emeklilik yatırım fonlarında değerlendirilmektedir.
- Emeklilik şirketleri en az üç farklı risk ve getiri bileşimine sahip emeklilik yatırım fonu kurarak bireylerin kendi risk ve getiri beklentilerine uygun yatırım tercihleri yapabilmelerine olanak tanımaktadır.
- Yatırımların kamu borçlanma senetleri ve ters repo gibi sabit getirili yatırım araçlarının yanı sıra, hisse senedi gibi değişken getirili yatırım araçlarına da yönlendirilmesi mümkündür.
- Emeklilik yatırım fonları, SPK'ya tabi portföy yönetim şirketleri tarafından profesyonel portföy yönetim ilkeleri çerçevesinde yatırıma yönlendirilmektedir. Birikimlerin asgari bir süre sonunda başka bir emeklilik şirketine aktarılması mümkündür.
- Emeklilik yatırım fonunun varlıkları, emeklilik şirketinin malvarlığından ayrı olarak SPK tarafından uygun görülen merkezi bir saklama kuruluşunda saklanmaktadır. Mevcut durumda bu kurum "İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş (Takasbank)"dir.
- Bireysel emeklilik sisteminin güvenliği denetim ve gözetim yapma görevleri üstlenmiş olan kurumlar tarafından sağlanmaktadır. Sistem ile ilgili olarak denetim yapan kurumlar Hazine Müsteşarlığı, SPK ve bağımsız denetim kurumları olarak belirlenmişken, Emeklilik Gözetim Merkezi ve Takasbank ise gözetim işlevini yerine getirmektedir.
- Katılımcı emeklilik sözleşmesi süresi içinde ödeme dönemini ve emeklilik planı kapsamında belirlenen katkı payı tutarından az olmamak koşulu ile katkı payı tutarını değiştirebilir.
- Başka şirketten aktarımla düzenlenenler hariç diğer bireysel emeklilik hesaplarındaki birikimlerini, şirkette en az 2 yıl kalmak şartıyla; başka şirketten aktarımla düzenlenen sözleşmelerini ise şirkette en az 1 yıl kalmak şartıyla başka bir emeklilik şirketine aktarabilir.
- Katılımcı, emeklilik sözleşme süresi içinde katkı payı ödemeye ara verebilir.
- Yılda en fazla 6 kez fon dağılım oranını ve yılda en fazla 4 kez emeklilik planını değiştirebilir.
- Bireysel emeklilik sisteminden emekliliğe hak kazanmak için sistemde en az on yıl kalarak on yıl süreyle katkı payı ödemek ve 56 yaşını tamamlamak gerekmektedir.

- Bireysel emeklilik sisteminde, katılımcı adına bireysel emeklilik hesabına ödenen katkı paylarının %25'ine karşılık gelen tutar katılımcının vergi mükellefi olup olmamasına bakılmaksızın devlet katkısı olarak katılımcıların ilgili hesaplarına ödenmektedir. Bir katılımcının bir takvim yılı içinde alabileceği devlet katkısı tutarı, ilgili yıla ilişkin toplam brüt asgari ücret tutarının %25'ini geçemez. İşverenler ise, çalışanları adına ödedikleri katkı paylarını (ödemenin yapıldığı ayda elde edilen ücretin %15'ini ve yıllık olarak asgari ücretin yıllık tutarını aşamayacak şekilde) doğrudan gider yazabilmektedirler.
- Devletin yatırdığı katkı payı için hakediş süreleri bulunmaktadır. İlk üç yıl içinde sistemden çıkılması durumunda devlet katkısı alınamaz. Üçüncü yılın sonunda %15'i, Altıncı yılın sonunda %35'i, Onuncu yılın sonunda %60'ı, emekliliğe hak kazanıldığında ya da vefat ve maluliyet durumlarında ise devlet katkısının tamamı alınabilmektedir.
- Katılımcı, emeklilik sözleşmesi süresi içinde istediği anda birikimlerini alarak sistemden ayrılabilir. Sistemden ayrılan katılımcılara yapılan ödemeler, ödenen tutarın içerdiği getiri tutarı üzerinden stopaj kesintisine tabidir. Stopaj kesintisi oranı, sistemden emeklilik hakkı kazananlar ile bu sistemden vefat, maluliyet veya tasviye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlar için %5, 10 yıl süreyle sistemde kalmakla birlikte sistemden emeklilik hakkı elde etmeden ayrılan katılımcılar için %10, 10 yıldan az süreyle sistemde kalarak ayrılan katılımcılar için ise %15'tir.

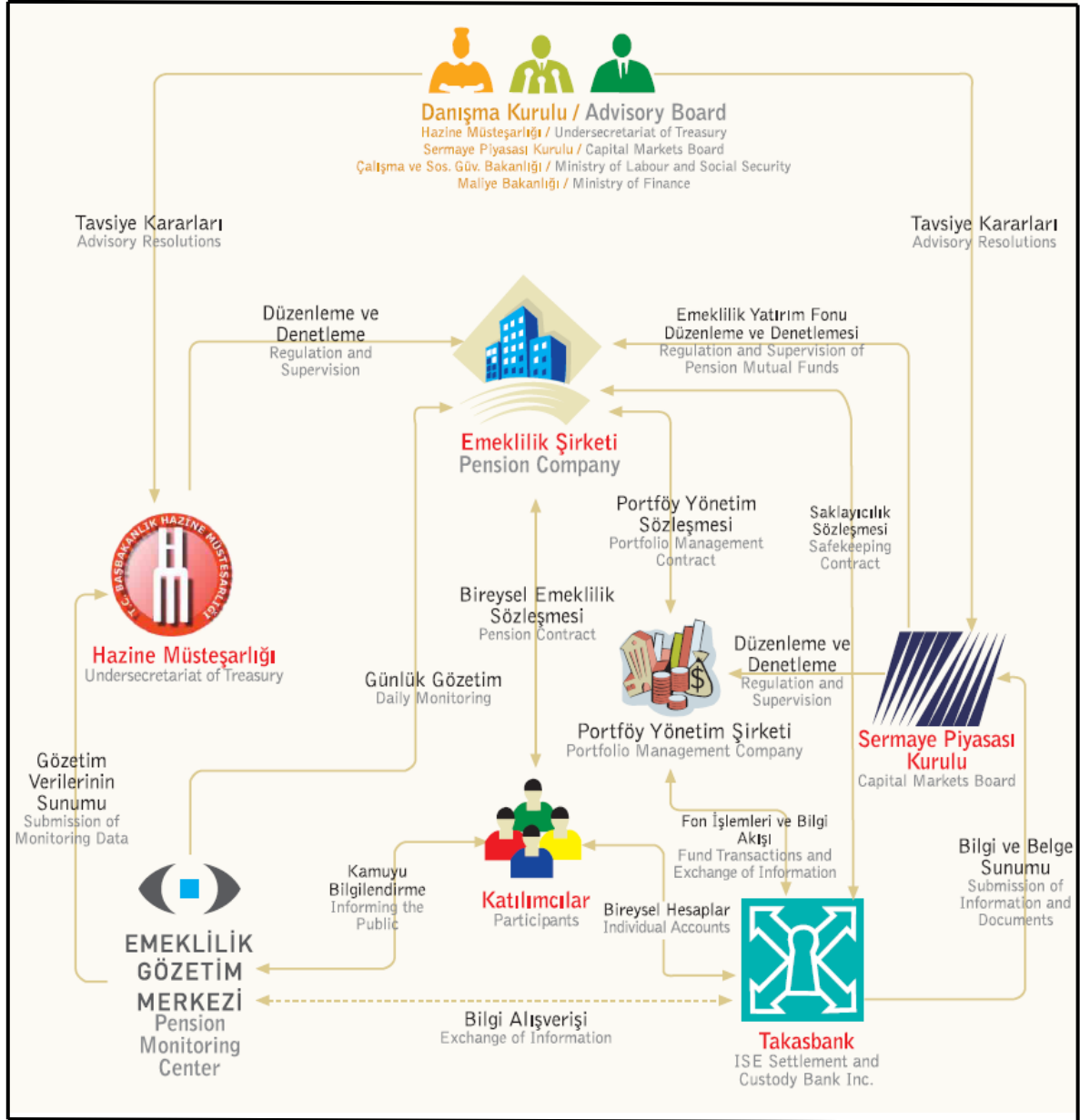
2.4.3. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarafları ve İşleyişi

2.4.3.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarafları

Bireysel emeklilik sistemi temelde katılımcı ile emeklilik şirketi arasında imzalanan bireysel emeklilik sözleşmesine dayanmaktadır. Fakat bunun yanı sıra sistemin etkin bir şekilde işletilebilmesi ve katılımcılara güven sağlanması için yetkilendirilmiş düzenleyici ve denetleyici kurumlar bulunmaktadır. Sistem içerisinde bulunan bu kurumlar arasında sağlanan etkileşim Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarafları

Kaynak: EGM, 2004: 23

2.4.3.1.1. Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu

Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu, bireysel emeklilik politikalarını belirlemek ve bu politikaların gerçekleştirilebilmesi için alınması gereken önlemler hakkında önerilerde bulunmak amacıyla kurulmuştur. Kurul Hazine Müsteşarının başkanlığında Hazine Müsteşarlığı, Maliye Bakanlığı, Sermaye Piyasası Kurulu ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından görevlendirilen en az genel müdür seviyesinde birer temsilciden oluşur. Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu en az üç ayda bir, Müsteşarlıkça belirlenen tarih ve gündem ile toplanmaktadır (Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu, 2001: madde 3).

2.4.3.1.2. Hazine Müsteşarlığı

Hazine Müsteşarlığı, bireysel emeklilik sisteminde sahip olduğu yetki ve görevler ile önemli bir yere sahiptir. Hazine Müsteşarlığının 4632 sayılı kanun ile belirlenen görevleri aşağıdaki gibi maddeleştirilebilir (Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu, 2001):

- Emeklilik sözleşmesinde bulunması gereken hususlara ilişkin esas ve usullerin belirlenmesi,
- Emeklilik şirketlerinde bulunan hesap ve hesap ile ilişkili bilgi ve birikimlerin farklı emeklilik şirketlerine aktarımı konusunda aktarıma, aktarım talebine ve şirkette kalınması gereken süreye ilişkin esas ve usullerin belirlenmesi,
- Grup emeklilik sözleşmelerinde hesaplardaki birikimlere ilişkin hakların kullanımı ve yükümlülükler ile ilgili esas ve usullerin belirlenmesi,
- Sistemden ayrılmadan katılımcıya ödeme yapılabilmesi için gerekli halleri, ödeme yapılabilecek oranı ve ödemeye ilişkin diğer esas ve usulleri belirlemek,
- Emeklilik sözleşmesine göre hak sahiplerine ödenmesi gereken tutar, ödemenin gerektiği tarihten itibaren hak sahipleri tarafından aranmamış ise hak sahibinin aranması için şirket ve TCMB tarafından yapılması gereken araştırmalara ilişkin esas ve usulleri belirlemek.
- Giriş aidatı, yönetim ve fon işletim giderlerinin miktar ya da oranları ve bunlara ilişkin esas ve usulleri belirlemek.
- Emeklilik şirketi kuruluş izni için gerekli sermaye tutarını belirlemek,
- Emeklilik şirketlerinin kuruluş izni ve faaliyet ruhsatları için başvurularda istenilecek bilgiler, belgeler ve diğer usul ve esasları belirlemek,
- Uygun bulunan şirketlere faaliyet ruhsatı vermek,
- Bireysel emeklilik sisteminde katılımcılara veya kamuya açıklanacak bilgiler, açıklanma dönemleri ve süreleri ile ilan ve reklamlara ilişkin esas ve usulleri belirlemek,
- Bireysel emeklilik aracılarında aranacak nitelik ve şartlara, faaliyetlerine, yapamayacakları işlere, sicile kaydetme ve silmeye ve diğer hususlara ilişkin esas ve usulleri belirlemek. Belirlenen hükümlere aykırı hareket ettiği tespit edilen bireysel emeklilik aracılarının, eylemin ağırlığına göre satış yetkisinin geçici olarak durdurulmasına veya lisansının iptaline karar vermek.
- Emeklilik şirketlerinde genel müdür ve genel müdür yardımcısı atamalarını onaylanması.
- Emeklilik şirketlerinin ana sözleşmelerinde yapılacak değişikliklerin uygunluğunun değerlendirilmesi (Uygun görüşü alınamayan hiçbir değişiklik tasarısı genel kurulda görüşülemez).
- Emeklilik şirketinin mal varlığında ve ortaklığında yapılabilecek değişimlere ilişkin usul ve esasların belirlenmesi.
- Emeklilik şirketlerinde denetim faaliyetinde bulunmak.

- 4632 sayılı kanunda belirtilen suçlara ilişkin soruşturmanın açılması için birlikte Cumhuriyet savcılığına başvuruda bulunmak.
- Devlet katkısının hesaplanması, ilgili hesaba ve hak sahiplerine ödenmesi, yatırıma yönlendirilmesi, ödeme ve yatırıma yönlendirme ile ilgili işlemlerin süresini belirlemek. Devlet katkısının müsteşarlık bütçesinden ilgili hesaba yatırılmak üzere emeklilik gözetim merkezine ödenmesini sağlamak.
- Emeklilik gözetim merkezinin çalışma usul ve esaslarını belirlemek ve denetimini gerçekleştirmek.

2.4.3.1.3. Sermaye Piyasası Kurulu

Sermaye Piyasası Kurulu bireysel emeklilik sisteminde düzenlemelerden ve denetiminden sorumlu bir kuruldur. Sistem içerisinde emeklilik yatırım fonları, portföy yönetim şirketleri ve şirketlerin sözleşmeleri ile saklayıcılara ilişkin düzenlemeler Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yapılır. Sermaye Piyasası Kurulu karar aşamasında birçok konuda Hazine Müsteşarlığı ile birlikte çalışır. Müsteşarlık, emeklilik sözleşmesinde bulunacak hususlara, aktarım işlemleri ile ilgili hususlara, emeklilik hak sahibinin bulunması için gerekli işlemlere, giriş aidatı, yönetim ve fon giderlerinin belirlenmesine, kuruluş izni ve ruhsat için istenilecek belgelere, bireysel emeklilik sisteminin bilişim sistemi ile ilgili unsurlarının esas ve usullerine karar verirken Sermaye Piyasası Kurulunun görüşünü alır. Kurul ayrıca emeklilik şirketi fonlarını, portföy yöneticilerinin ve sağlayıcının faaliyetlerini en az yılda bir kez denetler. Fonların, bağımsız denetçi tarafından görüşünü içeren raporların Sermaye Piyasasına Gönderilmesi zorunludur (EGM, 2004: 27).

2.4.3.1.4. İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş. (TAKASBANK)

Emeklilik yatırım fonlarının saklanması Takasbank tarafından ya da Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yetkilendirilen başka kuruluşlarca gerçekleştirilir. Bu uygulamada amaç katılımcının birikimlerinin güvence altına alınmasını sağlamaktır. Fonları saklayan Takasbank'ın fonları saklaması ile sistem içerisinde üstlendiği görev, emeklilik sistemi içerisinde birimler arası fon bilgilendirmesini sağlamak ve fonların Sermaye Piyasası Kurulunca belirtilen esaslara uygun oluşturulduğunun denetimini gerçekleştirmektir (EGM, 2004: 28).

2.4.3.1.5. Bireysel Emeklilik Aracıları

Bireysel emeklilik araçları, emeklilik sözleşmesine aracılık eden ve bunu emeklilik şirketi adına yapan kişilerdir. Bireysel emeklilik araçları ile ilgili esas ve usuller Hazine Müsteşarlığı tarafından belirlenir. İlgili şartları taşıyan araçların Emeklilik Gözetim Merkezi tarafından tutulan Bireysel Emeklilik Aracıları Siciline kaydolması gerekir(Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım

Sistemi Kanunu, 2001). Bireysel emeklilik araçları, bireysel emeklilik sisteminin pazarlamasını ve satışını gerçekleştirir.

2.4.3.1.6. Emeklilik Gözetim Merkezi A.Ş. (EGM)

Hazine Müsteşarlığının görevlendirme ve yetkilendirmesi çerçevesinde, Müsteşarlığın karar almasına yardımcı olacak verilerin sağlanması ve Müsteşarlığın yazılı iznine istinaden hizmet alacak bireysel emeklilik şirketlerine ve kamuya sağlıklı bilgi aktarımı için; emeklilik şirketlerinin faaliyetlerinin günlük olarak elektronik ortamda gözetimi ve yetkili kamu otoritelerine raporlanması, emeklilik şirketlerince yapılacak işlemlerin sonucunda oluşan bilgilerin konsolidasyonu, katılımcı bilgileri ile sözleşme bilgilerinin elektronik ortamda saklanması, gizliliğinin korunması, kamuoyunun ve katılımcıların bilgilendirilmesi, istatistik üretilmesi, bireysel emeklilik sisteminin analitik olarak sorgulanması, bireysel emeklilik araçları sınavının yapılması ve bireysel emeklilik araçları sicilinin takibi, ortak tanıtım, eğitim programları, yazılım ve benzeri konulardaki taleplerin karşılanması ve sistemin güven içerisinde yürütülebilmesi amacıyla merkezi İstanbul'da olmak üzere 10 Temmuz 2003 tarihinde kurulmuştur ve bu gün sermayesi 4.275.225 Türk Lirası'dır. (EGM, <http://www.egm.org.tr/>).

2.4.3.1.7. Emeklilik Şirketleri

Emeklilik şirketi, 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Kanununa göre kurulan ve bireysel emeklilik sisteminde faaliyet göstermek üzere bu Kanun ile oluşturulan emeklilik branşında ruhsat almış şirketi ifade eder. Şirket, 21.12.1959 tarihli ve 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu hükümlerine göre hayat ve ferdi kaza sigortaları branşlarında da ruhsat alabilir. Kurulması planlanan şirketin ticaret unvanında "emeklilik" ibaresinin bulunması gerekmektedir. Emeklilik şirketi şu şartları sağlamalıdır (Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Kanunu, 2001: madde 8):

- Anonim şirket şeklinde kurulmalıdır
- Yalnızca ilgili kanundaki emeklilik faaliyetini yürütmelidir.
- Sermayesi en az yirmi trilyon, ödenmiş sermayesinin en az on trilyon olmalı ve kalanının üç yıl içerisinde ödenmesini taahhüt etmelidir.
- Hisse senetleri nakit karşılığı çıkarılmış olmalı ve tamamı nama yazılı olmalıdır.
- Kurulacak şirketin ana sözleşmesi 4632 sayılı kanuna uygun olması gerekmektedir.
- Şirket hakkında iş planı, sistem tasarımı ve yapılabirlik raporları sunulmalıdır.
- Şirket kurucularının;
  - ✓ Tasfiyeye tabi tutulan bankerler, bankalar, sigorta şirketleri ile para ve sermaye piyasalarında faaliyet gösteren diğer kurumlarda doğrudan ve dolaylı yüzde on veya daha fazla bir oranda pay sahibi olmaması,

- ✓ İlgili mevzuat çerçevesinde faaliyetlerinin tamamen veya belirli faaliyet alanları itibarıyla sürekli veya başvuru tarihinden önceki bir yıl içerisinde bir ay veya daha fazla süreyle geçici süreyle durdurulma kararı verilmemiş olması,
- ✓ Müflis veya konkordato ilan etmiş olmaması, 4632 sayılı kanunun 8. Maddesinde belirtilen suçlarından mahkûm olmaması gerekmektedir.

Kuruluş izni alan şirketin faaliyete geçebilmesi için emeklilik branşında faaliyet ruhsatı alması zorunludur. Emeklilik branşı faaliyet ruhsatı Müsteşarlık tarafından verilir. Faaliyet ruhsatı alan şirket, faaliyet ruhsatının veriliş tarihinden itibaren en geç üç ay içinde en az üç fon kurmak üzere SPK'ya başvurmak zorundadır.

Emeklilik Şirketlerinin ilgili mevzuat hükümleri dahilindeki önemli yükümlülükleri ise aşağıdaki şekilde sıralanabilir(EGM, 2004: 29):

- Emeklilik sözleşmesi çerçevesinde tahsil edilen katkıların fona yönlendirilmesini sağlamak ve bireysel emeklilik hesaplarının ve ilgili diğer kayıtların güncelleştirilmesi işlemlerini gerçekleştirmek,
- Portföy yöneticilerinin, şirketin genel fon yönetim stratejisine ve kararlarına göre fon portföyünü yönetmesini sağlamak,
- Katılımcılarının bireysel emeklilik hesaplarına ait günlük bilgilere erişimine olanak sağlamak,
- Fon portföyünde yer alan varlıkları fonun performansı, mali tabloları gibi konularda katılımcılara düzenli bilgi verilmesini sağlamak,
- Hazine Müsteşarlığı ve SPK tarafından istenecek bilgi, belge ve tablolar ile bireysel emeklilik kayıt sisteminin belirlenecek esas ve usullere göre hazırlanmasını sağlamak,
- Hazine Müsteşarlığının belirleyeceği esas ve usuller çerçevesinde şirketin, SPK'nın belirleyeceği esas ve usuller çerçevesinde de fonun iç denetimini sağlamak,
- Bireysel emeklilik hesaplarının ve emeklilik faaliyetlerinin sürekliliğini ve fon varlıklarının korunmasını sağlamak üzere, kayıtların ve varlıkların saklanması konusunda gerekli tedbirleri almak,
- Katılımcıya ve fon portföyüne ilişkin bilgilerin saklama hesaplarına yansıtılabilmesi için gerekli bilgileri saklayıcıya zamanında ve doğru bir şekilde iletmek,
- Kanun ve mevzuatla belirlenen esaslar ile fon içtüzüğünde yer alan ilkeler çerçevesinde fon portföyünün değerlemesini ve birim pay fiyatının doğru olarak hesaplanmasını sağlamak,
- Fon portföyünün kanun ve mevzuat ile fon içtüzüğünde yer alan sınırlamalara uygun olarak yönetilmesini sağlamak,
- Fon yöneticilerinin yaptığı iş ve işlemlerin mevzuata uygun olmasını sağlamak.

13 Ekim 2017 tarihi itibari ile bireysel emeklilik hizmeti veren 19 şirket ve bu şirketler ile sözleşmeli olan 6.853.872 katılımcı bulunmaktadır.

2.4.3.1.8. Portföy Yönetim Şirketi

Portföy yönetim şirketi, ana faaliyet konusu fonların kurulması ve yönetimi olan ve anonim ortaklık şeklinde kurulan sermaye piyasası kurumudur. Portföy yönetim şirketleri ana faaliyet konuları olan fon kurulması ve yönetimine ek olarak SPK'dan yetki belgesi almak koşuluyla yatırım danışmanlığı faaliyetinde de bulunabilmektedirler. Bunun yanı sıra gerekli öz sermaye şartına sahip olan portföy yönetim şirketleri SPK'ya bildirimde bulunarak sermaye piyasaları ile ilgili danışmanlık hizmetleri sunabilir, yatırım hizmetleri ve faaliyetleri ile sınırlı olarak kredi ya da ödünç verebilir ve döviz hizmetleri sunabilir, sermaye piyasası araçlarına ilişkin işlemlerle ilgili yatırım araştırması ve finansal analiz yapılabilir veya genel tavsiyede bulunabilir. Sermaye piyasası mevzuatı kapsamında, portföy yöneticiliği faaliyeti ise sermaye piyasası araçları, para piyasası araç ve işlemleri, vadeli işlemler ve opsiyonlar, nakit, döviz, mevduat ile Kurulca uygun görülen diğer varlık ve işlemlerdir (SPK)

Kuruluş izni başvurularının Kurulca değerlendirilebilmesi için Şirketin (Portföy Yönetim Şirketleri ve Bu Şirketlerin Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Tebliği, 2013: madde 5):

- Türk Ticaret Kanunu (TTK) hükümleri uyarınca kayıtlı sermaye sistemine tabi anonim ortaklık şeklinde kurulması,
- Paylarının tamamının nama yazılı olması,
- Paylarının nakit karşılığı çıkarılması,
- Başlangıç sermayesinin en az 2.000.000 TL olması,
- Esas sözleşmesinin Kanun hükümlerine ve Kurul düzenlemelerine uygun olması,
- Kurucu ortakların, tebliğin 5. maddesinde belirtilen kişisel şartları taşıması gerekmektedir.

2.4.3.1.9. Katılımcı

Bireysel emeklilik sisteminde katılımcı, fiili ehliyet sahibi olup bireysel emeklilik sözleşmesine kendi ad ve hesabına taraf olan gerçek kişidir. Emeklilik sözleşmesi ise emeklilik şirketi bünyesinde bir bireysel emeklilik hesabı açılması, hesaba katkı payı ödenmesi, ödenen katkı paylarının tercih edilen fonlarda yatırıma yönlendirilmesi ve hesapta biriken paraların hak sahiplerine ödenmesine ilişkin esas ve usuller ile tarafların bu kapsamdaki diğer hak ve yükümlülüklerini düzenleyen sözleşmedir. Emeklilik sözleşmesi, katılımcı ile bireysel emeklilik sözleşmesi şeklinde veyahut bir istihdam ilişkisine dayalı olarak veya katılımcı adına bir kuruluş ile

grup emeklilik sözleşmesi şeklinde yapılabilir. Bireysel emeklilik sistemi içerisinde katılımcıların sahip olduğu haklar aşağıdaki gibi özetlenebilir (Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu, 2001):

- Katılımcı katkı payını birden fazla fon arasında paylaşabilir.
- Katılımcı, hesabındaki birikimlerinin başka bir emeklilik şirketine aktarımını talep edebilir.
- 10 yıl sistemde kalan ve 56 yaşını dolduran katılımcılar emeklilik hakkı elde eder.
- Emeklilik hakkı elde eden katılımcı birikiminin tamamını tek bir seferde alabileceği gibi belirlenen bir programa göre ya da yapacağı yıllık gelir sigortası sözleşmesi ile kendisine maaş bağlanmasını talep edebilir.
- Maluliyet durumunda katılımcının kendisi vefat halinde ise lehdarı bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerin ödenmesini talep edebilir. Ayrıca katılımcı, Hazine Müsteşarlığı tarafından belirlenen hallerde sistemden ayrılmadan birikimin bir kısmının çekilebilmesi hakkına sahiptir.
- Katılımcıların hesaplarına ait günlük bilgilere erişme hakkı vardır. Ayrıca katılımcıya gerekli mali bilgilendirmeler düzenli aralıklar ile yapılmak zorundadır.

2.4.3.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyişi

Bireysel emeklilik sistemi, kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak kurulmuştur. Bireysel emeklilik sisteminden faydalanmak için işçi, işveren, serbest meslek mensubu ya da çalışmayan olmak gibi bir ayırım getirilmemiş, birikim yapmak isteyen tüm kullanıcıların hizmetine sunulmuştur. Sistem gönüllülük esasına göre işletilmekte ve hem bireysel hem de grup emeklilik hizmetleri sunulmaktadır.

Bireysel emeklilik sistemine katılım için bir emeklilik şirketi ile emeklilik sözleşmesi akdetmek yeterlidir. Emeklilik sözleşmesinin yapılması için emeklilik şirketleri tarafından katılımcının emekliliğe yönelik beklentilerine, gelir düzeyine ve yaşına uygun bir plan teklifi sunulur. Kabul edilen plan çerçevesinde hazırlanan bireysel emeklilik sözleşmesi imzalanır ve sözleşme emeklilik şirketi tarafından reddedilmediği takdirde, katkı payı olarak yapılan ilk ödemenin şirket hesaplarına nakden intikal ettiği tarihte yürürlüğe girer. Katılımcının emeklilik hakkı elde edebilmesi için 10 yıl sistemde kalması ve 56 yaşını doldurması gerekmektedir.

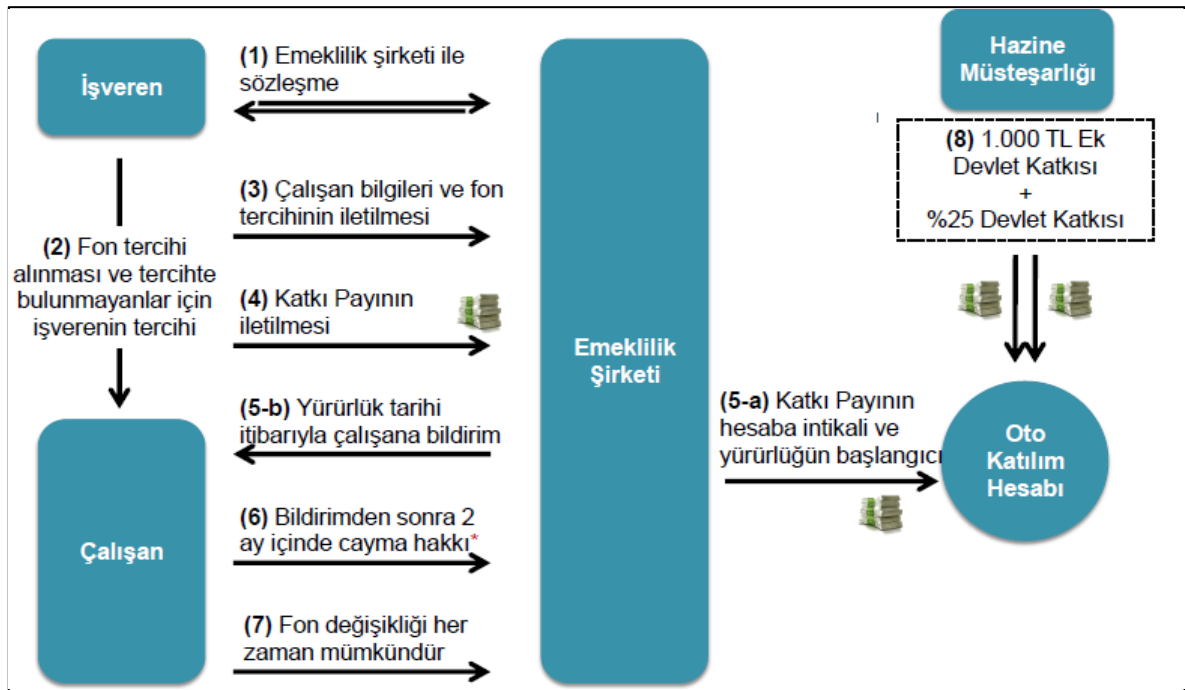
1 Ocak 2013 tarihi itibari ile katılımcı adına ödenen katkı payının, ilgili yıla ilişkin brüt asgari ücret tutarının toplamı ile sınırlı olmak kaydıyla, %25'i devlet katkısı olarak hesaplanır ve katılımcının hesabına aktarılır. Katılımcı emeklilik süresi dolmadan sistemden ayrılma kararı verirse devlet katkısından tam olarak faydalanamaz ancak belirli bir yüzdesini hak etmiş sayılır.

Buna göre sistemde 3 ila 6 yıl kalanlar %15, 6 ila 10 yıl arası kalanlar %35, 10 yıl ve daha fazla sistemde kalanlar %60 oranında devlet katkısını almaya hak etmiş sayılır. Emeklilik, vefat ya da maluliyet durumlarında katkı payının %25'i kadar olan devlet katkısının %100'ü hak edilmiş sayılır (EGM).

Hak edilen devlet katkısı üzerinden 10 yıldan az süreyle sistemde kalarak ayrılanlardan %15, 10 yıl süreyle sistemde kalmakla birlikte emeklilik hakkı kazanmadan ayrılanlardan %10, emeklilik, vefat, maluliyet nedeniyle ayrılanlardan %5 oranında devlet stopaj kesintisi yapar. Emeklilik hakkı elde eden katılımcı emeklilik ödemesini toplu olarak tek seferde, programlanmış olarak kendi belirleyeceği tutarlarda ya da yıllık gelir sigortası ile ömür boyu emeklilik maaşı şeklinde alabilir. Ödemeyi yıllık gelir sigortası şeklinde almayı tercih eden katılımcılara birikiminin %5'i kadar daha devlet katkısı sağlanır(EGM, 2016: 12).

1 Ocak 2017 tarihi itibarıyla kademeli olarak geçişine başlanılan otomatik katılım sisteminde ise süreç Şekil 2'de gösterilmiştir. Buna göre işverenler, emeklilik şirketleri ile bir emeklilik sözleşmesi imzalayarak çalışanlarını bu sözleşmeye dahil eder. Çalışanlar fon tercihinde bulunduktan sonra tercihler emeklilik şirketine iletilir. İlk katkı payının otomatik katılım hesabına aktarılması sonrası yürürlüğün başladığı çalışana bildirilir. Bu tarihten itibaren 2 ay içerisinde çalışanın cayma hakkı vardır. Eğer çalışan cayma hakkını kullanmazsa normalde ödenen %25 devlet katkısına ek 1.000 TL daha ek devlet katkısından faydalanabilir.

Şekil 2: Çalışanların Otomatik Katılım İle Bireysel Emeklilik Sistemine Dahil Edilme Süreci

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2016:4

2.4.3.3. Bireysel Emeklilik Sisteminde Yapılan Kesintiler

Emeklilik şirketleri, katılımcı ile imzalanan emeklilik sözleşmesi çerçevesinde sunulan hizmet giderlerini karşılayabilmek amacıyla mevzuatta belirlenen azami sınırlar içerisinde bazı kesintiler yapmaktadır. Bunlar; giriş aidatı, yönetim gider kesintisi ve fon toplam gider kesintisidir.

Sözleşmelerin 6. Yılı itibariyle kesinti kontrolleri yapılmaya başlanacaktır. Bunlardan biri sözleşme sonlanması durumunda yapılacak olan devlet katkısı ile ilişkilendirilen kontroldür. (Sözleşmenin yürürlük tarihinden, sözleşme sonlanana kadar yapılacak kesinti toplam tutarı, sonlanma tarihinde sözleşme kapsamındaki devlet katkısı hesabında bulunan tutar üzerinden yönetmelikte belirtilen oranları kullanarak hesaplanacak tutarı geçemeyecektir. Bu oranlar, 6. yılındaki bir sözleşme için %60, 7. yılındaki bir sözleşme için %70, 8. yılındaki bir sözleşme için %80, 9. yılındaki bir sözleşme için %90 ve 10. yıl ve sonrası için %100 olacaktır. Bu kontrolün yapılmasında 01.01.2021 tarihinden itibaren başlanacaktır.)

Ayrıca, sözleşmelerin 6. yılı itibariyle Fon Toplam Gider Kesintilerine ilişkin iadeler gerçekleştirilecektir. Fon Toplam Gider Kesintisinde 6. Yıl için iade oranı %2,5 olup 7 nci ve 14 üncü yıllar arasındaki oranlar, her yıl için bir önceki yılda geçerli olan iade oranının 2,5 puan artırılması suretiyle uygulanacaktır. İade oranı belirlenirken, 01.01.2013 tarihinden itibaren sözleşmede geçirilen tüm süreler dikkate alınır. Kesintinin hesaplama tarihi itibarıyla mevcut bulunan birikimin %1,1'inin altında kalan kısmı için iade uygulanmaz.

İade, sözleşme bazında ve sözleşme yıldönümleri esas alınmak suretiyle yıllık olarak yapılır. İade, 01.01.2021 tarihinden sonra sözleşmenin sonlandırılması durumunda (başka bir şirkete aktarım veya sistemden çıkış) ve her halükarda anılan tarihi müteakip her sözleşme yılı sonunda yapılacak olup, bu kapsamda, söz konusu tarihten önce yapılmış olan fon toplam gider kesintileri iade edilmeyecektir. (Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 2015: madde 22/A).

2.4.3.3.1. Giriş Aidatı

Bireysel emeklilik sisteminde katılımcının, sisteme ilk defa katılması ya da farklı bir şirkette ilk defa emeklilik sözleşmesi başlatması halinde, katılımcıdan ya da sponsor kuruluştan, teklifin imzalandığı veya uzaktan satışta onaylandığı tarihte geçerli aylık brüt asgari ücret tutarı dikkate alınarak, sözleşme planına göre değişmekle birlikte, giriş aidatı alınabilir. Giriş aidatı peşin ya da aktarım veya sistemden çıkış tarihine ertelenmiş olarak tahsil edilebilir. Giriş aidatının peşin olarak alınan kısmı, teklifin imzalandığı ya da onaylandığı tarihte geçerli aylık brüt asgari ücretin %10'unu aşamaz (Garanti emeklilik).

Giriş aidatı ve yönetim gideri kesintisinin toplamı sözleşmenin ilk 5 yılı süresince, her yıl için ilgili takvim yılı başında belirlenmiş aylık brüt asgari ücretin %8,5'ini aşamaz. Emeklilik, maluliyet, vefat durumu haricinde sözleşme 5 yılı dolmadan sonlandırılırsa ilk 5 yıl içerisinde alınabilecek olan ve ayrılma tarihine kadar tahsil edilmeyen tutar, bireysel emeklilik hesabından ertelenmiş giriş aidatı olarak kesilir. 5 yılın ardından giriş aidatı adı altında herhangi bir kesinti yapılamaz (NN Hayat ve emeklilik).

2.4.3.3.2. Yönetim Gideri Kesintisi

Emeklilik şirketlerinin operasyonel giderlerinin karşılanmasına yönelik olan yönetim gideri kesintisi, yatırılan katkı payları üzerinden alınmaktadır. 1 Ocak 2013 tarihinde başlayan uygulamada %2 olan yönetim gideri kesintisi, 1 Ocak 2016 tarihi itibarıyla giriş aidatı ile birlikte değerlendirilmiş ve bu iki kalemin toplamının her yıl için ilgili takvim yılı başında belirlenmiş aylık brüt asgari ücretin %8,5'ini aşmayacak şekilde alınmasına karar verilmiştir. Eğer sisteme 3 ay katkı payı ödemesi yapılmazsa birikim üzerinden ara verme yönetim gideri kesintisi alınır. Ayrıca sistemde 5 yılı dolduran katılımcıdan yönetim gideri kesintisi alınmamaktadır (Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 2015: Madde 2)

2.4.3.3.3. Fon Toplam Gider Kesintisi

Fona ve fon yönetimine ait giderlerin karşılanabilmesi amacıyla fonların varlık değerleri üzerinden günlük olarak alınmaktadır. Fon toplam gider kesintisi ile ilgili bir süre sınırlaması bulunmamakta ve sözleşme devam ettiği sürece alınmaktadır. Fon toplam gider kesintisi ile ilgili sınırları Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: Yıllık Fon Toplam Gider Kesintisi Sınırları

Grup	Emeklilik Yatırım Fonları	Azami günlük fon toplam gider kesintisi oranı	Azami yıllık fon toplam gider kesintisi oranı (%)
I	Para Piyasası Fonları	Yüz binde üç	1,09
II	Kamu / Özel Sektör / Uluslararası Borçlanma Araçları Fonları/ Kıymetli Madenler/ Endeks Fonları	Yüz binde beş virgül yirmi beş	1,91
III	Hisse / Diğer Fonlar	Yüz binde altı virgül yirmi beş	2,28

Kaynak: Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelik, 2012: madde 22

2.4.4. Bireysel Emeklilik Fonları ve Fon Türleri

Emeklilik fonu, bireysel emeklilik şirketleri tarafından emeklilik sözleşmesi çerçevesinde toplanan ve katılımcılar adına ayrı ayrı hesaplarda izlenen katkıların, riskin dağıtılması ve inançlı mülkiyet esası uyarınca işletilmesi amacıyla oluşturulan malvarlığıdır. Süresiz olarak kurulan emeklilik fonlarının tüzel kişiliği yoktur. (Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş Ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik, 2013: madde 4-5).

Fon türleri Hazine Müsteşarlığının görüşü alınarak Sermaye Piyasası Kurulu tarafından belirlenir. Fonlar adlandırılırken belirli bir sektöre veya sektörler, ülke veya coğrafi bölgeye yatırım yapıldığı izlenimi verecek bir ibare kullanılmışsa fon varlıklarının en az %80'i bahsedilen sektör ya da sektörlerden veya bahsedilen ülke ya da bölgeye ait ve o bölgenin piyasa ve risk yapısını yansıtan varlıklardan oluşması gerekmektedir. Emeklilik fonları gerekli standartlara uygun olarak hazırlanan başvuru formu, fon iç tüzüğü ve gerekli diğer belgeler ile Sermaye Piyasası Kuruluna başvurması ve izin almasının ardından emeklilik şirketleri tarafından kurulur. Her şirket farklı portföy yönetim stratejisine sahip en az üç farklı fon kurmak zorundadır. Kurulan her üç fonun da başlangıç tutarı şirketin ödenmiş sermayesinin yirmide birinden az olamaz. Emeklilik şirketleri daha sonra kurulacak fonlar için başlangıç tutarını serbestçe belirleme hakkına sahiptir (Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik, 2013: madde 6-11).

Sermaye Piyasası Kurulunun, Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmeliğe uygun olarak hazırladığı ve sektöre yön vermek amacıyla duyurduğu açıklamaya göre başlıca 8 fon grubu bulunmaktadır. Bunlar (Sermaye Piyasası Kurulu Bülteni, 2013: 2):

- Gelir Amaçlı Fonlar: Yatırım yapılacak varlıkların, bunlardan elde edilecek temettü, faiz ve kira sertifikası gelirlerine ağırlık verilerek belirlendiği fonlardır.
- Büyüme Amaçlı Fonlar: Yatırım yapılacak varlıkların, bunlardan elde edilecek sermaye kazancına ağırlık verilerek belirlendiği fonlardır.
- Para Piyasası Fonları: Devamlı olarak portföyünde vadesine en fazla 184 gün kalmış likiditesi yüksek para ve sermaye piyasası araçları yer alan ve portföyünün ağırlıklı ortalama vadesi en fazla 45 gün olan fonlardır.
- Kıymetli Madenler Fonları: Fon portföyünün en az %80'i altın ve diğer kıymetli madenler ile bunlara dayalı varlıklardan oluşturulan fonlardır.
- İhtisaslaşmış Fonlar: Fon portföyüne belirli sektör ve endeksler bazında yatırım yapan fonlardır.

- Fon Sepeti Fonu: Portföyünün en az %80'ini yatırım fonlarının ve borsa yatırım fonlarının katılma paylarına yatıran fondur.
- Katkı Fonu: Katılımcılar adına ödenen devlet katkılarının yatırıma yönlendirilmesi amacıyla kurulan ve portföyünün; en az yüzde 75'ini, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı tarafından ihraç edilen Türk Lirası cinsinden borçlanma araçlarına, gelir ortaklığı senetlerine veya kira sertifikalarına, en fazla yüzde onbeşini, Türk Lirası cinsinden mevduata, katılma hesabına, borsada işlem görmesi kaydıyla bankalar tarafından ihraç edilen borçlanma araçlarına veya kaynak kuruluşu bankalar olan varlık kiralama şirketlerince ihraç edilen kira sertifikalarına, en fazla yüzde onbeşini, BIST 100 endeksindeki veya BIST katılım endeksindeki paylara yatıran fondur.
- Diğer Fonlar: Yukarıdaki fon türlerine girmeyen fonlardır.

2017 yılı Temmuz ayı itibari ile sistemde başlıca 8 fon grubu altında 23 farklı fon türü bulunmaktadır. Emeklilik şirketleri tarafından 23 farklı fon türünden kendi politikaları uyarınca oluşturdukları toplamda 287 adet emeklilik fonu bulunmaktadır.

2.4.5. Bireysel Emeklilik Sisteminde Denetim

Emeklilik şirketi olarak faaliyet gösteren bütün şirketler, Hazine Müsteşarlığı, Sermaye Piyasası Kurulu, bağımsız dış denetim ve şirket iç denetim unsurları tarafından denetim altındadır. Şirketin emeklilik faaliyetleri Hazine Müsteşarlığının denetimine tabidir. Müsteşarlık, emeklilik şirketinin faaliyetlerini olağan olarak yılda bir kez, gerekli gördüğü hallerde ise olağan dışı olarak her zaman denetleme yetkisine sahiptir. Müsteşarlık, şirketin mali şartlarının kontrolü, sözleşme şartlarına uygun hareket edilip edilmediği, teknik donanım ve mevcut yönetimin ihtiyaçları karşılama yeterliliği ve istatistiksel verilerin belirtilen şartlar uygun olarak tutulup tutulmadığı gibi birçok konuda denetim gerçekleştirir.

Emeklilik şirketlerinin fonlarına, portföy yöneticilerine ve saklayıcılara ilişkin hesap ve işlemler en az yılda bir kez Sermaye Piyasası Kurulunun denetimine tabidir. Emeklilik şirketlerinin fonlara ilişkin raporları ve bağımsız dış denetim raporları da sermaye piyasasına gönderilir.

Emeklilik şirketleri, faaliyet gösterilen tüm branşları kapsayacak şekilde aktüeryal denetime tabidir. Branş bazında yapılan teknik analizler sonucu gerçekleştirilen aktüeryal denetim raporu genel müdür ya da genel müdür yardımcısının imzası alınarak her yıl en geç mart ayında Hazine Müsteşarlığına gönderilir.

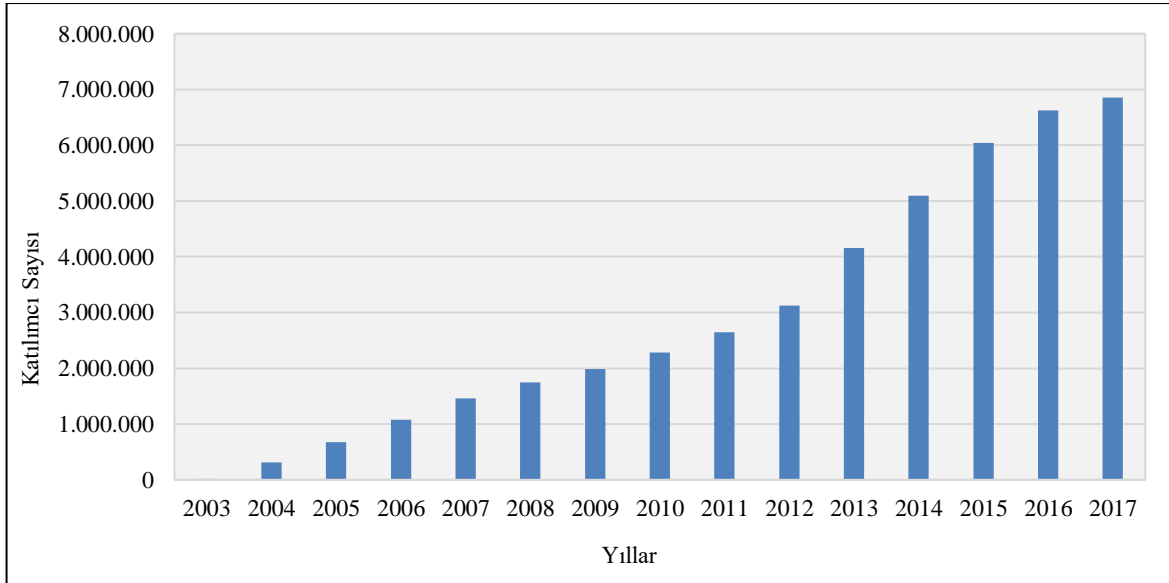
Günlük gözetim ve denetim faaliyetlerini ise Hazine Müsteşarlığı tarafından görevlendirilen Emeklilik Gözetim Merkezi yürütülür. Merkez ayrıca konsolidasyonu, katılımcılara ait bilgilerin saklanması, kamuyu ve katılımcıları bilgilendirme ile istatistik üretimi görevlerini de yerine getirir.

Emeklilik şirketleri ayrıca iç ve dış denetime tabidir. Şirketin yılsonu mali tabloları yılda en az 1 kez bağımsız denetleme kuruluşları tarafından denetlenmek zorundadır. Bunun dışında üçer aylık ve yıllık olarak fon hesap ve işlemleri için de dış denetim gerçekleştirilir. Diğer taraftan emeklilik şirketleri, uygun nitelikleri taşıyan bir iç denetçi atamak zorundadır. Şirket bünyesinde faaliyetleri takip eden denetçi şirketin mali durumunu sarsacak ya da olağan dışı sonuçlar doğuracak bir durum tespit ettiğinde bunu rapor olarak şirketin yönetim kuruluna sunmalı ve bir kopyasını Hazine Müsteşarlığına göndermelidir.

2.4.6. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Mevcut Durumu ve Beklentiler

Türkiye’de yaklaşık 15 yıllık bir geçmişe sahip olan bireysel emeklilik sisteminde, katılımcı sayısının artırılması için yapılan iki düzenleme dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki 2013 yılında teşvik sisteminde değişikliğe gidilerek bireysel katkının %25’i oranında devlet katkısı getirilmesi ikincisi ise 1 Ocak 2017 tarihinden başlayarak kademeli olarak otomatik katılım sistemine geçilmesidir.

Grafik 4: Yıllara Göre Katılımcı Sayısındaki Değişim

*2017 verileri 20.10.2017 verileri dikkate alınarak düzenlenmiştir.

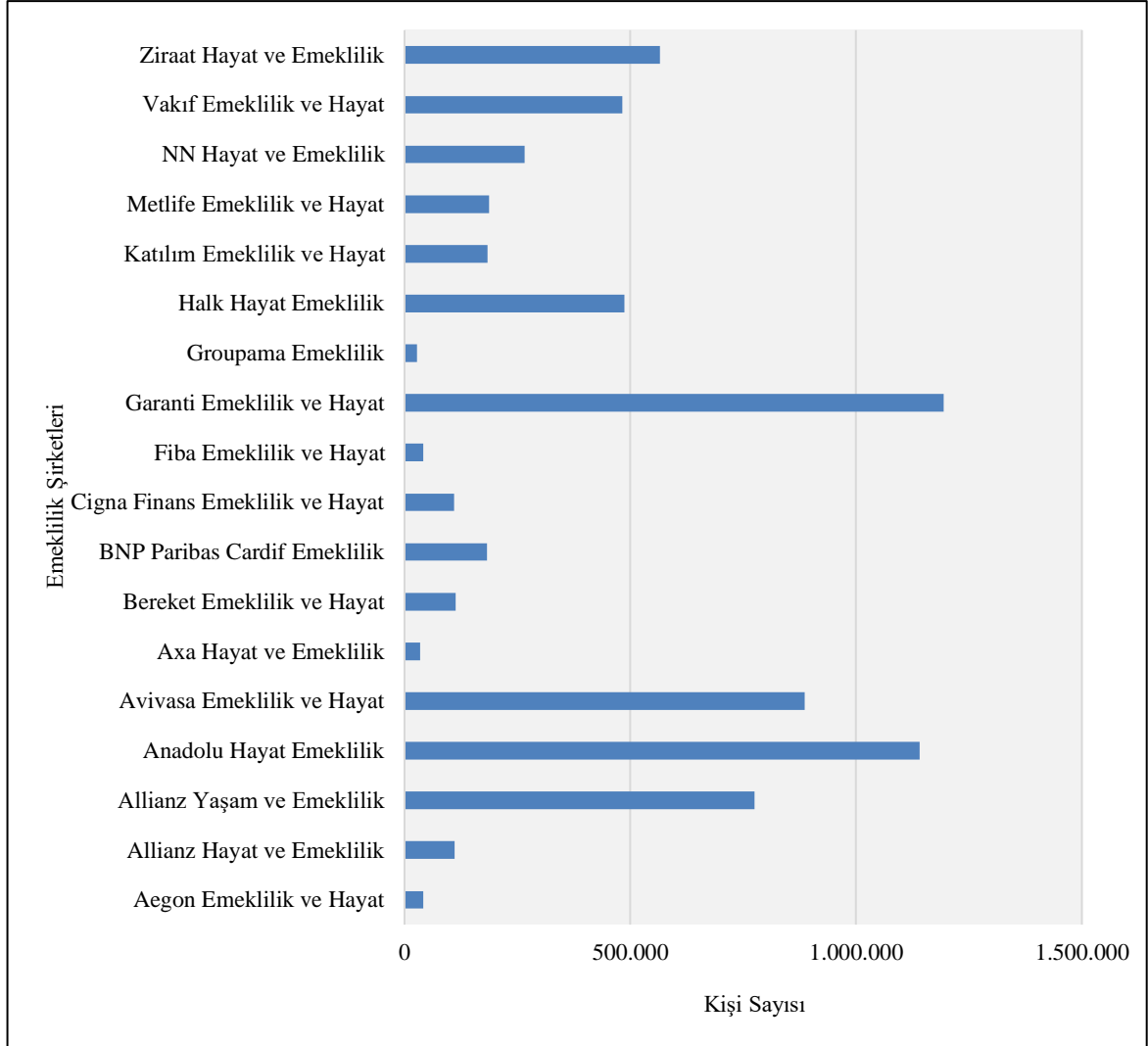
Kaynak: EGM

Yıllara göre katılımcı sayısındaki artışı gösteren Grafik 4 incelendiğinde 2013 yılı ve sonrasında sisteme katılımın hızla arttığı görülmektedir. 2012 yılında sistemde toplam 3.128.130 katılımcı bulunurken 2013 yılında bu sayı %32,7 artarak 4.153.055 kişiye yükselmiştir. Bu oranın bir önceki yıl %18,4 olduğu dikkate alındığında sisteme katılımı artırma hedefinde başarı sağlandığı söylenebilir. 20 Ekim 2017 tarihi itibarıyla 6.860.019 kişi bulunmaktadır.

2017 yılının başından itibaren uygulamaya koyulan otomatik katılım sistemi ile 26 Temmuz 2017 tarihine kadar bireysel emeklilik sistemine dahil edilen 6 milyon çalışanın yalnızca 2.6 milyonu sistemde kalmış ve cayma oranı %57 olmuştur. 27 Aralık 2017 tarihi itibarıyla otomatik katılım ile bireysel emeklilik sistemine dahil edilen ve cayma hakkını kullanmayan çalışan sayısı 3.429.875 kişidir.

Grafik 5'te Ekim 2017 itibarıyla emeklilik şirketlerine ait katılımcı sayılarını göstermektedir. En fazla katılımcı sayısına ulaşan şirket 1 milyon 194 bin kişi ile Garanti Emeklilik ve Hayat A.Ş.'dir. İkinci sırada 1 milyon 140 bin katılımcı ile Anadolu Hayat Emeklilik A.Ş., üçüncü sırada 885 bin katılımcı ile Avivasa Emeklilik ve Hayat A.Ş. ve dördüncü sırada 775 bin katılımcı ile Allianz Yaşam ve Emeklilik A.Ş. bulunmaktadır. Toplam katılımcıların %58,2'si ilk 4 şirketin bünyesinde bulunmaktadır.

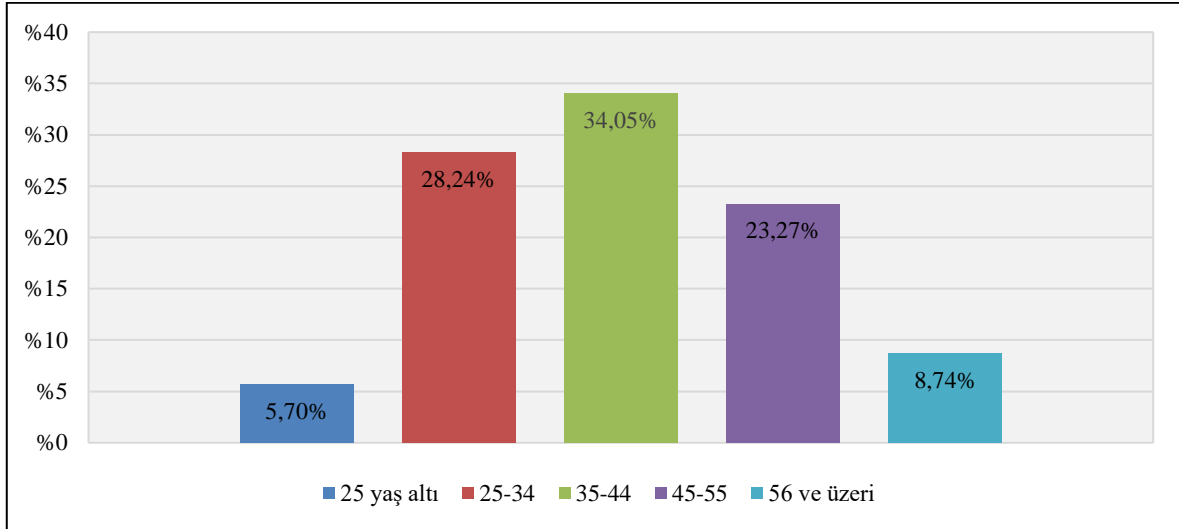
Grafik 5: 2017 Yılı Katılımcı Sayısının Emeklilik Şirketlerine Göre Dağılımı

Kaynak: TAKASBANK

Katılımcıların yaş dağılımı Grafik 6'da incelendiğinde en çok katılımcının % 34,05 'lik oran ile 35-44 yaş grubunda olduğu görülmektedir. Bunu 25-34 ve 45-55 yaş aralığı takip etmektedir. 25 yaş altında 391.013 ve 56 yaşın üzerinde 599.663 kişi bulunmaktadır.

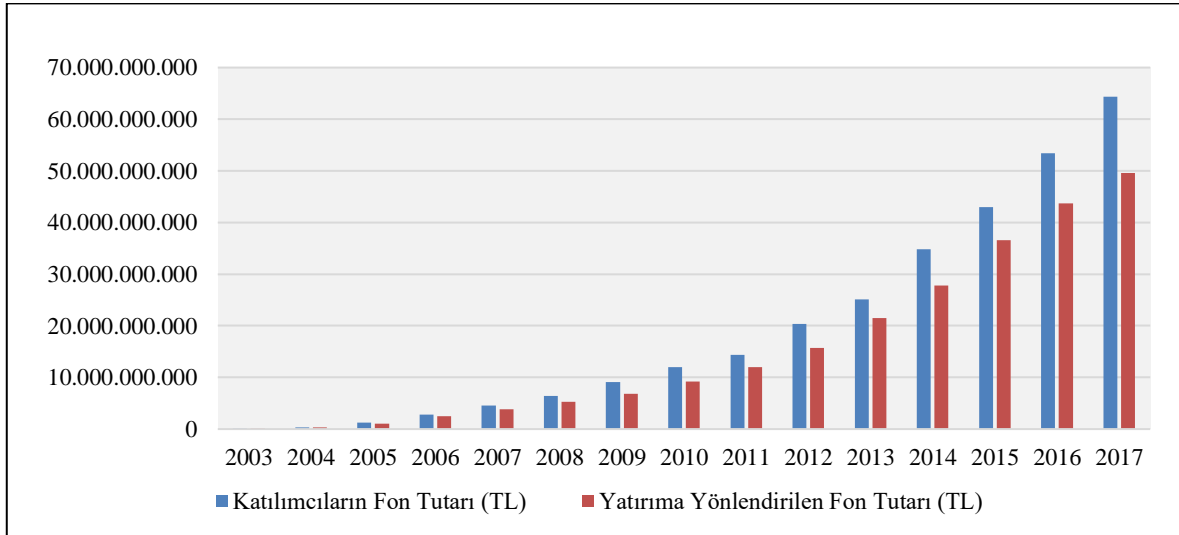
Grafik 6: 2017 Bireysel Emeklilik Sistemi Katılımcılarının Yaş Dağılımı

Kaynak: EGM

Grafik 7’de görüldüğü gibi bireysel emeklilik sistemindeki fon miktarı sürekli olarak artış içerisinde. 2012’de 20 milyar TL olan fon Ekim 2017 tarihi itibarıyla 64 milyar TL’ye yükselmiştir ve son 5 yılda 3 kattan fazla artış göstermiştir. Fonlardaki bu hızlı artışa sistemin gösterdiği ilerleme açısından oldukça önemlidir.

Grafik 7: Yıllara Göre Sistemde Bulunan ve Yatırıma Yönlendirilen Fon Tutarı (TL)

*Grafikte 2017 yılına ait veriler, 20.10.2017 tarihi verileri dikkate alınarak düzenlenmiştir.

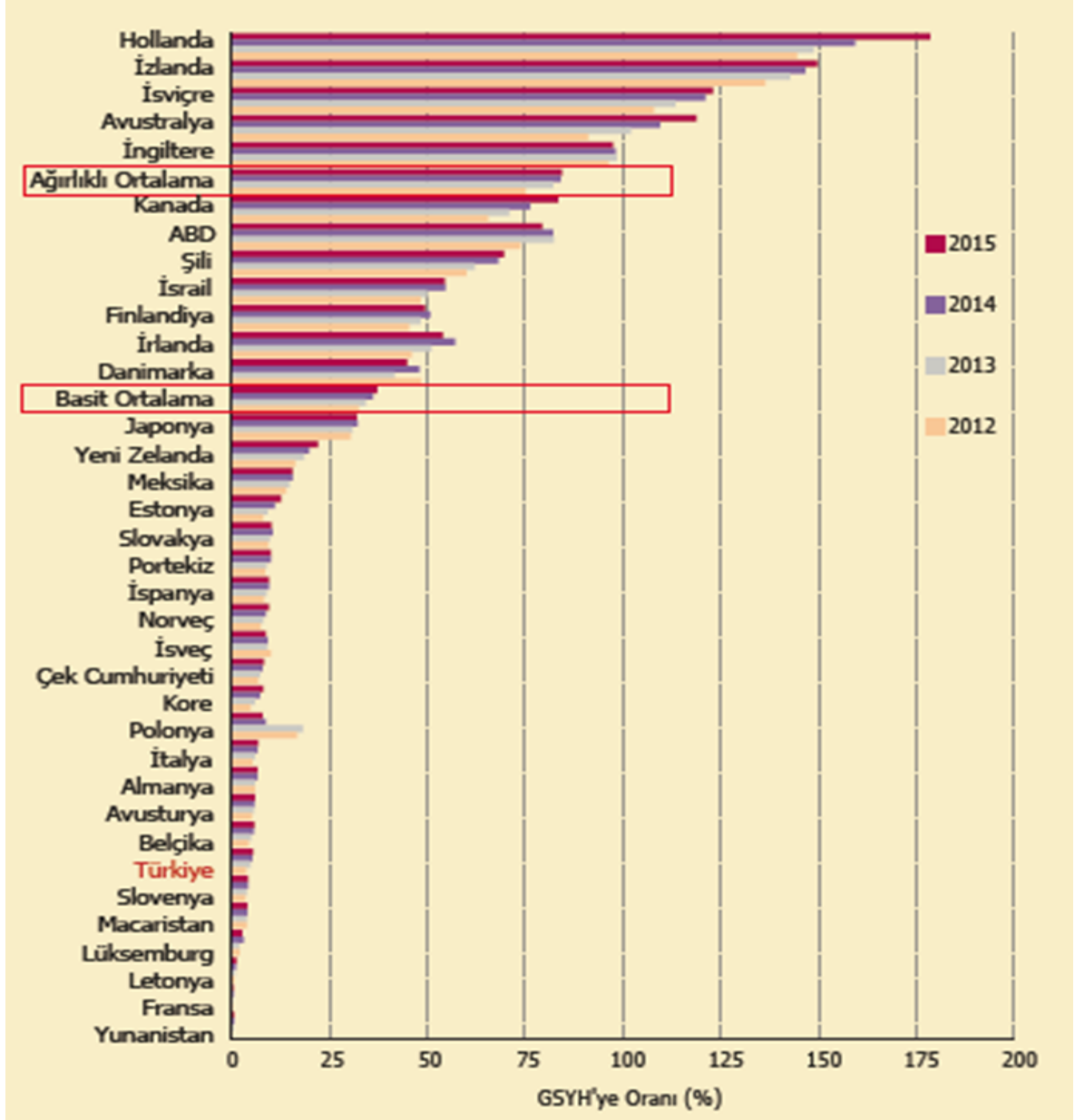
Kaynak: EGM

Özellikle son yıllarda önemli ölçüde büyüme göstermesine rağmen oluşturulan toplam fon miktarı halen gelişmiş birçok ülkenin oldukça altındadır. OECD ülkelerinde emeklilik fonlarının GSYH’ya oranının gösterildiği Grafik 8 incelendiğinde Türkiye’nin gelişmiş ve gelişmekte olan

birçok ülkeden düşük bir orana sahip olduğu görülmektedir. 2015 yılında emeklilik fonlarının GSYH' ya oranı Hollanda'da %178,4, İzlanda'da %149,6, İsviçre'de %123, Avustralya'da %118,7 olarak gerçekleşirken Türkiye'de bu oran % 5,5'dir.

Grafik 8: Emeklilik Fonlarının GSYH 'ya Oranı

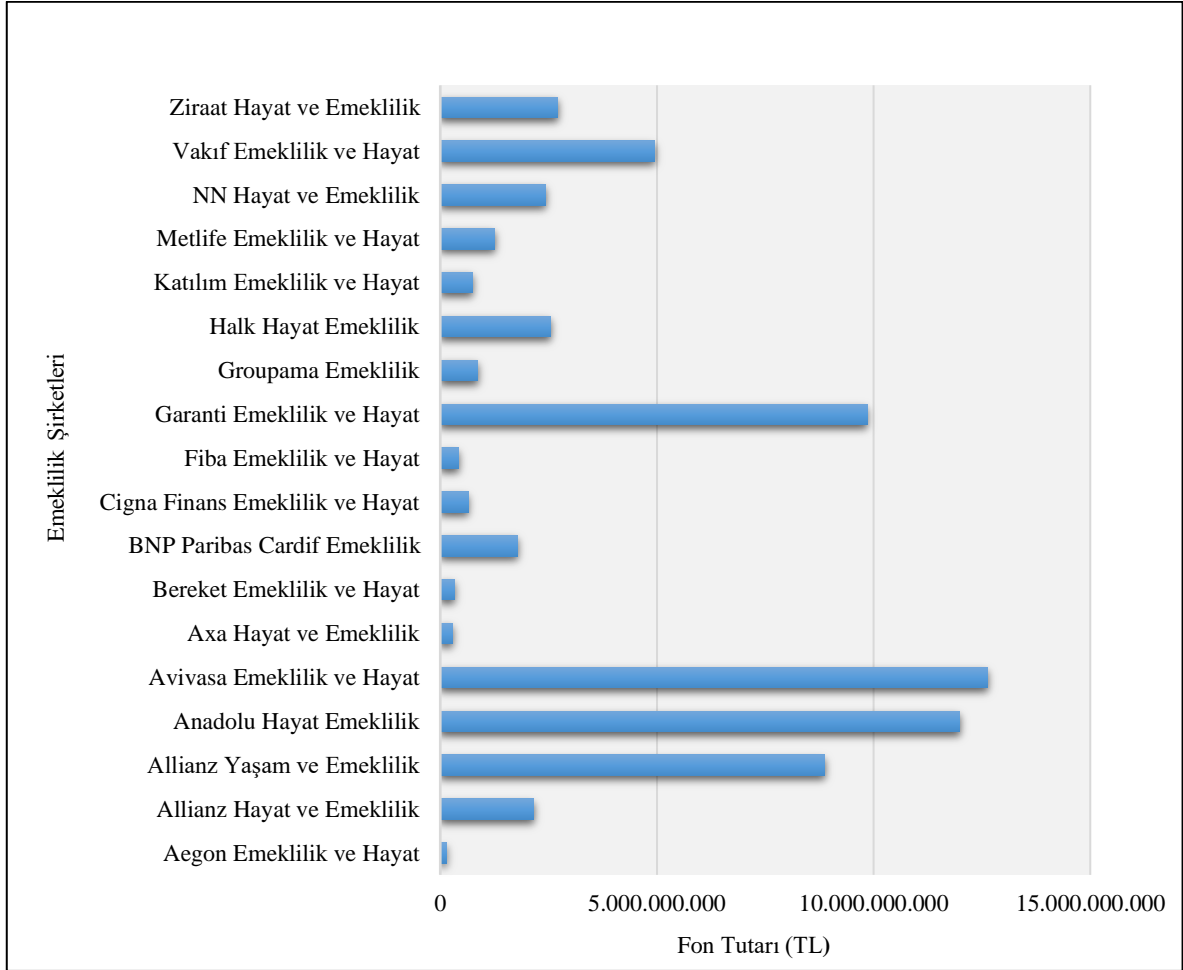

Kaynak: EGM, 2016: 62

Emeklilik şirketlerinin katılımcılarından topladığı fon miktarı Grafik 9'da gösterilmiştir. 12.627.706.914 TL ile ilk sırada Avivasa Emeklilik ve Hayat A.Ş bulunmaktadır. Anadolu Hayat ve Emeklilik A.Ş ise 11.981.342.766 TL fon büyüklüğüne sahiptir. Katılımcı sayısı bakımından

Avivasa Emeklilik ve Yaşam A.Ş.’nden % 35 daha fazla katılımcıya sahip olan Garanti Emeklilik ve Hayat A.Ş. toplam fon bakımında bu şirketten %28 daha az fon toplayabilmiştir.

Grafik 9: Emeklilik Şirketleri Bünyesindeki Toplam Fon Tutarları (TL)

Kayak EGM

Otomatik katılım sistemi ile en fazla çalışana hizmet veren şirket 660.783 katılımcı ile Ziraat Hayat ve Emeklilik A.Ş.’dir. İkinci sırada ise 496.801 katılımcı ile Halk Hayat ve Emeklilik A.Ş. bulunmaktadır.

Emeklilik fonlarının getirileri incelendiğinde ise genel olarak ortalamada enflasyonu yenebildiğini söylemek mümkündür. Tablo 7’de 1 yılda en fazla kazandıran 20 emeklilik fonu sıralanmıştır.

Tablo 7: 1 Yılda En Fazla Getiri Sağlayan 20 Emeklilik Fonu

FON KODU	FON ADI	FON TÜRÜ	1 YIL (%)
CHH	Cigna Finans Emeklilik ve Hayat A.Ş. Birinci Hisse Senedi Emeklilik Yatırım Fonu	Hisse Senedi Fonu	55,26
ALR	Allianz Yaşam ve Emeklilik A.Ş. İkinci Esnek Emeklilik Yatırım Fonu	Esnek Fon	52,32
AHB	Anadolu Hayat Emeklilik A.Ş. Büyüme Amaçlı Hisse Senedi Beyaz Emeklilik Yatırım Fonu	Hisse Senedi Fonu	46,44
AZH	Allianz Hayat ve Emeklilik A.Ş. Hisse Senedi Emeklilik Yatırım Fonu	Hisse Senedi Fonu	46,41
ALH	Allianz Yaşam ve Emeklilik A.Ş. Büyüme Amaçlı Hisse Senedi Emeklilik Yatırım Fonu	Hisse Senedi Fonu	46,07
AG3	Anadolu Hayat Emeklilik A.Ş. Gruplara Yönelik Büyüme Amaçlı Hisse Senedi Yatırım Fonu	Hisse Senedi Fonu	45,48
AEB	Avivasa Emeklilik ve Hayat A.Ş. Hisse Senedi Grup Emeklilik Yatırım Fonu	Hisse Senedi Fonu	45,21
GEG	Garanti Emeklilik ve Hayat A.Ş. Hisse Senedi Grup Emeklilik Yatırım Fonu	Hisse Senedi Fonu	44,68
GEH	Garanti Emeklilik ve Hayat A.Ş. Hisse Senedi Emeklilik Yatırım Fonu	Hisse Senedi Fonu	43,22
ATE	Anadolu Hayat Emeklilik A.Ş. İş Bankası İştirak Endeksi Emeklilik Yatırım Fonu	Endeks Fon	43,19
AH5	Anadolu Hayat Emeklilik A.Ş. Büyüme Amaçlı Hisse Senedi Emeklilik Yatırım Fonu	Hisse Senedi Fonu	43,08
HES	Axa Hayat Ve Emeklilik A.Ş. Hisse Senedi Emeklilik Yatırım Fonu	Hisse Senedi Fonu	43,05
ABE	Anadolu Hayat Emeklilik A.Ş. Büyüme Amaçlı Yükselen Ülkeler Esnek Emeklilik Yatırım Fonu	Esnek Fon	42,76
AVR	Avivasa Emeklilik ve Hayat A.Ş. BRIC Ülkeleri Yabancı Değişken Emeklilik Yatırım Fonu	Değişken Fon	42,55
ZHB	Ziraat Hayat ve Emeklilik A.Ş. Hisse Senedi Emeklilik Yatırım Fonu	Hisse Senedi Fonu	41,86
AVH	Avivasa Emeklilik ve Hayat A.Ş. Temettü Ödeyen Şirketler Hisse Senedi Emeklilik Yatırım Fonu	Hisse Senedi Fonu	40,50
AH6	Anadolu Hayat Emeklilik A.Ş. Büyüme Amaçlı İkinci Esnek Emeklilik Yatırım Fonu	Esnek Fon	39,71
AEH	Avivasa Emeklilik ve Hayat A.Ş. Hisse Senedi Emeklilik Yatırım Fonu	Hisse Senedi Fonu	39,49
BOH	Bnp Paribas Cardif Emeklilik A.Ş. Hisse Senedi Emeklilik Yatırım Fonu	Hisse Senedi Fonu	39,36
GHH	Garanti Emeklilik ve Hayat A.Ş. Sürdürülebilirlik Hisse Senedi Emeklilik Yatırım Fonu	Hisse Senedi Fonu	39,36

Kaynak: TAKASBANK

Aynı dönem içerisinde piyasadaki bazı değişimler Tablo 8’de gösterilmiştir. En yüksek getiriye sağlayan 20 fonun TÜFE’nin oldukça üzerinde bir getiriye ulaştığını ve aynı zamanda mevduat faizinin, altının, Amerikan doları ve Euro’nun üzerine çıkmayı başardığını görebilmekteyiz. Diğer fonları da dikkate aldığımızda ise son 1 yıllık süreçte 144 fon TÜFE’nin üzerinde bir getiri sağlayabilirken 104 fon TÜFE’yi geçememiştir.

Tablo 8: 2017 Yılı Piyasa Verilerinin Değişim Oranları

Piyasa Verileri	Yıllık değişim (%)
TÜFE	11,9
Mevduat Faizi	13,21
Altın	22,4
Amerikan Doları	23,15
Euro	31,16
BİST 100	37,37
BİST 30	37,67

Kaynak: TAKASBANK

Tablo 9’da ise son 3 yıllık süreçte en yüksek getiriye sağlayan 20 fon sıralanmıştır. Tablo incelendiğinde Allianz Yaşam ve Emeklilik A.Ş. İkinci Esnek Emeklilik Yatırım Fonunun %150,43 gibi yüksek bir getiri oranına ulaşması dikkat çekmektedir. Listede en yakın ikinci getiri %95,6 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 9: 3 Yıllık Getiri Oranlarına Göre İlk 20 Emeklilik Fonu

FON KODU	FON ADI	FON TÜRÜ	3 YIL (%)
ALR	Allianz Yaşam ve Emeklilik A.Ş. İkinci Esnek Emeklilik Yatırım Fonu	Esnek Fon	150,43
ABE	Anadolu Hayat Emeklilik A.Ş. Büyüme Amaçlı Yükselen Ülkeler Esnek Emeklilik Yatırım Fonu	Esnek Fon	95,06
AH6	Anadolu Hayat Emeklilik A.Ş. Büyüme Amaçlı İkinci Esnek Emeklilik Yatırım Fonu	Esnek Fon	89,48
AVR	Avivasa Emeklilik ve Hayat A.Ş. Bric Ülkeleri Yabancı Değişken Emeklilik Yatırım Fonu	Değişken Fon	88,64
AE4	Avivasa Emeklilik ve Hayat A.Ş. Brinci Değişken Emeklilik Yatırım Fonu	Değişken Fon	88,05
AMY	Allianz Yaşam ve Emeklilik A.Ş. İkinci Esnek Grup Emeklilik Yatırım Fonu	Esnek Fon	79,28
EIK	Fiba Emeklilik ve Hayat A.Ş. Kamu Dış Borçlanma Araçları Emeklilik Yatırım Fonu	Kamu Döviz Cinsi Borçlanma Araçları	75,35
ALI	Allianz Yaşam ve Emeklilik A.Ş. Koç İştirak Endeksi Emeklilik Yatırım Fonu	Endeks Fon	75,17
GHK	Garanti Emeklilik ve Hayat A.Ş. Kamu Dış Borçlanma Araçları Grup Emeklilik Yatırım Fonu	Kamu Döviz Cinsi Borçlanma Araçları	73,78
BKB	Groupama Emeklilik A.Ş. Gruplara Yönelik Gelir Amaçlı Kamu Dış Borçlanma Araçları Emeklilik Yatırım Fonu	Kamu Döviz Cinsi Borçlanma Araçları	72,81
AZO	Allianz Hayat ve Emeklilik A.Ş. Karma Emeklilik Yatırım Fonu	Karma Fon	72,47
AH3	Anadolu Hayat Emeklilik A.Ş. Gelir Amaçlı Birinci Kamu Dış Borçlanma Araçları Emeklilik Yatırım Fonu	Kamu Döviz Cinsi Borçlanma Araçları	71,95
AMG	Allianz Yaşam ve Emeklilik A.Ş. Gelir Amaçlı Birinci Kamu Dış Borçlanma Araçları Emeklilik Yatırım Fonu	Kamu Döviz Cinsi Borçlanma Araçları	71,87
GHG	Garanti Emeklilik ve Hayat A.Ş. Kamu Dış Borçlanma Araçları Emeklilik Yatırım Fonu	Kamu Döviz Cinsi Borçlanma Araçları	71,61
AZM	Allianz Hayat ve Emeklilik A.Ş. Kamu Dış Borçlanma Araçları Emeklilik Yatırım Fonu	Kamu Döviz Cinsi Borçlanma Araçları	71,30
BPU	Bnp Paribas Cardif Emeklilik A.Ş. Birinci Kamu Dış Borçlanma Araçları Emeklilik Yatırım Fonu	Kamu Döviz Cinsi Borçlanma Araçları	70,34
CHH	Cigna Finans Emeklilik ve Hayat A.Ş. Birinci Hisse Senedi Emeklilik Yatırım Fonu	Hisse Senedi Fonu	70,00
AVB	Avivasa Emeklilik ve Hayat A.Ş. Uzun Vadeli Kamu Dış Borçlanma Araçları Emeklilik Yatırım Fonu	Kamu Döviz Cinsi Borçlanma Araçları	69,76
HED	Axa Hayat ve Emeklilik A.Ş. Kamu Dış Borçlanma Araçları Emeklilik Yatırım Fonu	Kamu Döviz Cinsi Borçlanma Araçları	69,75
AZD	Allianz Hayat ve Emeklilik A.Ş. Birinci Kamu Dış Borçlanma Araçları Emeklilik Yatırım Fonu	Kamu Döviz Cinsi Borçlanma Araçları	68,95

Kaynak: TAKASBANK

Tablo 10: 2007– 2016 Yılları Arasında OECD Ülkelerinde Fonların Reel Getirileri

Ülkeler	Yıllar									
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Avustralya	12,9	-11,4	-10,2	5,6	5,3	0,6	10,3	8,9	7,8	1,9
Avusturya	-1,8	-14,4	7,3	3,7	-6,0	5,5	2,9	6,2	1,2	2,6
Belçika	7,7	-22,2	13,4	4,4	-4,6	9,2	5,8	10,7	3,2	3,7
Kanada	1,0	-16,9	10,3	7,6	1,8	7,9	9,8	7,8	5,1	4,0
Şili	4,4	-24,1	22,0	8,3	-6,0	5,1	3,5	8,1	1,5	1,5
Çekya	-2,0	-1,6	-0,6	0,7	0,6	0,2	0,2	1,2	1,0	-1,2
Danimarka	-1,9	-3,1	4,5	6,4	6,6	6,4	0,6	11,3	1,8	5,9
Estonya	-5,4	-32,4	17,0	3,6	-8,0	5,2	1,6	5,0	2,9	1,0
Finlandiya	-	-	-	-	-	5,2	6,0	6,2	5,3	4,0
Almanya	1,0	0,5	3,9	3,6	1,0	2,7	2,8	4,4	3,0	-
Yunanistan	-	2,3	0,3	-7,8	-5,6	5,0	-	6,5	4,7	4,3
Macaristan	-3,9	-21,7	12,8	4,2	-	7,8	7,0	9,6	3,7	4,8
İzlanda	0,5	-23,2	0,9	1,2	2,1	6,9	4,8	7,1	7,5	-0,3
İrlanda	-7,3	-35,7	-	-	-	-	-	-	4,5	8,1
İsrail	3,5	-16,3	20,1	7,0	-4,3	7,8	8,4	5,8	4,3	3,7
İtalya	0,3	-5,3	5,3	1,2	-2,8	4,0	3,9	5,7	1,7	2,0
Japonya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2,3
Kore	1,7	-1,5	5,2	2,0	-0,6	2,0	2,0	3,2	2,5	2,0
Litvanya	-9,5	-21,1	14,3	5,2	-5,9	6,6	2,7	5,1	1,4	0,0
Lüksemburg	-2,5	-11,4	6,5	0,7	-2,3	6,0	1,7	8,3	0,6	3,0
Meksika	-0,1	-7,8	7,5	6,6	1,2	9,7	-1,5	4,7	-0,8	-0,4
Hollanda	0,6	-17,3	11,5	8,9	4,3	9,5	1,6	15,1	0,9	7,2
Y. Zelanda	5,0	-5,5	-9,5	10,5	3,1	1,6	9,5	7,2	-	-
Norveç	3,1	-10,6	9,7	5,5	-0,1	6,0	7,9	5,1	1,9	2,0
Polonya	1,5	-17,3	8,9	7,2	-9,1	1,6	2,7	-	-6,1	8,3
Portekiz	5,5	-13,2	11,6	-3,0	-7,3	5,8	4,9	6,9	2,1	0,6
Slovakya	-0,1	-8,9	1,0	0,0	-3,8	0,4	1,1	3,9	0,8	2,5
Slovenya	8,2	4,0	7,3	3,3	-0,4	4,4	2,7	9,7	6,2	6,9
İspanya	-	-7,9	6,3	-1,7	-1,7	3,4	7,4	7,6	2,1	1,0
İsveç	-	-	-	-	-1,0	7,9	6,7	10,6	2,7	4,9
İsviçre	0,2	-13,8	9,9	2,8	0,6	7,5	5,9	7,2	2,1	3,9
Türkiye	13,2	0,9	17,6	1,9	-10,4	9,6	-7,6	5,6	-6,1	2,1
B. Krallık	0,9	-15,9	13,4	11,2	8,3	9,0	5,4	5,2	4,7	-
ABD	-0,8	-26,6	9,5	5,5	-4,1	5,2	10,4	3,2	-2,2	2,0

Kaynak: OECD, 2017: 31

Tablo 10’da OECD ülkelerinin ortalama reel getirileri görülebilmektedir. 2008 krizinin yaşandığı yıl hemen hemen tüm ülkelerde fonların negatif getiri sağladığı dikkat çekmektedir. Son yıllar itibariyle ise yalnızca birkaç ülkede negatif getiri oranı görülmüştür. 2016 verilerine göre en yüksek reel getiriler Polonya(%8,3), İrlanda(%8,1) ve Hollanda’da (%7,2) sağlanırken en düşük getiri Çekya’da (% -1,2) oluşmuştur.

Türkiye açısından ise genel olarak dalgalı bir seyrin takip edildiği dikkat çekmektedir. 2009 yılında %17,6 gibi yüksek bir getiri oranı yakalanabilirken bir yıl sonrasında bu oran %1,9’a düşmüştür. Son 6 yıl içerisinde ise tam 3 kez negatif getiri sağlamıştır. 2016 yılında %2,1 reel getiri oranı sağlayan emeklilik fonları son 5 yıllık ortalama % 0,92 getiri sağlayabilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. FİNANSAL OKURYAZARLIK

3.1. Finansal Okuryazarlığın Tanımı

Son yıllarda sıklıkla karşımıza çıkan "finansal okuryazarlık" terimi, İngilizce "financial literacy" teriminin karşılığı olarak literatüre girmiştir. Henüz gelişme aşamasındaki bir kavram olan finansal okuryazarlık ile ilgili farklı tanımlara rastlanmaktadır.

Lusardi ve Mitchell (2013: 2)'e göre; finansal okuryazarlık, insanların ekonomik bilgi ve verileri kullanma, finansal planlama, varlık birikimi, emeklilik ve borç durumları hakkında bilinçli kararlar alabilme yetisidir.

Mason ve Wilson (2000: 31)'a göre ise finansal okuryazarlık finansal sonuçlarının farkında olarak karar verebilmek için gerekli bilgiyi elde etme, anlama ve değerlendirme becerisidir.

Farklı bir tanıma göre finansal okuryazarlık, bireyin, yaşam şartlarının ve farklılaşan ekonomik koşulların bilincinde olarak, finans ile ilgili temel kavramları anlayabilme ve bireysel finansmanını uygun planlama ile yönetebilme yetkinliğinin bir ölçütüdür (Remund, 2010: 284-285).

Finansal okuryazarlık, gelir, gider, borçlanma, tasarruf ve yatırım tercihleri ile ilgili doğru kararlar alınabilmesi için gereken finansal koşulları analiz edebilecek finansal bilgi birikimini ifade etmektedir. Bir kişinin finansal okuryazar sayılabilmesi için finansal kararlarını bu bilgi birikimi ile bilinçli olarak değerlendirerek alması gerekmektedir.

Finansal okuryazarlığın farklı boyutları ile ilgili birçok çalışma gerçekleştiren Lusardi (2008: 2-7), finansal okuryazarlığı "temel finansal okuryazarlık" ve "gelişmiş finansal okuryazarlık" olarak ikiye ayırmıştır. Bu ayrıma göre; faiz oranları ile ilgili yorum yapabilme, enflasyonun etkilerini algılayabilme, risk kavramı ve çeşitliliğini algılayabilme becerisi temel finansal okuryazarlık olarak değerlendirilirken; hisse senedi piyasası, fonlar ve bono fiyatları ile ilgili hesaplamalar ise gelişmiş finansal okuryazarlık olarak adlandırılmaktadır.

Finansal okuryazarlık finans uzmanlığı anlamına gelmediği gibi finansal okuryazar olan bireyden de bir finans uzmanı gibi hareket etmesi beklenmemektedir. Bireyin finansal kavramlar, ürünler ve hizmetler hakkında temel düzeyde bilgi sahibi olması ve finansal kararların bu bilgi birikimi çerçevesinde değerlendirilerek vermesi finansal okuryazarlık için yeterlidir (Gökmen, 2012: 23).

3.2. Finansal Okuryazarlığın Özellikleri

Bireyin finansal okuryazar olarak tanımlanabilmesi için finansal okuryazarlık bilincine sahip olması ve finansal konularda kararlar verirken bu bilinçle hareket etmesi gerekmektedir. Yani finansal bilgi sahibi olmakla kalmayıp bunun uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda finansal okuryazar olarak tanımlanan birey, gelir ve gider yönetimi, borçlanma, yatırım ve tasarruf yönetiminde etkin olmalıdır.

Hilgert ve Hogart, (2002: 48) finansal okuryazar olan bireylerin sahip olması gereken temel özellikleri şu şekilde sıralamıştır:

- Finansal okuryazar olan birey para ve varlık yönetimi, bankacılık, kredi, sigorta ve yatırım gibi konularda bilgi sahibidir.
- Finansal okuryazar para ve varlık yönetimi ile ilgili temel kavramlar hakkında bilgi sahibidir.
- Finansal okuryazar, finansal karar verme ve uygulama sürecinde finansal bilgi, beceri ve kavrayışını kullanır.

Bu özelliklerden anlaşılacağı gibi finansal okuryazar olarak tanımlanan kişi, tasarruflarını hangi yatırımlar ile değerlendirebileceği bilir. Satın alacağı finansal ürün ve hizmetler hakkında bilgi edinir ve bir fikir sahibi olur. Gelir ve gider dengesini takip ederek gelecek için planlama yapar. Aldığı finansal hizmetler ve yaptığı finansal işlemlerde bir problem ile karşılaştığında nereye başvurması gerektiği konusunda bilinçlidir. Finansal okuryazar olarak tanımlanan bireyin göstermesi muhtemel olan davranış özellikleri şu şekilde özetlenebilir:

- Daha fazla tasarruf eğilimindedirler.
- Emeklilik dönemi için planlama yapmış ve bu plan dahilinde tasarruf gerçekleştirmektedir.
- Finansal durumunu takip eder ve bütçe yapar.
- Borç yönetiminde etkinlik sağlar.
- Finansal piyasaları kullanmayı daha fazla tercih eder.
- Finansal kararlarda kendine güveni vardır.

- İhtiyaçlarına göre gerekli finansal ürünü doğru olarak seçer.
- Finansal piyasalarda daha yüksek pazarlık gücüne sahiptir.

3.3. Finansal Okuryazarlığın Önemi

3.3.1. Finansal Okuryazarlığın Birey ve Aile Açısından Önemi

Finansal piyasalardaki, siyasi, sosyoekonomik ve demografik değişimler finansal okuryazarlığın birey için temel bir hayat becerisi olarak görülmesine sebep olmuştur. Bireyin yaşam standardı sahip olduğu finansal kaynakları ne kadar verimli kullandığına ve gelir gider dengesini ne kadar sağlıklı oluşturduğuna bağlıdır. Finansal okuryazarlığın artması finansal kararların rasyonel olarak verilmesini, kaynakların daha verimli kullanılmasını ve bunun sonucunda daha yüksek bir refah seviyesine kavuşulmasını sağlar.

Finansal okuryazarlığın yaş ve gelir gibi farklı kategorilerde oluşturulacak gruplar için farklı faydaları ön plana çıkmaktadır. Temel düzeyde finansal okuryazar olan bir öğrenci, gelir – gider dengesini korumak için hazırlayacağı bütçe sayesinde harcamalarını kontrol altına alabilir. Kendi işini kurmak isteyen bir kişi, kuruluş aşamasındaki giderlerini daha iyi tespit ederek uygun borçlanma araçlarını uygun vadeler ile kullanabilecektir. Aynı şekilde orta yaş seviyesindeki bir birey ise finansal okuryazarlık sayesinde tasarruf bilincine sahip olacak ve emeklilik dönemi için tasarrufta bulunacaktır. Farklı gelir grupları dikkate alındığında ise finansal okuryazarlık yüksek gelir grubundaki bir birey için daha yüksek getiri arayışına yardım edebileceği gibi düşük gelir grubundaki bireyler için daha fazla tasarruf yapmalarını ve minimum maliyete borçlanmalarına yardımcı olacaktır.

Yapılan birçok araştırmada temel finansal okuryazarlık seviyesinin düşük olduğu, bireylerin finansal sorunlar ile başa çıkmada başarısız olduğu ve finansal kararlardaki başarısızlıklar sonucu gelen ekonomik sıkıntıların da aile ilişkileri üzerinde de olumsuz etkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Mavrinac ve Ping (2004) tarafından yapılan bir çalışmada bireylerin karşılaştıkları finansal sorunların, evliliklerinde ekstra gerilime neden olduğu ve bu sorunların aşılabilmesi için fazladan gösterilen çabanın ailenin yıpranmasına sebep olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca finansal problemler bireyler üzerinde stresin artmasına ve strese bağlı hastalıkların daha sık görülmesine neden olmaktadır (Sporakowski, 1979: 75). Finansal okuryazarlığın birey ve aile için önemini arttıran gelişmeler şunlardır:

- Finansal araçların giderek daha karmaşık bir yapıya dönüşmesi
- Finansal kararlarda bireysel sorumluluğun arması
- Ekonomik istikrarsızlık ve krizler

- Teknolojik gelişmeler ve yenilikler
- Demografik özelliklerde meydana gelen değişimler ve emeklilik sistemlerinde yaşanan değişimler
- Finansal dolandırıcılık
- Artan bireysel borçlanma

Özellikle 20. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren bireyler tasarruf, borçlanma ve yatırım için eskiye oranla çok daha fazla seçenek sahibidir. Risk, vade, getiri oranları gibi kavramlar ile birlikte birbirinden farklı özelliklere sahip yatırım araçlarının oluşması doğru tercih için daha çok bilgi sahibi olmayı gerektirmektedir. Bu sebeple finansal piyasalarda rasyonel tercihlerde bulunmak isteyen birey temel finansal okuryazarlık seviyesine sahip olmalıdır (Saraç, 2014: 7).

Öte yandan günümüzde bireylerin verdikleri finansal kararlardaki sorumlulukları giderek artmakta; finansal riskler bir anlamda piyasalardan tüketicilere, bireylere aktarılmaktadır. Bu nedenle finansal piyasalarda işlem yapmak, belli düzeyde bir finansal bilgi birikimi, yeterli risk analizi yapabilme kapasitesi ve farkındalık gerektirmektedir. (TCMB, 2011: 79-80).

Ekonomik istikrarsızlıklar ve krizler piyasalarda risk ve getiri oranlarının çok daha değişken olmasına sebep olmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından ekonominin dengesizlik gösterebilmesi, borçlanma ve yatırım stratejilerini etkilemektedir. Hem finansal ürünlerin risk-getiri değerlendirmesini hem de ekonomik koşulların değerlendirmesini doğru şekilde yapabilmek için en azından temel düzeyde finansal okuryazar olmak gerekmektedir.

Dünyada gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede sosyal güvenlik sistemlerinin finansal sorunlar içerisine girmiş ve sistemin yeniden yapılandırma gerekliliğini doğurmuştur. Kamu tarafından sunulan zorunlu emeklilik sistemlerine ek olarak bireysel emeklilik sistemi uygulamaları yaygınlaşmış ve sorumluluğun birey ile devlet arasında paylaşılmasına izin verilmiştir. Bir takım ülkeler bunun da ötesine giderek emeklilik sistemlerini bütünüyle özel programlar üzerinden yürütmeye başlamış ve emekliliğe yönelik sorumluluğu bireye devretmiştir. Bireysel emeklilik sistemlerinde katılımcılar hangi yatırım aracını seçeceğine ve ne kadar katkı payı ödeyeceğine kendisi karar vermektedir. Bu durumda hangi fonun ne tür yatırım araçlarından oluştuğunu, hangi oranda risk ve getiriye sahip olduğunu, enflasyon oranının birikimi üzerindeki etkisini, emeklilik döneminde ne kadarlık bir birikimin kendisine yeteceğine ve bu birikim miktarını elde edebilmek için bu günden yaklaşık olarak ne kadar katkı payı ödemesi gerektiğine tamamen kendisi karar vermektedir. Sosyal güvenlik sistemlerinde sorumluluğun birey ile paylaştırıldığı bu dönüşüm ile bireyler için finansal okuryazarlığın önemi daha da artmıştır.

Piyasaların çeşitlilik açısından zenginleşmesi beraberinde rekabetçi yapının daha da artmasına neden olmuştur. Finansal ürünleri sunan kurumlar, hem maliyetlerin düşürülmesi için hem de kullanıcıya daha kolay hizmet sunabilmek için teknolojik imkanlardan maksimum ölçüde yararlanma çabası gösterilmiştir. Bugün birçok finansal işlem teknolojik gelişmeler sayesinde kolaylıkla gerçekleştirilebilmektedir. Bireylerin finansal sisteme erişimini kolaylaştıran bu gelişmeler finansal ürünler hakkında daha çok bilgi gerektirmektedir. Ayrıca finansal sisteme erişimi kolaylaştıran teknolojik gelişmeler ile finansal dolandırıcılık riskini de arttırmıştır (Özgüler, 2014: 10). Finansal okuryazar olan birey, hangi işlemlerde ne tür standartlar olduğunu, piyasaların işleyiş yapısını, uyumsuzluk yaşaması halinde hangi kurumlara gideceğini bilir.

Finansal okuryazarlığın önemini arttıran bir diğer unsur ise hızla artan borçlanma oranlarıdır. Finansal erişimin artması ile artık birçok kişi kolaylıkla borçlanma araçlarını kullanabilmektedir. Yapılan çalışmalar olağan dışı borçlanmaların genellikle gelir azlığı sebebiyle değil yeterli düzeyde olmayan finansal okuryazarlık nedeniyle gerçekleştiğini ortaya koymuştur (Mavrinac ve Ping, 2004: 146). Özellikle düşük gelir grubundaki bireyler ihtiyaçları arttıkça kredi kullanma eğiliminde olmalarına karşın kredi ürünleri hakkında tam olarak bilgi sahibi değildirlir. Faiz oranları ve kredi maliyet unsurlarını göz önünde bulundurarak farklı seçenekler arasında seçim yapmak ancak temel düzeyde finansal okuryazarlık ile mümkündür.

3.3.2. Finansal Okuryazarlığın Finansal Sistem ve Ekonomi Açısından Önemi

Finansal okuryazarlık birey ve aile için olduğu kadar finansal sistem ve ekonomi için de önem arz etmektedir. Birey için düşük finansal okuryazarlık ile birlikte ortaya çıkacak yanlış finansal kararlar yine birey için yıkıcı etkisini gösterecektir. Fakat düşük finansal okuryazarlık bir toplumun genelinde yaygın ise bilinçsizce alınan finansal kararlar ekonomi için de yıkıcı olacaktır. Bu durumun en önemli örneklerinden birisi 2008 yılında ABD’de meydana gelen ve sonrasında birçok ülkede etkisini hissettiren mortgage krizidir. Ev sahibi olma amacı ile konut kredisine başvuran bireylerin büyük çoğunluğu, faizler artarsa ödemelerinin de artacağından habersizdiler (The Economist, 2008). Karar aşamasında finansal bilgidен yoksun olmanın bir sonucu olan bu olay düşük finansal okuryazarlık oranının gelişmekte olan ülkeler kadar gelişmiş ülkelerde de ne kadar yaygın olduğunu ve sonuçlarının ne kadar yıkıcı olabileceğini göstermiştir.

En azından temel düzeyde finansal okuryazar olmayan bireyler verecekleri kararlar rasyonel olmayacağından büyük olasılıkla tahminlere ya da rutine dayalı olacaktır. Bu tip kararlar sonucu alınabilecek başarısız sonuçlar bireylerin sistemden uzaklaşmasına neden olabilir. Uzun vadede bu yaklaşımın sıklıkla yaşanması piyasaların genişlemesine zarar verir. Reel sektöre olumsuz olarak yansiyacak bu durum ekonomik büyümeyi düşürür ve işsizliğin artmasına neden olur (World Bank, 2009: 3). Oysa finansal okuryazar olan bireyler, kaynaklarını daha verimli kullanacak ve finansal

piyasalara sürekli olarak katılım göstereceklerdir. Tasarruflarını doğru yatırım araçlarına yönlendirerek borçlanmasını en uygun şekilde gerçekleştirecektir. Bunun sonucunda bireysel olarak kendi faydasını maksimize eden birey dolaylı olarak piyasaların genişlemesine ve ekonomik büyümeye de katkı sağlayacaktır.

Diğer taraftan finansal piyasaları doğru şekilde analiz edebilecek finansal okuryazarlık seviyesine sahip olan birey, yüksek risk gördüğü dönemde piyasalardan uzak durmayı tercih edebilir. Ayrıca bu özellikteki bireylerin dış değişkenliklere karşı zamanından önce ya da aşırı tepki verme ihtimali daha düşük olacağından piyasaların daha istikrarlı bir seyir çizmesine katkı sağlar (OECD, 2005: 35).

Finansal olarak eğitilmiş bireyler karmaşık finansal ürünler hakkında daha bilgili olacak ve kendi ihtiyacına uygun tercihler gerçekleştirecektir. Ayrıca piyasaları ihtiyaca uygun yeni ürünlerin çıkarılması yönünde teşvik edecek ve piyasaların gelişimine katkı sağlayacaktır (Bernanke, 2011: 1). Diğer taraftan tasarruflarını yatırıma yönlendirecek birey, gelişme gösterebilecek şirketleri veya sektörleri doğru şekilde tespit ederek yatırımlarını buraya yönlendirecektir. Bunun sonucunda kaynak dağılımında da etkinlik sağlanacaktır.

Finansal okuryazarlığın bireysel ve ekonomik etkileri üzerine yapılan çalışmalarda finansal okuryazarlık seviyesi arttıkça tasarruf oranlarının arttığı (Bernheim ve Garret, 2003; Kalkınma Bakanlığı, 2014; Sabri ve McDonald, 2010; Japelli ve Padula, 2011); aşırı borçlanmanın ve borçlanma maliyetlerinin azaldığı (Gathergood ve Disney, 2008; Lusardi ve Tufano, 2009; Gathergood, 2011; Akın ve diğerler 2012; Sevim ve diğerleri, 2012) ve rasyonel yatırım tercihinin arttığını göstermiştir (Guiso ve Japelli (2008), Yoong, 2010; Abreu ve Mendes, 2010).

3.4. Finansal Eğitim Kavramı ve Önemi

Finansal eğitim; finansal ürün ve hizmetlere yönelik anlayışın geliştirilmesi ile finansal risk ve fırsatların farkına vararak bilgiye dayalı karar verme alışkanlığının kazandırıldığı, finansal işlemlerde sahip olunan haklar konusunda bilgilendirmenin yapıldığı, finansal refahı arttırmaya yönelik öğretim ve/veya objektif tavsiyeleri içeren, yeteneklerin ve güvenin geliştirildiği bir süreçtir (OECD, 2005: 26).

Şekil 3’de görüldüğü gibi finansal kararlarda doğru tercihlerin yapılabilmesi en azından temel düzeyde finansal okuryazarlık ile mümkündür. Finansal eğitimler ile finansal okuryazarlık seviyesi yükseltilecek daha bilinçli bireyler yetiştirmek amaçlanmaktadır. Bu sayede bireyler, finansal kararlarında rasyonel tercihlerde bulunabilecektir. Finansal eğitim, bireye para yönetimi konusunda

bilinçli ve doğru kararlar vermesini sağlayacak finansal bilgi, beceri, tutum ve davranışlar kazandırmaktadır.

Şekil 3: Finansal Eğitim Diyagramı

Kaynak: Willis, 2008 Evidence and Ideology in Assessing the Effectiveness of Financial Literacy Education, Faculty Scholarship.

Finansal okuryazarlık eğitimi, finansal hizmetler konusunda bilgili tüketiciler olmak, finansal araçları doğru şekilde kullanmak ve finansal kaynakları etkin olarak yönetebilmek için ihtiyaç duyulan bilgi, beceri ve kabiliyeti sağlamaya yöneliktir (Mason ve Wilson, 2000: 5).

Finansal eğitim ile rasyonel finansal kararlar alan bireylerin refah düzeyi yükselirken aynı zamanda finansal istikrarın sağlanmasına katkıda bulunur ve ekonomik büyümenin önü açılır. Finansal eğitim sayesinde bilinçlenen birey aile ekonomisini daha iyi yönetebilecektir. Geleceği için tasarrufta bulunma eğiliminde olacak ve tasarruflarını uygun araçlar ile yatırıma dönüştürebilecektir. Kredi kullanması gerektiğinde kendisine en uygun vade ve faiz oranını tespit edebilecek, maliyetler konusunda bilinçli olacaktır. Diğer taraftan finansal dolandırıcılıklara karşı daha dikkatli olacak ve anlaşmazlık hallerinde nereye başvurması gerektiğini bilecektir.

Finansal eğitim programları oluşturulurken yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve meslek gibi çeşitli grupların oluşturulması ve verilecek olan eğitimin seviyesi ve içeriğinin bu grupların özelliklerine göre spesifik olarak düzenlenmesi başarının sağlanabilmesi için oldukça önemlidir.

Finansal eğitim programlarında finansal okuryazarlığı arttırmak amacıyla finansal bilgi, finansal tutum ve finansal davranışları geliştirmeye yönelik eğitimler verilmektedir. Nelson ve Wambugu (2008: 6) yaptıkları çalışmada finansal eğitimde öncelik sahibi olan başlıkları şu şekilde gruplandırmıştır:

1. Tasarruf
  - a. Tasarrufun Önemi
  - b. Tasarruf Yapma ve Tasarruf Disiplini
  - c. Tasarruf Araçları
2. Finansal Planlama
  - a. Mali Hedefleri Planlama

- b. Harcama Kaydı Tutma
- c. Bütçe Yapma
3. Borç ve Kredi Yönetimi
  - a. Rasyonel Borçlanma Nedenleri
  - b. Borçlanma Zamanı
  - c. Borçlanma Miktarı
  - d. Aşırı Borçlanmadan Kaçınma Yolları
  - e. Krediyeye İlişkin Temel Terimler ve Kredi Çeşitleri
  - f. Kredi Alternatiflerini Değerlendirme ve Tercih
4. Bankacılık Hizmetleri
  - a. Para Transfer Servisi
  - b. Elektronik ve Mobil Bankacılık
  - c. Bankaların Tüketicilere Sunduğu Finansal Hizmet ve Enstrümanlar
5. Yatırım
  - a. Yatırım Fırsatlarını Değerlendirme
  - b. Yatırım İçin Uygun Zaman ve Koşulları Değerlendirme
  - c. Yatırım Tercihi
  - d. Çeşitlendirmenin Önemi
  - e. Risk ve Getiri İlişkisi

Finansal okuryazarlığın geliştirmesinde dikkat edilmesi gereken bazı kritik noktalar şunlardır (OECD ve INFE, 2009: 23-24):

- Hükümetler ve ilgili tüm kuruluşlar tarafsız adil finansal eğitimi desteklemelidir.
- Programlar birbirleri ile koordineli olmalıdır.
- Uygulanan finansal eğitim programlarını değerlendirebilecek bilimsel metodolojiler geliştirilmelidir.
- Finansal eğitim mümkün olan en kısa sürede vermeye başlanmalıdır.
- Müfredatlar okullarda finansal eğitimin verilebilmesine uygun hale getirilmelidir.
- Finansal eğitim, finansal kurum yönetiminin bir parçası olmalıdır.
- Finansal eğitimler, çıkar gurupları tarafından verilen tavsiye ve danışmanlıklardan ayırt edilmelidir.
- Finansal kurumlar, uzun vadeli anlaşmalarda ya da finansal hizmetlerde müşterilerini korumak amacıyla anlaşılması kolay dokümanlar hazırlamalı ve müşterilerinin buradaki bilgileri okuyup anladığından emin olmalıdır.
- Finansal eğitim özellikle emeklilik, tasarruf, borç ya da sigorta gibi önemli yaşam planlamaları üzerine odaklanmalıdır.

- Eğitim programları hazırlanırken belirli bir grup hedef alınmalı ve eğitimin bu gruba uygun hale getirilebilmesi için mümkün olduğunca özelleştirilmelidir.
- Çalışma hayatı içerisindeki bireyler, kamu ve özel emeklilik planlarının yeterliliği hakkında bilinçlendirilmelidir.
- Oluşturulacak kampanyalar, uyarı sistemleri, web siteleri ve diğer uygulamalar ile finansal tüketiciler yüksek riskli konularda bilgilendirilmelidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNE KATILIM TERCİHİNDE FİNANSAL OKURYAZARLIĞIN ETKİSİ

4.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada temel amaç; bireysel emeklilik sistemine katılım tercihi konusunda finansal okuryazarlığın etkisinin incelenmesidir. Ayrıca bireylerin;

- Finansal okuryazarlık seviyesinin belirlenmesi ve finansal okuryazarlığın hangi gruplar arasında daha düşük olduğunun tespit edilmesi,
- Finansal tutum ve davranışlarının tespit edilmesi ve finansal okuryazarlık seviyesi ile ilişkisinin analiz edilmesi,
- Bireysel emeklilik sistemine yönelik bilgi seviyesinin ve tutumun tespit edilmesi çalışmanın diğer amaçları arasındadır.

Türkiye’de bu alandan daha önce bir çalışmanın yapılmamış olması ve sonuçlarının bireysel emeklilik sistemine yönelik uygulanacak politikalar açısından belirleyici etkiye sahip olması çalışmanın önemini teşkil etmektedir.

4.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni Trabzon ilinde yaşayan bireylerden oluşmaktadır. TÜİK verilerine göre Trabzon il merkezinde 320 225 kişi yaşamaktadır(TÜİK,2015) Araştırma için örneklem sayısı aşağıdaki formül yardımı ile belirlenmiştir(Ural ve Kılıç 2005):

$$n = \frac{NPq}{\frac{(N - 1)B^2 + Pq}{Z^2}}$$

Formülde;

n= örneklem sayısını

N= araştırmaya konu olan topluluğu

P= topluluk oranını veya tahminini

q= 1-P’yi

B= katlanılabilir hata oranını

Z= istenilen güven aralığını ifade etmektedir.

Araştırmada;

N= 327 701

P= 0,5

q= 0,5

B= 0,05

Z= 1,96'dır.

$$n = \frac{320\ 225 (0,5)(0,5)}{(327\ 225 - 1)(0,05)^2 + (0,5)(0,5)} \\ 1,96^2$$

n≈ 385 kişi

Formül yardımı ile minimum örneklem sayısı 385 olarak hesaplanmıştır. Örneklemin araştırma evrenini temsil gücünü arttırmak amacıyla örneklem sayısı artırılmış ve 435 olarak belirlenmiştir. Örnekler basit tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilmiştir.

4.3. Veri Toplama Yöntem ve Araçları

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniğinden yararlanılmıştır. Toplamda 28 sorudan ve 3 bölümden oluşan ankette kapalı uçlu sorulara yer verilmiştir. İlk bölüm demografik bilgi edinmeye yönelik olarak hazırlanmış 8 sorudan oluşmaktadır. İkinci bölümde finansal okuryazarlığın tespit edilmesine yönelik olarak Lusardi ve Mitchell (2011) tarafından geliştirilen 3 soruya yer verilmiştir. Temel düzeyde finansal okuryazarlığı ölçme amacı taşıyan sorular kültürel ve ekonomik farklılıklar dikkate alınarak düzenlenmiştir. Anketin son bölümünde katılımcıların genel finansal tutum ve davranışları, bireysel emeklilik sistemine yönelik tutumları ve bilgi seviyesini ölçmek amacıyla oluşturulmuş 17 soru bulunmaktadır. Sorular ulusal ve uluslararası çalışmalar dikkate alınarak araştırmanın amacı doğrultusunda düzenlenmiştir. Veriler 21.11.2017 – 6.12.2017 tarihleri arasında toplanmıştır.

4.4. Araştırmanın Hipotezleri

H1: Bireylerin finansal okuryazarlık seviyesi ile demografik değişkenler arasında ilişki vardır.

Alt hipotezler:

H1a: Bireylerin finansal okuryazarlık seviyesi ile cinsiyeti arasında ilişki vardır.

H1b: Bireylerin finansal okuryazarlık seviyesi ile yaşı arasında ilişki vardır.

H1c: Bireylerin finansal okuryazarlık seviyesi ile çalışma durumu arasında ilişki vardır.

H1d: Bireylerin finansal okuryazarlık seviyesi ile öğrenim düzeyi arasında ilişki vardır.

H1e: Bireylerin finansal okuryazarlık seviyesi ile aylık net kişisel gelir seviyesi arasında ilişki vardır.

H1f: Bireylerin finansal okuryazarlık seviyesi ile medeni durumu arasında ilişki vardır.

H2: Bireylerin finansal tutum, davranış ve değerlendirmeleri ile finansal okuryazarlık seviyesi arasında ilişki vardır.

Alt hipotezler

H2a: Bireylerin finans kavram algısı ile finansal okuryazarlık seviyesi arasında ilişki vardır.

H2b: Bireylerin finansal bilgi ve beceri değerlendirmesi ile finansal okuryazarlık seviyesi arasında ilişki vardır.

H2c: Bireylerin finansal kararlarının başarısı ile finansal okuryazarlık seviyesi arasında ilişki vardır.

H2d: Bireylerin gördükleri eğitimin finans ile ilişkisi olması ve finansal okuryazarlık seviyesi arasında ilişki vardır.

H2e: Bireylerin tasarruf ve yatırım planlama süresi ile finansal okuryazarlık seviyesi arasında ilişki vardır.

H2f: Bireylerin riskten kaçınma davranışı ile finansal okuryazarlık seviyesi arasında ilişki vardır.

H2g: Bireylerin emeklilik planlaması yapması ile finansal okuryazarlık seviyesi arasında ilişki vardır.

H2h: Bireylerin kamu emeklilik geliri memnuniyeti ile finansal okuryazarlık seviyesi arasında ilişki vardır.

H3: Tasarruf ve yatırımlarını planlama süresi ile gelirini kaybettiğinde yaşam standartlarını koruyabilme süresi arasında ilişki vardır.

H4: Tasarruf ve yatırım planlama süresi ile bireysel emeklilik sisteminin kullanımı arasında ilişki vardır.

H5: Finansal okuryazarlık seviyesi ile bireysel emeklilik sistemine yönelik bilgi seviyesi arasında ilişki vardır.

H6: Finansal okuryazarlık seviyesi ile bireysel emeklilik sisteminin kullanım tercihi arasında ilişki vardır.

4.5. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Araştırma kapsamında toplanan veriler “IBM SPSS Statistics 22.0” programı ile işlenmiştir. İstatistiksel değerlendirmeler yapılırken ankette yer alan tüm sorulara verilen cevaplar frekans analizi yapılarak yüzdeler halinde ifade edilmiştir.

Finansal okuryazarlık seviyesi ile demografik değişkenler, finansal tutum ve davranış, bireysel emeklilik sistemine yönelik bilgi ve bireysel emeklilik sistemi kullanım tercihi arasındaki ilişki ve farklılıkların ortaya çıkarılmasında Ki-Kare Testi (Çapraz Tablolar) kullanılmıştır.

4.5.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Tablo 11’de katılımcıların cinsiyet dağılımına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Araştırmaya katılan toplam 435 katılımcının %50,3’ü (219 kişi) kadın, %49,7’si (216 kişi) ise erkektir.

Tablo 11: Katılımcıların Cinsiyet Grubuna İlişkin Frekans Dağılımı ve Yüzde

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Kadın	219	50,3
Erkek	216	49,7
Toplam	435	100

Tablo 12’de katılımcıların yaş dağılımına ilişkin frekanslar ve bu frekanslara bağlı olarak oluşan yüzdesel dağılımlar verilmiştir. Tablo incelendiğinde katılımcıların yaklaşık %55’ini 26-45 yaş arası bireylerden oluştuğu görülmektedir. 18-25 yaş arası genç bireylerin %25’lik bir ağırlığa sahip olduğu örnekleme 46 yaş ve üzerinde bulunan bireyler %20’lik bir yere sahiptir.

Tablo 12: Katılımcıların Yaş Gruplarına İlişkin Frekans Dağılımı ve Yüzde

Yaş Grubu	Frekans	Yüzde
18-25 yaş arası	110	25
26-35 yaş arası	156	36
36-45 yaş arası	81	19
46 yaş ve üzeri	88	20
Toplam	435	100

Tablo 13'te katılımcıların eğitim durumuna ilişkin frekanslar ve bu frekanslara bağlı olarak oluşan yüzdesel dağılımlar gösterilmiştir. İlkokul mezunu olan ya da daha az eğitime sahip olan katılımcı oranı %7, ortaokul mezunlarının oranı ise %8, lise mezunlarının oranı ise %24'tür. %61'lik oran ile katılımcıların çoğunluğu yükseköğrenim mezunudur.

Tablo 13: Katılımcıların Eğitim Durumuna İlişkin Frekans Dağılımı ve Yüzde

Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde
İlkokul veya daha az	31	7
Ortaokul	37	8
Lise	103	24
Ön lisans	74	17
Lisans	172	40
Lisansüstü	18	4
Toplam	435	100

Katılımcıların medeni durumuna ilişkin bilgiler Tablo 14'te, bakmakla yükümlü oldukları çocuk sayısı ise Tablo 15'te gösterilmiştir. 435 katılımcının %53'ünün evli, %47'sinin ise bekar bireylerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan bireylerin %54'ünün bakmakla yükümlü olduğu çocuk bulunmamaktadır. 1 ila 3 çocuk arasında toplam oran %43 olurken 4 ve üzerinde çocuğa sahip bireylerin oranı %3'dür.

Tablo 14: Katılımcıların Medeni Durumuna İlişkin Frekans Dağılımı ve Yüzde

Medeni Durum	Frekans	Yüzde
Evli	229	53
Bekar	206	47
Toplam	435	100

Tablo 15: Katılımcıların Bakmakla Yükümlü Olduğu Çocuk Sayısına İlişkin Frekans Dağılımı ve Yüzde

Bakmakla Yükümlü Olunan Çocuk Sayısı	Frekans	Yüzde
Yok	237	54
1	69	16
2	70	16
3	48	11
4	8	2
5 ve üzeri	3	1
Toplam	435	100

Çalışma durumuna ilişkin frekans dağılımını tablo 16’da gösterilmiştir. Katılımcıların %61’i özel sektör çalışanı, %22’si kamu çalışanı ve %8’i serbest meslek mensubudur. Katılımcılar arasında çalışmayan bireylerin oranı ise %9’dur.

Tablo 16: Katılımcıların Çalışma Durumuna İlişkin Frekans Dağılımı ve Yüzde

Çalışma Durumu	Frekans	Yüzde
Kamu çalışanı	97	22
Özel sektör	265	61
Serbest meslek	34	8
Çalışmayan	39	9
Toplam	435	100

Aylık kişisel gelir durumunu gösteren Tablo 17 incelendiğinde katılımcıların %80’inin 3000TL veya daha az kişisel gelire sahip olduğu görülmektedir. 3000TL’nin üzerinde gelire sahip olanların oranı ise %20’dir.

Tablo 17: Katılımcıların Aylık Kişisel Gelir Durumuna İlişkin Frekans Dağılımı ve Yüzde

Aylık Net Kişisel Gelir	Frekans	Yüzde
2000TL veya daha az	215	50
2001-3000TL arası	132	30
3001-4000TL arası	61	14
4001 ve üzeri	27	6
Toplam	435	100

Tablo 18’de katılımcıların hane içi aylık toplam net gelirleri gösterilmiştir. Tablo incelendiğinde katılımcıların %19’unun hane içi net gelirinin 2000TL veya daha az olduğu %43’ünün ise 2001TL – 4000TL aralığında olduğu görülmektedir. 6000TL’nin üzerinde hane içi aylık net gelire sahip bireylerin oranı ise %15’dir.

Tablo 18: Katılımcıların Hane İçi Aylık Toplam Net Gelir Durumuna İlişkin Frekans Dağılımı ve Yüzde

Hane İçi Aylık Toplam Net Gelir	Frekans	Yüzde
2000TL ve daha az	83	19
2001-4000TL arası	187	43
4001-6000TL arası	98	23
6001TL ve üzeri	67	15
Toplam	435	100

4.5.2. Katılımcıların Finansal Tutum ve Davranışlarına İlişkin Bulgular

Tablo 19: Finans Kavramı Size Ne İfade Etmektedir?

Cevap	Frekans	Yüzde
Aylık kazancım ile giderlerimi karşılamam	68	16
Yaptığım tasarruflar ile gerçekleştirdiğim yatırımlar	77	18
Borç yönetimi	35	8
Hepsi	194	44
Bilmiyorum	61	14
Toplam	435	100

Katılımcılara yöneltilen “finans kavramı size ne ifade etmektedir” sorusuna verilen yanıtların frekans dağılımı ve yüzdeleri Tablo 19’da gösterilmiştir. Katılımcıların %18’inin “yaptığım tasarruflar ile gerçekleştirdiğim yatırımlar”, %16’sı “aylık kazanım ile giderlerimi karşılamam” ve %8’i borç yönetimi yanıtını vermiştir. Katılımcıların %44’ü hepsi yanıtını verirken %14’ü cevabı bilmediğini ifade etmiştir

Tablo 20’de katılımcıların finansal bilgi ve beceri seviyeleri konusunda yaptıkları kişisel değerlendirme sonuçlarını göstermektedir. Araştırmaya katılan bireylerin %47’si finansal bilgi ve beceri seviyesini orta seviyede, %27’si iyi veya çok iyi, %26’sı ise kötü veya çok kötü olarak değerlendirmiştir.

Tablo 20: Finansal Bilgi ve Becerinizin Hangi Seviyede Olduğunu Düşünüyorsunuz?

Cevap	Frekans	Yüzde
Çok iyi	37	8
İyi	82	19
Orta	204	47
Kötü	82	19
Çok kötü	30	7
Toplam	435	100

Katılımcıların verdikleri finansal kararlarının sonuçlarına ilişkin kişisel değerlendirmeleri Tablo 21’de gösterilmiştir. Katılımcıların %25’i finansal kararlarının sonuçlarını başarılı olarak değerlendirirken %17’si başarısız olduklarını belirtmiştir. Katılımcıların %49’u ise finansal kararlarının sonuçlarının pozitif ya da negatif bir ağırlıkta değerlendirememiş ve orta seviyede cevabını vermiştir.

Tablo 21: Genel Olarak Verdiğiniz Finansal Kararların Sonuçlarını Nasıl Değerlendirirsiniz?

Cevap	Frekans	Yüzde
Çok başarılı	29	7
Başarılı	110	25
Orta	214	49
Başarısız	73	17
Çok başarısız	9	2
Toplam	435	100

Tablo 22 incelendiğinde katılımcıların %35’inin finans ile ilgili bir eğitim almadığı görülmektedir. Finans ile ilgili eğitim görenlerin oranı %17 olurken direkt olmasa da finans ile ilişkili bir eğitim alan katılımcı oranı ise %27’dir.

Tablo 22: Aldığınız Eğitim Finans İle Ne Kadar İlişkiliydi?

Cevap	Frekans	Yüzde
Çok	75	17
Biraz	118	27
Az	92	21
Neredeyse hiç	150	35
Toplam	435	100

Katılımcılara yöneltilen “Tasarruf ve yatırımlarınızı ne kadarlık bir süreyi dikkate alarak planlarsınız?” sorusuna verilen cevapların frekans ve yüzdeleri Tablo 23’te gösterilmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin %35’i gelecek birkaç ayı, %14’ü ise gelecek yılı dikkate alarak planlama yaptıklarını belirtmiştir. Bu durum katılımcıların yaklaşık olarak yarısının kısa vadeli planlar yaptıklarını göstermektedir. Gelecek birkaç yıl cevabını verenlerin oranı %23 olurken 5 yıl ve üzerinde bir süreyi dikkate alarak planlama yapanların oranı yalnızca %28 olmuştur.

Tablo 23: Tasarruf ve Yatırımlarınızı Ne Kadarlık Bir Süreyi Dikkate Alarak Planlarsınız?

Cevap	Frekans	Yüzde
Gelecek birkaç ay	151	35
Gelecek yıl	61	14
Gelecek birkaç yıl	99	23
Gelecek 5-10 yıl	63	14
10 Yıldan fazla	61	14
Toplam	435	100

Katılımcılara, ana gelir kaynağını kaybettiği takdirde herhangi bir destek almadan yaşam standartlarını ne kadar sürdürebileceği sorulmuş ve alınan cevaplar Tablo 24’te gösterilmiştir. Tablo incelendiğinde katılımcıların %29’unun hiç sürdüremem cevabını verirken yalnızca %32’si ana gelir kaynağını kaybettiğinde, destek alamadan yaşam standartlarını 6 aydan fazla sürdürebileceğini ifade etmiştir.

Tablo 24: Ana Gelir Kaynağınızı Kaybettiğinizde Herhangi Bir Destek Almadan Mevcut Yaşam Standartlarınızı Ne Kadar Sürdürebilirsiniz?

Cevaplar	Frekans	Yüzde
Hiç sürdüremem	128	29
1-3 Ay kadar	108	25
4-6 Ay kadar	61	14
7-12 Ay kadar	46	11
1 Yıldan daha fazla	92	21
Toplam	435	100

Tablo 25’te katılımcıların son bir yıl içerisinde aylık hane gelirinin kaç katı tasarruf sağlayabildikleri gösterilmiştir. Katılımcıların %69’u aylık hane gelirinin bir katı kadar tasarruf sağlayamamıştır. 1-3 kat arası tasarruf sağlayanların oranı %22 olurken, 3 katı ve üzerinde tasarruf sağlayanların oranı yalnızca %9’dur. Bu veriler bireylerin büyük bir kısmının tasarruf

sağlayamadığını göstermektedir. Bu durum gelir seviyesinin yetersiz olmasından kaynaklanabileceği gibi düşük finansal okuryazarlık seviyesinin bir sonucu da olabilir.

Tablo 25: Son Bir Yıl İçerisinde Hanenizin Aylık Toplam Gelirinin Kaç Katı Kadar Tasarruf Sağladınız?

Cevap	Frekans	Yüzde
Hiç tasarruf yapamadım	213	49
1 Katından az	87	20
1-3 Kat arası	96	22
3-4 Kat arası	22	5
5 Kat üzeri	17	4
Toplam	435	100

Tablo 26’da katılımcıların aylık hane içi gelirinin kaç katı kadar borcunun bulunduğu gösterilmiştir. Ankete katılan bireylerin %42’sinin hiç borcu bulunmazken %34’ünün aylık hane içi gelirinin 5 katına kadar borcu bulunmaktadır. 16 kat ve üzeri borcu bulunan katılımcı oranı ise %12’dir.

Tablo 26: Bugün Hanenizin Aylık Toplam Gelirinin Kaç Katı Kadar Borcunuz Bulunmaktadır?

Cevap	Frekans	Yüzde
Hiç borcum yok	181	42
5 Katına kadar	148	34
6-10 Kat arası	40	9
11-15 Kat arası	15	3
16 Kat ve üzeri	51	12
Toplam	435	100

Tablo 27’de katılımcıların riske yönelik tutumu analiz edilmiş ve sonuçların frekans dağılımı gösterilmiştir. Katılımcıların %48’i "Güvenli bir yatırım yapmak ve karşılığında garanti getiri kazanmak, yüksek getiri şansı için risk almaktan daha önemlidir" yargısına katılıyorum cevabını vermiştir. Yargıya katılmayanların oranı %22 olurken bireylerin %30’u kararsızım cevabını vermiştir.

Tablo 27: "Güvenli Bir Yatırım Yapmak Ve Karşılığında Garanti Getiri Kazanmak, Yüksek Getiri Şansı İçin Risk Almaktan Daha Önemlidir"

Cevap	Frekans	Yüzde
Katılmıyorum	95	22
Kararsızım	130	30
Katılıyorum	210	48
Toplam	435	100

Katılımcıların emeklilik dönemini ne kadar düşündükleri Tablo 28’de gösterilmiştir. Katılımcıların %25’i neredeyse hiç yanıtını verirken %17’si planlarını yaparken emeklilik dönemini az düşündüğünü ifade etmiştir. Çok düşündüğünü ifade edenlerin oranı ise %32’dir.

Tablo 28: Bugünkü Planlarınızı Yaparken Emeklilik Döneminizi Ne Kadar Düşünüyorsunuz?

Cevap	Frekans	Yüzde
Çok	141	32
Biraz	111	26
Az	75	17
Neredeyse hiç	108	25
Toplam	435	100

Katılımcılara kamu emeklilik gelirinin gelecekteki harcamaları için yeterli olup olmayacağı sorulmuş ve elde edilen sonuçların frekans dağılımı Tablo 29’da gösterilmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin %62’si kamu emeklilik gelirinin gelecekteki harcamalarını karşılamakta yeterli olmayacağını ifade etmiştir. Emeklilik gelirini yeterli görenlerin oranı %17, bilmiyorum cevabını verenlerin oranı ise %21 olmuştur.

Tablo 29: Kamu Emeklilik Sistemi İle Elde Edecek Olduğunuz Emeklilik Gelirinin Gelecekteki Harcamalarınızı Karşılama Yeterli Olacağını Düşünüyor Musunuz?

Cevap	Frekans	Yüzde
Evet	71	17
Hayır	271	62
Bilmiyorum	93	21
Toplam	435	100

4.5.3. Katılımcıların Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Tutumu ve Bilgi Düzeyine İlişkin Bulgular

Bireysel emeklilik sistemini teşvik amacıyla devlet tarafından katılımcının ödediği katkı payının %25'i kadar ek devlet katkısı sağlanmaktadır. Bu katkının bireyler tarafından bilinirliğini ölçmek amacı ile katılımcılara bireysel emeklilik sisteminde devlet katkısının ne kadar olduğu sorulmuş ve sonuçlar Tablo 30'da gösterilmiştir. Katılımcıların %60'ı devlet katkısı oranını bilirken, %13'ü yanlış cevap vermiştir. Doğru cevabı bilmediğini ifade edenlerin oranı ise %27'dir.

Tablo 30: Bireysel Emeklilik Sisteminde Devlet Katkısı Ne Kadardır?

Cevap	Frekans	Yüzde
Doğru	260	60
Yanlış	59	13
Bilmiyorum	116	27
Toplam	435	100

Bireysel emeklilik sisteminde devlet katkısı dışında bilinmesi gereken bir diğer husus, emeklilik hakkı elde edebilmek için katılım süresi zorunluluğu ve yaş sınırıdır. Bireysel emeklilik sisteminde emeklilik şartlarının bilinirliğini tespit etmek amacıyla katılımcılara yöneltilen soruya verilen cevaplar Tablo 31'de düzenlenmiş ve frekans dağılımları ile gösterilmiştir.

Tablo 31: Bireysel Emeklilik Sisteminde Emeklilik Hakkı Elde Edebilmek İçin Kaç Yıl Katılım Zorunluluğu ve Kaç Yaş Sınırı Vardır?

Cevap	Frekans	Yüzde
Doğru	152	35
Yanlış	140	32
Bilmiyorum	143	33
Toplam	435	100

Katılımcıların yalnızca %35'i bu soruya doğru cevap verebilirken, %32'si yanlış cevap vermiştir. %33'ü ise doğru cevabı bilmediğini ifade etmiştir. Bu veriler, bireysel emeklilik sisteminde emeklilik şartlarının bireyler tarafından iyi bilinmediğini açıkça göstermektedir.

Tablo 32'de bireysel emeklilik sistemini kullanan katılımcıların frekans dağılımı gösterilmiştir. 435 katılımcıdan %27'si bireysel emeklilik sistemi üyesi iken %73'ünün bireysel emeklilik hesabı bulunmamaktadır.

Tablo 32: Bireysel Emeklilik Sistemini Kullanıyor Musunuz?

Cevap	Frekans	Yüzde
Evet	116	27
Hayır	319	73
Toplam	435	100

Bireysel emeklilik sistemini kullanan 116 katılımcıya bireysel emeklilik sistemine katılmalarındaki temel amaç sorulmuş ve alınan cevaplar Tablo 33'te gösterilmiştir. Katılımcıların % 36'sı bireysel emeklilik sistemini tasarruf amacı ile tercih etmektedir. Yatırım amacı ile bireysel emeklilik sistemine katılan bireylerin oranı %22, eşi ve çocukları için gelecek güvencesi sağlamak amacıyla sisteme katılanların oranı ise %24 olarak tespit edilmiştir. Dikkat çekici bir nokta ise bireysel emeklilik sistemine katılan bireylerden yalnızca %18'inin temel amacının mevcut sisteme ek bir emeklilik geliri sağlamak olmasıdır.

Tablo 33: Bireysel Emeklilik Sistemine Katılmanızdaki Temel Amaç Aşağıdakilerden Hangisidir?

Cevap	Frekans	Yüzde
Mevcut sisteme ek bir emeklilik sağlamak için	21	18
Tasarruf amacıyla	42	36
Yatırım amacıyla	25	22
Eşim ve çocuklarım için gelecek güvencesi	28	24
Toplam	116	100

Katılımcılara bireysel emeklilik sistemi otomatik katılım uygulaması ile ilgili görüşleri sorulmuş ve alınan cevaplar Tablo 34'te gösterilmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin %47,1'i otomatik katılım uygulamasını gerekli gördüğünü, %39,3'ü ise gerekli görmediğini ifade etmiştir.

Tablo 34: Aşağıdakilerden hangisi bireysel emeklilik sistemi otomatik katılım uygulaması hakkında görüşünüzü ifade etmektedir?

Cevap	Frekans	Yüzde
Uygulamayı gerekli görüyor ve destekliyorum	205	47,1
Kararsızım	59	13,6
Uygulamayı gerekli görmüyorum	171	39,3
Toplam	435	100

4.5.4. Katılımcıların Finansal Okuryazarlık Seviyesine İlişkin Bulgular

4.5.4.1. Katılımcıların Finansal Okuryazarlık Sorularına Verdikleri Cevaplara İlişkin Bulgular

Katılımcıların temel finansal okuryazarlık seviyesini ölçmeye yönelik olarak faiz, enflasyon ve risk kavramları ile ilgili çoktan seçmeli üç soruya verilen yanıtlar analiz edilmiştir. Faiz soruna verilen cevapları gösteren Tablo 35 incelendiğinde doğru yanıt oranının %63,7 olduğu görülmektedir. Katılımcıların % 8,9 'u bu soruya yanlış cevap verirken %27,4'ü doğru cevabı bilmediğini belirtmiştir.

Tablo 35: Faiz Oranı Bilgisini Ölçmeye Yönelik Olarak Katılımcıya Yöneltilen Soruya Verilen Cevapların Frekans Dağılımı ve Yüzdesi

FAİZ ORANI	Frekans	Yüzde
Vadeli mevduat hesabınızda 100 TL olduğunu ve yıllık faiz oranının % 2 olduğunu varsayınız. Paranızı büyümeye bırakır ve hiç para çekmezseniz 5 yılın sonunda hesabınızda ne kadar olur?		
102TL'den daha az	15	3,5
Tam olarak 102TL	24	5,5
102TL'den daha fazla (doğru cevap)	277	63,7
Bilmiyorum	119	27,3
Toplam	435	100

Enflasyona yönelik bilgiyi ölçen ikinci soruya verilen cevapların frekans dağılımı Tablo 36'da gösterilmiştir. Faiz sorusuna oranla enflasyon sorusunda daha düşük doğru cevap oranına ulaşılmıştır. Katılımcıların %49,5'i doğru, %18,3'ü yanlış cevap vermiştir. Doğru cevabını bilmediğini ifade edenlerin oranı ise %32,2'dir.

Tablo 36: Enflasyon Bilgisini Ölçmeye Yönelik Olarak Katılımcıya Yöneltilen Soruya Verilen Cevapların Frekans Dağılımı ve Yüzdesi

ENFLASYON		
Vadeli mevduat hesabınızda yıllık faiz oranının %1 ve yıllık enflasyon oranının %2 olduğunu düşünün. Bir yılın sonunda hesabınızdaki paranın alım gücü nasıl değişir?	Frekans	Yüzde
Bugünden daha fazla	52	11,9
Bugün ile tamamen aynı	28	6,4
Bugünden daha az (doğru cevap)	215	49,5
Bilmiyorum	140	32,2
Toplam	435	100

Risk bilgisini ölçme amacı ile sorulan üçüncü soruya verilen cevaplar Tablo 37’de gösterilmiştir. Tablo incelendiğinde katılımcıların yalnızca %34,2’sinin doğru cevabı verebildiği görülmektedir. Yanlış cevaplama oranı % 22,3 olurken doğru cevabı bilmediğini ifade edenlerinin oranı %43,5 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 37: Risk Bilgisini Ölçmeye Yönelik Olarak Katılımcıya Yöneltilen Soruya Verilen Cevapların Frekans Dağılımı ve Yüzdesi

RİSK		
Aşağıdaki ifadenin doğru mu yoksa yanlış mı olduğunu düşünüyorsunuz?	Frekans	Yüzde
“Tek bir şirketin hisse senedini satın almak genellikle hisse senedi yatırım fonundan daha güvenli bir getiri sağlar.”		
Doğru	97	22,3
Yanlış (doğru cevap)	149	34,2
Bilmiyorum	189	43,5
Toplam	435	100

4.5.4.2. Katılımcıların Finansal Okuryazarlık Seviyesinin Belirlenmesine Yönelik Analiz

Bilinen toplam soru sayısına göre düzenlenen Tablo 38 incelendiğinde katılımcıların %24,8’inin hiçbir soruya doğru cevap veremediği görülmektedir. Bir doğru cevap veren katılımcı oranı %24,6, iki doğru cevap veren katılımcı oranı ise %28,9’dur. Katılımcıların yalnızca %21,7’si bütün sorulara doğru cevap verebilmiştir.

Tablo 38: Finansal Okuryazarlık Seviyesi

Doğru Sayısı	Frekans	Yüzde
0 doğru	108	24,8
1 doğru	107	24,6
2 doğru	126	28,9
3 doğru	94	21,7

4.5.5. Finansal Okuryazarlık Seviyesi ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişki

Yapılan ki-kare testi sonucu finansal okuryazarlık seviyesi ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Test sonucu elde edilen verilere göre düzenlenen Tablo 39 incelendiğinde, kadınların %30,6'sının hiçbir finansal okuryazarlık sorusuna doğru cevap veremediği görülmektedir. Erkeklerde ise bu oran %19'dur. Kadınların yalnızca %16,4'ü üç soruyu da doğru cevaplandırabilirken erkeklerin %26,9'u üç soruya da doğru cevap verebilmiştir. Bu sonuçlardan hareketle finansal okuryazarlık seviyesi ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ve kadınların finansal okuryazarlık düzeyinin erkeklere oranla daha düşük olduğunu söyleyebilir.

Tablo 39: Cinsiyet ve Finansal Okuryazarlık Seviyesi Arasındaki İlişki

Cinsiyet		Doğru Sayısı				Toplam
		0 Doğru	1 Doğru	2 Doğru	3 Doğru	
Kadın	Frekans	67	59	57	36	219
	Yüzde	30,6	26,9	26,1	16,4	100
Erkek	Frekans	41	48	69	58	216
	Yüzde	19	22,2	31,9	26,9	100
Toplam	Frekans	108	107	126	94	435
	Yüzde	24,8	24,6	29	21,6	100

SD= 3   p=0,003 $\chi^2=13,662$

Tablo 40: Öğrenim Düzeyi ve Finansal Okuryazarlık Seviyesi Arasındaki İlişki

Öğrenim Düzeyi		Doğru Sayısı				Toplam
		0 Doğru	1 Doğru	2 Doğru	3 Doğru	
İlkokul veya daha az	Frekans	18	9	2	2	31
	Yüzde	58,1	29,0	6,5	6,5	100
Ortaokul	Frekans	15	9	10	3	37
	Yüzde	40,5	24,3	27,0	8,1	100
Lise	Frekans	28	32	26	17	103
	Yüzde	27,2	31,1	25,2	16,5	100
Ön lisans	Frekans	29	16	18	11	74
	Yüzde	39,2	21,6	24,3	14,9	100
Lisans	Frekans	18	37	61	56	172
	Yüzde	10,5	21,5	35,5	32,6	100
Lisansüstü	Frekans	0	4	9	5	18
	Yüzde	0	22,2	50,0	27,8	100
Toplam	Frekans	108	107	126	94	435
	Yüzde	24,8	24,6	29,0	21,6	100

SD= 15   p=0,000 $\chi^2=76,435$

Ki-kare testi sonucu finansal okuryazarlık seviyesi ve öğrenim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Tablo 40 incelendiğinde ilkokul veya daha düşük eğitim seviyesine sahip katılımcıların %58,1'i hiçbir soruya doğru yanıt verememiş ve yalnızca %6,5'i 3 sorunun tamamını doğru yanıtlayabilmiştir. Lisans mezunu katılımcıların %10,5'i hiçbir soruya doğru yanıt veremezken %32,6'sı 3 sorunun tamamını doğru yanıtlayabilmiştir. Lisansüstü katılımcıların tamamı en az bir soruyu doğru cevaplandırırken %77,8'i en az iki soruya doğru yanıt verebilmiştir. Bu veriler doğrultusunda eğitim düzeyi ve finansal okuryazarlık arasında ilişki olduğunu ve finansal okuryazarlık seviyesinin eğitim düzeyine bağlı olarak farklılaştığını söyleyebiliriz.

Tablo 41: Çalışma Durumu ve Finansal Okuryazarlık Seviyesi Arasındaki İlişki

Çalışma Durumu		Doğru Sayısı				Toplam
		0 Doğru	1 Doğru	2 Doğru	3 Doğru	
Kamu Çalışanı	Frekans	11	16	34	36	97
	Yüzde	11,3	16,5	35,1	37,1	100
Özel Sektör Çalışanı	Frekans	74	68	75	48	265
	Yüzde	27,9	25,7	28,3	18,1	100
Serbest Meslek	Frekans	8	13	9	4	34
	Yüzde	23,5	38,2	26,5	11,8	100
Çalışmayan	Frekans	15	10	8	6	39
	Yüzde	38,5	25,6	20,5	15,4	100
Toplam	Frekans	108	107	126	94	435
	Yüzde	24,8	24,6	29,0	21,6	100
		SD= 9	p=0,000	$\chi^2=33,202$		

Ki-kare testi sonucu mesleki durum ve finansal okuryazarlık seviyesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Test sonuçlarına göre düzenlenen Tablo 41 incelendiğinde çalışmayan bireylerin %38,5'inin hiçbir soruya doğru cevap veremediği ve yalnızca %15,4'ünün üç sorunun tamamına doğru cevap verebildiği görülmektedir. Serbest meslek mensubu olanlar arasında da katılımcıların %61,7'sinin en fazla 1 doğru cevap verebildiği ve üç doğru cevap verenlerin oranının 11,8 olduğu görülmektedir. Özel sektör çalışanları arasında sorulardan en az ikisini doğru cevaplayan katılımcı oranı %46,4 olurken kamu çalışanları arasında bu oranı %72,2'dir. Bu sonuçlardan hareketle kamu çalışanlarının diğer meslek gruplarına göre daha başarılı olduğu ve çalışmayanlar ile serbest meslek mensuplarının daha başarısız olduğu söylenebilir.

Tablo 42: Aylık Kişisel Net Gelir ve Finansal Okuryazarlık Seviyesi Arasındaki İlişki

Aylık Kişisel Net Kişisel Gelir		Doğru Sayısı				Toplam
		0 Doğru	1 Doğru	2 Doğru	3 Doğru	
2000TL veya daha Az	Frekans	70	58	51	36	215
	Yüzde	32,6	27,0	23,7	16,7	100
2001-3000TL arası	Frekans	29	35	41	27	132
	Yüzde	22,0	26,5	31,1	20,5	100
3001-4000TL arası	Frekans	7	10	23	21	61
	Yüzde	11,5	16,4	37,7	34,4	100
4001TL ve üzeri	Frekans	2	4	11	10	27
	Yüzde	7,4	14,8	40,7	37,0	100
Toplam	Frekans	108	107	126	94	435
	Yüzde	24,8	24,6	29,0	21,6	100

SD= 9   p=0,000 $\chi^2=31,892$

Ki-kare testi sonucu aylık net kişisel gelir ve finansal okuryazarlık seviyesi arasında ilişki bulunmuştur. Tablo 42 incelendiğinde 2000 TL veya daha düşük gelire sahip katılımcıların %32,6'sinin hiçbir finansal okuryazarlık sorunu doğru cevaplandıramamış, %59,6'sı ise en fazla 1 soruya doğru cevap verebilmiştir. Üç doğru cevap verenlerin oranı ise %16 olmuştur. 4001 TL ve üzerinde gelire sahip katılımcılar arasında ise hiçbir soruya doğru cevap veremeyenlerin oranı yalnızca %7,4 olurken katılımcıların %37'si üç soruya da doğru yanıt vermiştir. En az iki soruya doğru yanıt verenlerin oranı ise %77,7'dir.

Bu sonuçlardan hareketle gelir seviyesinin finansal okuryazarlık seviyesi ile ilişkili olduğunu ve finansal okuryazarlık eksikliğinin düşük gelir gurupları arasında daha yaygın olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 43: Medeni Durum ve Finansal Okuryazarlık Seviyesi Arasındaki İlişki

Medeni Durum		Doğru Sayısı				Toplam
		0 Doğru	1 Doğru	2 Doğru	3 Doğru	
Evlü	Frekans	59	50	65	55	229
	Yüzde	25,8	21,8	28,4	24,0	100
Bekar	Frekans	49	57	61	39	206
	Yüzde	23,8	27,7	29,6	18,9	100
Toplam	Frekans	108	107	126	94	435
	Yüzde	24,8	24,6	29,0	21,6	100

SD= 3   p=0,388 $\chi^2=3,027$

Ki-kare testi sonucu finansal okuryazarlık seviyesi ve medeni durum arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Tablo 43 incelendiğinde verilen cevap oranlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Hiçbir soruya doğru cevap veremeyenlerin oranı evliler arasında %25,8, bekarlar arasında ise %23,8 olmuştur. En az iki soruya doğru cevap verenlerin oranı evliler arasında %52,4, bekarlar arasında %48,5 olarak tespit edilmiştir. Sonuçlar medeni durum ve finansal okuryazarlık arasında anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir.

4.5.6. Finansal Okuryazarlık Seviyesi İle Finansal Tutum ve Davranış Arasındaki İlişki

Tablo 44: Finansal Kavramı ve Finansal Okuryazarlık Seviyesi Arasındaki İlişki

Doğru Sayısı		Finans kavramı size ne ifade etmektedir?					Toplam
		Aylık kazancım ile giderlerimi karşılamam	Yaptığım tasarruflar ile gerçekleştirdiğim yatırımlar	Borç yönetimi	Hepsi	Bilmiyorum	
0 Doğru	Frekans	22	17	9	24	36	108
	Yüzde	20,4	15,7	8,3	22,2	33,3	100
1 Doğru	Frekans	16	18	11	48	14	107
	Yüzde	15,0	16,8	10,3	44,9	13,1	100
2 Doğru	Frekans	17	27	12	59	11	126
	Yüzde	13,5	21,4	9,5	46,8	8,7	100
3 Doğru	Frekans	13	15	3	63	0	94
	Yüzde	13,8	16,0	3,2	67,0	0,0	100
Toplam	Frekans	68	77	35	194	61	435
	Yüzde	15,6	17,7	8,0	44,6	14,0	100

SD=12   p=0,000 $\chi^2=74,698$

Ki-kare testi sonucu finansal okuryazarlık seviyesi ve finans kavram algısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Tablo 44 incelendiğinde hiçbir soruya doğru cevap veremeyen katılımcıların %33,3'ü finans kavramı size ne ifade etmektedir sorusuna bilmiyorum yanıtını vermiştir. Hepsi yanıtını verenlerin oranı ise %22,2'dir. Doğru sayısı arttıkça hepsi yanıtını verenlerin oranının da arttığı gözlemlenmektedir. Üç doğru cevap veren katılımcıların %67'si hepsi yanıtını vermiştir. Üç doğru seviyesinde bilmiyorum yanıtını veren katılımcı bulunmamaktadır.

Tablo 45: Finansal Bilgi ve Beceri Değerlendirmesi ve Finansal Okuryazarlık İlişkisi

Doğru Sayısı		Finansal bilgi ve becerinizin hangi seviyede olduğunu düşünüyorsunuz?					Toplam
		Çok iyi	İyi	Orta	Kötü	Çok kötü	
0 Doğru	Frekans	3	18	50	25	12	108
	Yüzde	2,8	16,7	46,3	23,1	11,1	100
1 Doğru	Frekans	9	19	50	23	6	107
	Yüzde	8,4	17,8	46,7	21,5	5,6	100
2 Doğru	Frekans	15	17	60	25	9	126
	Yüzde	11,9	13,5	47,6	19,8	7,1	100
3 Doğru	Frekans	10	28	44	9	3	94
	Yüzde	10,6	29,6	46,8	9,6	3,2	100
Toplam	Frekans	37	82	204	82	30	435
	Yüzde	8,5	18,9	46,9	18,9	6,9	100

SD= 12   p=0,013 $\chi^2=25,362$

Finansal okuryazarlık seviyesi ve finansal bilgi ve beceri değerlendirme arasında ilişki vardır. Tablo 45 incelendiğinde hiçbir soruya doğru yanıt veremeyen katılımcıların %34,2'si finansal bilgi ve becerisini kötü ve çok kötü olarak ifade etmiştir. 3 doğru yanıt verenlerden ise %40,2'si finansal bilgi ve becerisini iyi ve çok iyi olarak tanımlamıştır.

Sonuçlar arasında dikkat çekici nokta hiçbir soruya doğru yanıt veremeyen katılımcıların %46,3'ünün finansal bilgi ve beceri seviyesini orta olarak tanımlaması ve %19,5'inin iyi veya çok iyi yanıtını vermiş olmasıdır. Bu durum bazı bireylerin finansal bilgi ve beceri seviyesinin düşük olduğunun farkında olmadığını ya da bunu belirtmekten çekindiğini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan 3 doğru cevap veren katılımcıların %12,8'inin finansal bilgi ve beceri seviyesini kötü ya da çok kötü olarak değerlendirmiştir. Bu durum güven eksikliği veya şans olarak yorumlanabilir.

Tablo 46: Finansal Karar Alma Başarısı ve Finansal Okuryazarlık İlişkisi

Genel olarak verdiğiniz finansal kararların sonuçlarını nasıl değerlendirirsiniz?		Doğru Sayısı				Toplam
		0 Doğru	1 Doğru	2 Doğru	3 Doğru	
Çok başarılı	Frekans	2	4	16	7	29
	Yüzde	6,9	13,8	55,2	24,1	100
Başarılı	Frekans	21	25	32	32	110
	Yüzde	19,1	22,7	29,1	29,1	100
Orta	Frekans	59	56	54	45	214
	Yüzde	27,6	26,2	25,2	21,0	100
Başarısız	Frekans	22	22	20	9	73
	Yüzde	30,1	30,1	27,4	12,3	100
Çok başarısız	Frekans	4	0	4	1	9
	Yüzde	44,4	0,0	44,4	11,1	100
Toplam	Frekans	108	107	126	94	435
	Yüzde	24,8	24,6	29,0	21,6	100

SD= 12   p=0,006 $\chi^2=28,007$

Ki-kare testi sonucu finansal karar alma başarısı ve finansal okuryazarlık seviyesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ki-kare test sonuçlarına göre düzenlenen Tablo 46 incelendiğinde finansal kararlarının sonuçlarını çok başarılı olarak değerlendirenlerin %79,3'ünün, başarılı olarak yanıt verenlerin ise %58,2'sinin en az iki doğru yanıt verebildiği görülmektedir. Finansal kararlarını başarısız olarak değerlendirenlerin ise %30,1'inin ve çok başarısız olarak değerlendirenlerin %44,4'ünün hiçbir soruya doğru yanıt verememiştir. Bu sonuçlardan hareketle, finansal okuryazarlık seviyesi yüksek olan bireylerin daha başarılı finansal kararlar aldıklarını söyleyebiliriz.

Tablo 47: Eğitimdeki Finans İçeriğinin Finansal Okuryazarlık Seviyesi İle İlişkisi

Aldığınız eğitim finans ile ne kadar ilişkiliydi?		Doğru Sayısı				Toplam
		0 Doğru	1 Doğru	2 Doğru	3 Doğru	
Çok	Frekans	4	16	24	31	75
	Yüzde	5,3	21,3	32,0	41,3	100
Biraz	Frekans	31	29	32	26	118
	Yüzde	26,3	24,6	27,1	22,0	100
Az	Frekans	27	26	26	13	92
	Yüzde	29,3	28,3	28,3	14,1	100
Neredeyse hiç	Frekans	46	36	44	24	150
	Yüzde	30,7	24,0	29,3	16,0	100
Toplam	Frekans	108	107	126	94	435
	Yüzde	24,8	24,6	29,0	21,6	100

SD= 9   p=0,000 $\chi^2 = 33,723$

Ki-kare testi sonucu alınan eğitimin finans ile ilişkili olması ve finansal okuryazarlık seviyesi arasında ilişki bulunmuştur. Elde edilen verilere bağlı olarak oluşturulan Tablo 47 incelendiğinde aldığı eğitimin finans ile çok ilişkili olduğunu belirten katılımcıların %41,3'ü üç finansal okuryazarlık sorununun tamamına doğru yanıt vermiştir. Hiçbir doğru cevap veremeyenlerin oranı ise yalnızca 5,3'tür. Aldığı eğitimin finans ile ilişkisini neredeyse hiç olarak tanımlayan bireylerin %46'sı hiçbir soruya doğru yanıt veremezken 3 doğru cevap verenlerin oranı ise %16'olarak tespit edilmiştir. Bu veriler finans ile ilgili eğitim alan bireylerin finansal okuryazarlık seviyesinin diğer gruplara oranla daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 48: Tasarruf ve Yatırım Planlama Süresiyle Finansal Okuryazarlık Seviyesi Arasındaki İlişki

Doğru Sayısı		Tasarruf ve yatırımlarınızı ne kadarlık bir süreyi dikkate alarak planlarsınız?					Toplam
		Gelecek birkaç ay	Gelecek yıl	Gelecek birkaç yıl	Gelecek 5-10 yıl	10 yıldan daha fazla	
0 doğru	Frekans	49	13	23	10	13	108
	Yüzde	45,4	12,0	21,3	9,3	12,0	100
1 doğru	Frekans	35	20	23	10	19	107
	Yüzde	32,7	18,7	21,5	9,3	17,8	100
2 doğru	Frekans	43	20	23	22	18	126
	Yüzde	34,1	15,9	18,3	17,5	14,3	100
3 doğru	Frekans	24	8	30	21	11	94
	Yüzde	25,5	8,5	31,9	22,3	11,7	100
Toplam	Frekans	151	61	99	63	61	435
	Yüzde	34,7	14,0	22,8	14,5	14,	100

SD= 12   p=0,013 $\chi^2 = 25,524$

Finansal okuryazarlık seviyesi ile tasarruf ve yatırımları planlama süresi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Tablo 48 incelendiğinde hiçbir soruya doğru cevap veremeyen katılımcıların %45,4'ünün tasarruf ve yatırımlarını gerçekleştirirken gelecek birkaç ayı dikkate aldığı görülmektedir. Üç doğru cevap veren katılımcıların ise %25,5'i gelecek birkaç ayı dikkate almaktadır. Hiçbir soruya doğru cevap veremeyen katılımcıların %42,6'sı, bir doğru cevap verenlerin %48,6'sı, iki doğru cevap verenlerin %50,1'i ve üç doğru cevap verenlerin ise %65,9'u bir yıldan daha uzun bir süreyi dikkate almaktadır. Veriler incelendiğinde, finansal okuryazarlık sorularına verilen doğru cevap sayısı arttıkça katılımcıların uzun dönemli plan yapma eğiliminin arttığı gözlenmiştir.

Tablo 49: Tasarruf ve Yatırımda Dikkat Edilen Süre ve Gelir Kaybı Durumunda Yaşam Standartlarının Muhafaza Edilebilme Süresi İlişkisi

Tasarruf ve yatırımlarınızı ne kadarlık bir süreyi dikkate alarak planlıyorsunuz?		Ana gelir kaynağınızı kaybettiğinizde hiçbir destek almadan mevcut yaşam standartlarınızı ne kadar sürdürebilirsiniz					Toplam
		Hiç sürdüremem	1-3 ay	4-6 ay	6-12 ay	1 yıldan fazla	
Gelecek birkaç ay	Frekans	61	44	19	11	16	151
	Yüzde	40,4	29,1	12,6	7,3	10,6	100
Gelecek 1 yıl	Frekans	21	19	8	4	9	61
	Yüzde	34,4	31,1	13,1	6,6	14,8	100
Gelecek birkaç yıl	Frekans	22	27	18	12	20	99
	Yüzde	22,2	27,3	18,2	12,1	20,2	100
Gelecek 5-10 yıl	Frekans	10	10	7	13	23	63
	Yüzde	15,9	15,9	11,1	20,6	36,5	100
10 Yıldan Daha Fazla	Frekans	14	8	9	6	24	61
	Yüzde	23,0	13,1	14,8	9,8	39,3	100
Toplam	Frekans	128	108	61	46	92	435
	Yüzde	29,4	24,8	14,0	10,6	21,1	100
		SD= 16	p=0,000	$\chi^2 = 57,393$			

Tasarruf ve yatırımlar planlanırken dikkat edilen süre ile gelir kaybı yaşanması durumunda yaşam standartlarının muhafaza edilebilmesi arasında ilişki vardır. Yapılan ki-kare testi sonuçlarına ilişkin veriler Tablo 49'da gösterilmiştir. Veriler incelendiğinde tasarruf ve yatırımların planlarken gelecek birkaç ayı dikkate alanların %40,4'ü ana gelir kaynağını kaybettiği takdirde herhangi bir destek almadan yaşam standartlarını hiç sürdüremeyeceğini belirtmiştir. Gelecek 5-10 yıl cevabını verenlerde bu oran %15,9 olurken 10 yıldan daha fazla cevabını verenlerde %23 olarak tespit edilmiştir. Tasarruf ve yatırımların planlarken gelecek birkaç ayı dikkate alan katılımcıların yalnızca %10,6'sı yaşam standartlarını bir yıldan fazla muhafaza edebileceğini belirtmiştir. 10 yıldan daha fazla seçeneğini işaretleyenlerin ise %39,3'ü yaşam standartlarını bir yıldan daha fazla muhafaza edebileceğini ifade etmiştir. Sonuçlardan hareketle tasarruf ve yatırımlarını uzun dönemli

planlar yaparak yöneten bireylerin, ana gelir kaynağını kaybetmesi halinde yaşam standartlarını daha uzun süre muhafaza edebileceği söylenebilir.

Tablo 50: Tasarruf ve Yatırım Planlama Süresi İle Bireysel Emeklilik Kullanımı Arasındaki İlişki

Tasarruf ve yatırımlarınızı ne kadarlık bir süreyi dikkate alarak planlarsınız?		Bireysel emeklilik sistemini kullanıyor musunuz?		
		Kullanıyorum	Kullanmıyorum	Toplam
Gelecek birkaç ay	Frekans	27	122	149
	Yüzde	18,1	81,9	100
Gelecek 1 yıl	Frekans	16	45	61
	Yüzde	26,2	73,8	100
Gelecek birkaç yıl	Frekans	28	71	99
	Yüzde	28,3	71,7	100
Gelecek 5-10 yıl	Frekans	21	42	63
	Yüzde	33,3	66,7	100
10 yıldan daha uzun	Frekans	24	39	63
	Yüzde	38,1	61,9	100
Toplam	Frekans	116	319	435
	Yüzde	26,7	73,3	100

SD= 4   p=0,023 $\chi^2 = 11,342$

Bireylerin tasarruf ve yatırımlarını planlama süresi ve bireysel emeklilik sistemini kullanmaları arasında ilişki bulunmuştur. ki-kare testi sonucunda elde edilen verilere göre düzenlenen Tablo 50 incelendiğinde tasarruf ve yatırımlarını gelecek birkaç ayı dikkate alarak planlayanların bireysel emeklilik sistemini kullanma oranının %18,1 olduğu görülür. Planlama süresi uzadıkça bireysel emeklilik sistemini kullanım oranı da artmış ve 10 yıldan daha uzun bir süreyi dikkate alarak tasarruf ve yatırımlarını planlayanlarda, bireysel emeklilik sisteminin kullanım oranı %32,1 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlardan hareketle tasarruf ve yatırımların planlama süresi ile bireysel emeklilik sisteminin kullanımı arasında ilişki olduğunu ve daha uzun bir süreyi dikkate alarak planlama yapanlar arasında bireysel emeklilik sistemi kullanım oranının daha yaygın olduğu yorumu yapılabilir.

Tablo 51: Finansal Okuryazarlık Seviyesi ve Riskten Kaçınma Arasındaki İlişki

Doğru Sayısı		“Güvenli bir yatırım yapmak ve karşılığında garanti bir getiri kazanmak, yüksek getiri şansı için risk almaktan daha önemlidir.”			
		Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Toplam
0 Doğru	Frekans	52	9	47	108
	Yüzde	48,1	8,3	43,5	100
1 Doğru	Frekans	24	31	52	107
	Yüzde	22,4	29,0	48,6	100
2 Doğru	Frekans	24	27	75	126
	Yüzde	19,0	21,4	59,5	100
3 Doğru	Frekans	18	13	63	94
	Yüzde	19,1	13,8	67,0	100
Toplam	Frekans	118	80	237	435
	Yüzde	27,1	18,4	54,5	100

SD= 6   p=0,000 $\chi^2 = 44,214$

Finansal okuryazarlık seviyesi ve riskten kaçınma arasında ilişki vardır. ki-kare testi sonucu elde edilen veriler Tablo 51’de gösterilmiştir. Tablo incelendiğinde hiçbir soruya doğru cevap vermeyen katılımcıların %48,1’i riskli, %43,5’i ise risksiz getiriye sahip yatırımı tercih etmiştir. Birbirine oldukça yakın olan oranlar, doğru cevap sayısı arttıkça anlamlı bir şekilde değişim göstermiştir. Bir doğru yanıt veren katılımcıların %48,6’sı, iki doğru cevap veren katılımcıların %59,5’i ve üç doğru cevap verenlerin ise %67’si risksiz getirinin daha önemli olduğunu ifade etmiştir. Bu sonuçlar finansal okuryazarlık seviyesi düşük olan bireylerin riskli yatırımlara yönelmekten çekinmediğini, yüksek okuryazarlık seviyesine sahip bireylerin ise riskten kaçınmayı tercih ettiğini göstermektedir.

Tablo 52: Finansal Okuryazarlık ve Emeklilik Dönemini Planlama

Doğru sayısı		Planlarınızı yaparken emeklilik döneminizi ne kadar düşünüyorsunuz				
		Çok	Biraz	Az	Neredeyse hiç	Toplam
0 doğru	Frekans	24	30	15	39	108
	Yüzde	22,2	27,8	13,9	36,1	100
1 doğru	Frekans	35	31	10	31	107
	Yüzde	32,7	29,0	9,3	29,0	100
2 doğru	Frekans	45	29	32	20	126
	Yüzde	35,7	23,0	25,4	15,9	100
3 doğru	Frekans	47	21	14	12	94
	Yüzde	50,0	22,3	14,9	12,8	100
Toplam	Frekans	151	111	71	102	435
	Yüzde	34,7	25,5	16,3	23,4	100

SD= 9   p=0,000 $\chi^2 = 39,233$

Finansal okuryazarlık seviyesi ve emeklilik dönemini planlama arasında ilişki bulunmuştur. ki-kare test sonuçlarına göre oluşturulan Tablo 52 incelendiğinde hiçbir finansal okuryazarlık sorusuna doğru cevap veremeyenlerin “planlarınızı yaparken emeklilik döneminizi ne kadar düşünüyorsunuz” sorusuna %36,1’lik bir oranda neredeyse hiç yanıtını verdiği görülmektedir. Aynı grup içerisinde çok yanıtını verenlerin oranı ise yalnızca %22,2’dir. Doğru sayısı arttıkça çok cevabı verme oranının da arttığı ve 3 doğru cevap verenlere gelindiğinde çok cevabı verenlerinin oranının %50’ye ulaştığı dikkat çekmektedir. Neredeyse hiç cevabını verenlerin oranı ise %12,8 olmuştur. Bu verilerden hareketle finansal okuryazarlık seviyesi yüksek olan bireylerin emeklilik dönemini daha çok planladığı söylenebilir.

Tablo 53: Finansal Okuryazarlık ve Emeklilik Gelirine Yönelik Yeterlilik Beklentisi Arasındaki İlişki

Doğru sayısı		Kamu emeklilik sistemi ile sunulan emeklilik gelirin gelecekteki harcamalarınızı karşılamakta yeterli olacağını düşünüyor musunuz?			
		Evet	Hayır	Bilmiyorum	Toplam
0 doğru	Frekans	23	54	31	108
	Yüzde	21,3	50,0	28,7	100
1 doğru	Frekans	14	64	29	107
	Yüzde	13,1	59,8	27,1	100
2 doğru	Frekans	23	80	23	126
	Yüzde	18,3	63,5	18,3	100
3 doğru	Frekans	11	73	10	94
	Yüzde	11,7	77,7	10,6	100
Toplam	Frekans	71	271	93	435
	Yüzde	16,3	62,3	21,4	100

SD= 6   p=0,003 $\chi^2 = 20,157$

Ki-kare testi sonucu finansal okuryazarlık seviyesi ve emeklilik gelirinine yönelik yeterlilik beklentisi arasında ilişki bulunmuştur. Test sonuçları Tablo 53'te gösterilmiştir. Hiçbir soruya doğru cevap veremeyen katılımcıların %21,3'ü kamu emeklilik gelirin gelecekteki harcamalar için yeterli olacağını, %50'si ise yeterli olmayacağını düşünmektedir. Doğru sayısı arttıkça emeklilik gelirin yeterli bulmayanların oranı da artmıştır. Finansal okuryazarlık sorularının tamamına doğru cevap verenlerin %11,7'si kamu emeklilik gelirin gelecekteki harcamalarını karşılamakta yeterli olacağını düşünürken %77,7'si yeterli olmayacağını düşünmektedir.

4.5.7. Finansal Okuryazarlık ve Bireysel Emeklilik Sistemi Arasındaki İlişki

4.5.7.1. Finansal Okuryazarlık Seviyesi ve Bireysel Emeklilik Sistemi Bilgi Düzeyi Arasındaki İlişki

Tablo 54: Finansal Okuryazarlık Seviyesi ve Bireysel Emeklilik Sistemi Devlet Katkısına Yönelik Bilgi Arasındaki İlişki

Doğru Sayısı		Bireysel emeklilik sisteminde devlet katkısı ne kadardır?			
		Yanlış	Doğru	Bilmiyorum	Toplam
0 Doğru	Frekans	19	39	50	108
	Yüzde	17,6	36,1	46,3	100
1 Doğru	Frekans	15	63	29	107
	Yüzde	14,0	58,9	27,1	100
2 Doğru	Frekans	18	82	26	126
	Yüzde	14,3	65,1	20,6	100
3 Doğru	Frekans	7	76	11	94
	Yüzde	7,4	80,9	11,7	100
Toplam	Frekans	59	260	116	435
	Yüzde	13,6	59,8	26,7	100

SD=6   p=0,000 $\chi^2=46,888$

Ki-kare testi sonu elde edilen veriler Tablo 54’te düzenlenmiştir. Tablo incelendiğinde hiçbir soruya doğru yanıt veremeyenler katılımcıların %36,1’i bireysel emeklilik sistemi devlet katkısı oranını doğru olarak cevaplamıştır. Üç finansal okuryazarlık sorusunun tamamına doğru yanıt veren katılımcılar arasında ise bireysel emeklilik sistemi devlet katkısını doğru olarak bilenlerin oranı %80,9 olmuştur.

Tablo 55: Finansal Okuryazarlık Seviyesi ve Bireysel Emeklilik Sistemi Emeklilik Şartına Yönelik Bilgi Arasındaki İlişki

Doğru Sayısı		Bireysel emeklilik sisteminde emeklilik hakkı elde edebilmek için kaç yıl katılım zorunluluğu ve kaç yaş sınırı vardır?			
		Yanlış	Doğru	Bilmiyorum	Toplam
0 Doğru	Frekans	31	16	61	108
	Yüzde	28,7	14,8	56,5	100
1 Doğru	Frekans	35	35	37	107
	Yüzde	32,7	32,7	34,6	100
2 Doğru	Frekans	48	48	30	126
	Yüzde	38,1	38,1	23,8	100
3 Doğru	Frekans	26	53	15	94
	Yüzde	27,7	56,4	16,0	100
Toplam	Frekans	140	152	143	435
	Yüzde	32,2	34,9	32,9	100
		SD= 6	p=0,000	$\chi^2=57,517$	

Ki-kare testi sonucu elde edilen verilere göre düzenlenen Tablo 55 incelendiğinde hiçbir finansal okuryazarlık sorunu doğru yanıtlayamamış katılımcılar arasında bireysel emeklilik sistemi emeklilik şartlarını doğru bilenlerin oranı yalnızca %14,8 olmuştur. Finansal okuryazarlık sorularına verilen doğru cevap sayısı arttıkça bireysel emeklilik sistemi emeklilik şartına ilişkin soruya verilen doğru cevap oranının da arttığı gözlemlenmektedir. Nitekim 3 doğru cevap seviyesinde katılımcıların %56,4'ü bireysel emeklilik sistemi emeklilik şartını doğru olarak bilmıştır.

Yapılan Ki-kare testlerinin sonuçlarına göre finansal okuryazarlık seviyesi ve bireysel emeklilik sistemine yönelik bilgi seviyesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Tablo 54 ve 55'deki sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde yüksek finansal okuryazarlık seviyesine sahip bireylerin, bireysel emeklilik sistemine yönelik bilgi seviyesinin de yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

4.5.7.2. Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım Tercihinde Finansal Okuryazarlığın Etkisi

Finansal okuryazarlık seviyesi ve bireysel emeklilik sisteminin kullanımı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ki-kare analizi sonucunda elde edilen verilere göre düzenlenen Tablo 56 incelendiğinde, Finansal okuryazarlık sorularına verilen doğru cevap sayısı arttıkça bireysel emeklilik sistemine üye olan katılımcı oranının da arttığı gözlemlenmektedir. Hiçbir finansal okuryazarlık sorusuna doğru yanıt veremeyen katılımcıların yalnızca %15'i bireysel emeklilik sistemi üyesi iken, 1 doğru cevap veren katılımcıların %23,4'ü, 2 doğru cevap veren katılımcıların %28,6'sı bireysel emeklilik sistemi üyesidir. 3 finansal okuryazarlık sorusunun tamamına doğru cevap veren katılımcılar arasında ise bireysel emeklilik sistemi üye oranının %42,6 olduğu görülmektedir. Analiz sonucu elde edilen verilerden hareketle finansal okuryazarlık seviyesi yüksek olan bireyler arasında bireysel emeklilik sistemine katılım oranının daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 56: Finansal Okuryazarlık Seviyesi ve Bireysel Emeklilik Sisteminin Kullanımı Arasındaki İlişki

Doğru Sayısı	Bireysel emeklilik sistemini kullanıyor musunuz?			
	Kullanıyorum	Kullanmıyorum	Toplam	
0 Doğru	Frekans	15	93	108
	Yüzde	13,9	86,1	100
1 Doğru	Frekans	25	82	107
	Yüzde	23,4	76,6	100
2 Doğru	Frekans	36	90	126
	Yüzde	28,6	71,4	100
3 Doğru	Frekans	40	54	94
	Yüzde	42,6	57,4	100
Toplam	Frekans	116	319	435
	Yüzde	26,7	73,3	100

SD= 3   p=0,000 $\chi^2=21,979$

Tablo 57: Finansal Okuryazarlık Seviyesi ve Bireysel Emeklilik Sistemi Otomatik Katılım Uygulamasına Yönelik Tutum Arasındaki İlişki

		Aşağıdakilerden hangisi bireysel emeklilik sistemi otomatik katılım uygulaması hakkında görüşünüzü ifade etmektedir?			
Doğru Sayısı		Uygulamayı gerekli	Kararsızım	Uygulamayı gerekli	Toplam
		görüyor ve destekliyorum		gerekli görmüyorum	
0 Doğru	Frekans	40	12	56	108
	Yüzde	37,0	11,1	51,9	100
1 Doğru	Frekans	48	14	45	107
	Yüzde	44,9	13,1	42,1	100
2 Doğru	Frekans	55	17	54	126
	Yüzde	43,7	13,5	42,9	100
3 Doğru	Frekans	62	16	16	94
	Yüzde	66,6	17,0	17,0	100
Toplam	Frekans	205	59	171	435
	Yüzde	47,1	13,6	39,3	100
		SD= 6	p=0,000	$\chi^2=27,981$	

Tablo 57’de katılımcıların bireysel emeklilik sistemi otomatik katılım uygulaması hakkındaki tutumunun finansal okuryazarlık seviyesine bağlı olarak nasıl farklılaştığı görülebilmektedir. Hiçbir soruya doğru yanıt veremeyenlerin %37’si otomatik katılım uygulamasını gerekli görmekteyken bu oran üç doğru yanıt verenlerde %66,6’dır. Hiçbir soruya doğru yanıt veremeyenlerin %51,9’u uygulamayı gerekli görmediğini ifade ederken üç doğru yanıt verenlerde bu oran yalnızca %17’dir. Yapılan analiz sonucu finansal okuryazarlık seviyesi ve otomatik katılım uygulamasına yönelik tutum arasında ilişki bulunmuştur. Bu ilişki elde edilen oranlar yardımı ile yorumlandığında yüksek finansal okuryazarlık düzeyinde, otomatik katılım uygulamasına yönelik tutumun daha olumlu olduğu söylenebilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bireysel emeklilik sistemine katılım tercihi konusunda finansal okuryazarlığın etkisinin incelenmesi bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu amaca ek olarak bireylerin finansal okuryazarlık seviyesinin belirlenmesi, finansal okuryazarlığın hangi değişkenler ile ilişkili olduğunun tespit edilmesi, bireylerin finansal tutum ve davranışlarını tespit ederek bu tutum ve davranışların finansal okuryazarlık seviyesi ile ilişkisinin ortaya konması, bireysel emeklilik sistemine yönelik bilgi seviyesini tespit ederek bu bilgi seviyesinin finansal okuryazarlık seviyesi ile ilişkisinin incelenmesi çalışmanın diğer amaçlarını oluşturmaktadır.

Bu amaçlara ulaşabilmek için gerçekleştirilen araştırmada çalışma bölgesi olarak Trabzon ili seçilmiş ve bireylere finansal okuryazarlık seviyesini, finansal tutum ve davranışları, bireysel emeklilik sistemine yönelik tutumu ve bilgi seviyesini ölçmeyi sağlayacak 28 soruluk anket 435 kişiye uygulanmıştır.

Bu kısımda öncelikle çalışmadan elde edilen sonuçlar özetlenecek ardından sonuçlar üzerinden değerlendirme ve önerilerde bulunulacaktır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar şu şekildedir;

Araştırmaya katılan bireylerin %24,8'i faiz, enflasyon ve risk başlıkları altında kendilerine yöneltilen 3 temel finansal okuryazarlık sorunun hiçbirine doğru cevap verememiştir. 3 doğru cevap verenlerin oranı ise yalnızca 21,7'dir. Bu sonuçlardan hareketle araştırmanın yapıldığı Trabzon ilinde bireylerin finansal okuryazarlık seviyesinin düşük olduğu tespit edilmiştir.

Finansal okuryazarlık seviyesi ile demografik değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yapılan analizlerde cinsiyet, yaş, öğrenim düzeyi, mesleki durum, aylık net kişisel gelir arasında anlamlı bir ilişki tespit edilirken medeni durum ve finansal okuryazarlık arasında ilişki bulunamamıştır.

Hesaplanan yüzdesel analiz sonucunda kadınların, düşük öğrenim düzeyine sahip bireylerin, çalışmayanlar ile 3000 TL ve altı gelire sahip bireylerin finansal okuryazarlık sorularında daha düşük başarı sergilediği görülmüştür. Aynı gruplar içerisinde erkekler, yükseköğrenim düzeyine sahip bireyler, kamu çalışanları ve 3000TL üzerinde gelire sahip olanların nispeten daha başarılı performans sergilediği tespit edilmiştir.

Finansal tutum ve davranışlar ile finansal okuryazarlık seviyesi arasında da ilişki tespit edilmiştir. Yapılan araştırma sonuçlarına göre finans kavramının kavramının bireye ne ifade ettiği finansal okuryazarlık seviyesine göre farklılaşmaktadır. Hiçbir soruya doğru cevap veremeyenler arasından %33,3'lük bir kesim finans kavramının ne ifade ettiğini bilmediğini belirtmiştir. Üç doğru cevap seviyesinde ise finans kavramı ile ilgili soruya bilmiyorum yanıtını veren bulunmamakta ve %67'si finans kavramını harcama, tasarruf, yatırım ve borç yönetiminin bir bütünü olarak değerlendirebilmiştir.

Bireylerin finansal bilgi ve becerilerini değerlendirmelerinin genel olarak finansal okuryazarlık seviyeleriyle ilişkili olduğu görülmüştür. Araştırmanın bu kısmında dikkat çeken noktalardan ilki hiçbir soruya doğru cevap veremeyen %19,5'lik bir kesimin finansal bilgi ve becerilerini iyi veya çok iyi olarak değerlendirmesidir. Bu durum bireylerin finansal bilgi seviyesinin düşük olduğunun farkında olmadığı şeklinde yorumlanabilir. İkinci nokta ise 3 sorunun tamamına doğru cevap verenler arasında %12,8'lik bir kesimin finansal bilgi ve becerisini kötü veya çok kötü olarak değerlendirmesidir. Bu durum güven eksikliği ya da şans olarak değerlendirilebilir.

Alınan eğitimin finans ile ilişkili olması ve finansal okuryazarlık seviyesi arasında ilişki tespit edilmiştir. Finans ile direkt ilişkili bir eğitim alanlar arasında 3 doğru cevap verme oranı %41'dir ve bu oran en yakın diğer orandan yaklaşık iki kat fazladır.

Bireylerin tasarruf ve yatırımlarını planlama süresi ile finansal okuryazarlık seviyeleri arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir. Gelecek birkaç ayı planlayan katılımcılar arasında 3 doğru cevap verenlerin oranı %15,9 olurken gelecek birkaç yıl cevabını verenlerde bu oran %30,3, gelecek 5-10 yıl cevabını verenlerde ise %33,3 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca tasarruf ve yatırım planlamada daha uzun vadeli düşünen bireylerin bireysel emeklilik sistemine daha yüksek oranda katılım gösterdikleri tespit edilmiştir. Gelecek birkaç ayı planlayan bireyler arasında bireysel emeklilik sistemine katılım sağlayanların oranı %18,1 olurken gelecek birkaç yıl cevabını verenlerde %28,3 ve 10 yıldan daha fazla cevabını verenlerde %38,1 olarak hesaplanmıştır.

Finansal okuryazarlık seviyesi ve riskten kaçınma arasında anlamlı bir ilişki görülmüştür. Araştırma sonuçlarına göre finansal okuryazarlık sorularına verilen doğru cevap sayısı arttıkça riskten kaçınmaya yönelik tutumun daha fazla gözlemlenmiştir. Belirsizliğe yönelik bu kaçınma finansal okuryazar olan bireylerin riskleri daha fazla ciddiye almasının bir sonucu olabilir.

Finansal okuryazarlık sorularına verilen doğru yanıt sayısı ile emekliliğe yönelik plan yapma davranışı arasında ilişki tespit edilmiştir. Bu konudaki analizde daha fazla finansal bilgiye sahip bireylerin emeklilik dönemleri ile ilgili daha fazla düşündüklerini ortaya koymuştur.

Finansal okuryazarlık seviyesi ve kamu emeklilik gelirini yeterli görme arasında da anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Analiz sonucunda yapılan çıkarım ile finansal okuryazarlık sorularına verilen doğru cevap sayısı arttıkça kamu emeklilik gelirinin harcamalar için yeterli olmadığı görüşünün de ağırlık kazandığıdır.

Finansal okuryazarlık seviyesi ve bireysel emeklilik sistemine yönelik bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Hiçbir soruya doğru cevap veremeyen katılımcıların %36,1'i bireysel emeklilik sisteminde sunulan devlet katkısı oranını doğru olarak bilirken tüm sorulara doğru yanıt verenlerin %80,9'u devlet katkısı oranını doğru bilmiştir. Diğer taraftan hiçbir soruya doğru cevap veremeyen bireylerin ancak %14,8'i bireysel emeklilik sistemi emeklilik şartlarını doğru olarak bilirken, tüm sorulara doğru yanıt verenlerde bu oran %56,4 olmuştur.

Finansal okuryazarlık seviyesi ve bireysel emeklilik sistemine katılım tercihi arasında da anlamlı bir ilişki vardır. Hiçbir soruya doğru cevap veremeyen bireyler arasında bireysel emeklilik kullananların oranı %13,9 olurken, 1 doğru cevap verenler arasında %23,4, 2 doğru cevap verenler arasında %28,6 ve 3 doğru cevap verenler arasında %42,6 olduğu gözlemlenmiştir. Bu verilerin analiz edilmesi ile finansal okuryazarlık seviyesi ve bireysel emeklilik sisteminin kullanım oranı arasında ilişki olduğunu ve finansal okuryazarlık seviyesi arttıkça bireysel emeklilik sistemi kullanım oranının da arttığı tespit edilmiştir.

Genel uygulamada sosyal güvenlik sisteminin bir destekçisi olarak görülen bireysel emeklilik sistemi gelişmekte olan ülkelerde zorunluluk esasına göre yürütülürken gelişmiş ülkelerde gönüllülük esas alınmaktadır. Bireysel emeklilik sisteminin Türkiye uygulamasında ise başlangıçta gönüllülük esası bulunurken 2016 tarihinde çıkarılan kanun ile otomatik katılım sistemine geçilmiştir ve halen kademeli olarak planlanan otomatik katılım uygulaması geçiş aşamasındadır.

Şüphesiz bu uygulamada temel amaç bir yandan bireysel tasarrufları arttırarak emeklilik döneminde refah seviyesinin korunmasını sağlamakken diğer yandan büyüyen fonlar sayesinde ekonomik gelişim ve istikrarın desteklenmesidir.

Geçilen otomatik katılım uygulaması ve sunulan ek teşvik imkanları sayesinde bireysel emeklilik sistemine katılım oranı nispeten arttırılmış olsa da istenilen başarı elde edilememiş ve otomatik katılım ile sisteme alınan bireylerden %57'si cayma hakkını kullanmıştır.

Yapılan araştırma finansal okuryazarlık seviyesi ve bireysel emeklilik sistemine katılım tercihinin anlamlı bir ilişki içinde olduğunu göstermiştir. Düşük finansal okuryazarlık düzeyinde bireylerin yalnız %13,9'u bireysel emeklilik sistemine üye iken yüksek finansal okuryazarlık seviyesinde bireylerin %42,6'sı bireysel emeklilik sistemi üyesidir. Diğer taraftan bireylerin

otomatik katılım sistemine yönelik tutumlarının da finansal okuryazarlık seviyesi ile ilişkili olduğu ve finansal okuryazar olan bireyler arasında otomatik katılım uygulamasını destekleyenlerin oranının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yapılan araştırmadan elde edilen sonuçlara göre;

- Finansal okuryazar olan bireyler arasında, bireysel emeklilik sistemi teşvik imkanlarını doğru olarak bilenlerin oranı da daha yüksektir.
- Finansal okuryazar olan bireyler arasında uzun vadeli tasarruf ve yatırım planlaması yapanların oran daha yüksektir.
- Uzun dönemli tasarruf ve yatırım planlaması yapan bireyler arasında bireysel emeklilik sistemini kullananların oranı daha yüksektir.

Bu sonuçlardan hareketle devlet ya da özel kesim tarafından bireysel emeklilik sistemine yönelik katılımı arttırma amacı taşıyan stratejilerde finansal okuryazarlık seviyesinin yükseltilmesinin öncelikli çalışma alanı haline getirilmesi önerilmektedir. Ayrıca yapılan araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda;

- Finansal okuryazarlık düzeyinin yükseltilmesine ve finansal açıdan rasyonel tutum ve tasarruf alışkanlıklarının kazandırılmasına yönelik ulusal stratejilerin geliştirilmesi,
- Demografik değişkenler arasındaki finansal okuryazarlık seviyesi farkının giderilmesine amacıyla spesifik gruplar için özel eğitim programlarının düzenlenmesi,
- Finansal eğitimin olabildiğince erken başlatılabilmesi amacıyla müfredatta gerekli değişikliklerin yapılması,
- Genç bireylerin finansal okuryazarlık seviyesini yükseltilebilmesi ve ayrıca rasyonel tutum ve davranışları kazandırılabilmesi amacıyla finansal okuryazarlığın üniversitelerde seçmeli ders olarak okutulması,
- Kamu ve özel sektör çalışanlarının finansal okuryazarlık seviyesini arttırmaya yönelik işyerinde eğitim programlarının düzenlenmesi ve özel sektör için bu programların devlet tarafından desteklenmesi,
- Ev hanımları ve çalışmayan diğer bireylere özel olarak ulaşılabilirliği yüksek finansal eğitim programlarının düzenlenmesi,
- Finansal okuryazarlık çalışmalarını koordinasyonunun sağlanması, finansal okuryazarlık seviyesinin düzenli olarak ölçülerek ilerlemelerin izlenebilmesi ve ulusal stratejilerin geliştirilebilmesi için spesifik bir araştırma enstitüsünün kurulması önerilmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Abreu, Margarida ve Mendes, Victor (2010), **Financial Literacy And Portfolio Diversification, Quantitative Finance**, Vol:10, No:5, Pages 515-528.
- Acar, İbrahim Attila ve Kitapçı, İsmail (2008), “Sosyal Güvenliğin Demografik Boyutu: Türkiye’deki Emeklilik Sistemindeki Değişim”, **Maliye Dergisi**, 154: 77-98.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2016), “2016 Yılı Faaliyet Raporu”, https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahukewiyvzev_Cjwawhddxokhr7sc10qfgglmaa&url=http%3a%2f%2fwww.aile.gov.tr%2fdata%2f58b58e4c691407119c139239%2f2016%2520%2520faaliyet%2520raporu.pdf&usq=afqjcngef8n5atijkosfhwxfbartepqg6q (29.09.2017).
- Akın, Faruk (2008), **Bireysel Emeklilik Fonları ve Türkiye’de Bireysel Emeklilik Fonları Üzerine Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kadir Has Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akın, G. Gülsün vd. (2012), **Credit Card Satisfaction and Financial Literacy: Evidence From An Emerging Market Economy**, *Emerging Markets Finance & Trade*, 48(5) 103-115.
- Akkaya, Yüksel (2000), ”Sosyal Güvenlik Tarihi Üzerine Notlar”, **Toplum ve Hekim Dergisi**, 15(2), 82 – 91.
- Sözer, Ali Naım (1998), **Türkiye’de Sosyal Hukuk**, Fakülteler Kitabevi, İzmir.
- Alkaya, Aylin ve Yağlı, İbrahim (2015), “Finansal Okuryazarlık - Finansal Bilgi, Davranış ve Tutum: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İibf Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 8(40), 585 – 599.
- Allport, Gordon W. (1935), *A Handbook Of Social Psychology*, **University Of Colorado At Boulder ILL**, 798-844,
http://psych.colorado.edu/~chlo0473/teaching/2015_f/articles/allport_1935.pdf,
(28.10.2017).
- Alper, Yusuf (1990), “1990’lı Yılların Başında Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Karşılaştığı Temel Problemler”, **İşveren Dergisi** 4(6).
_____ (2000), **Türkiye’de Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar**, 3, Alfa Yayınevi.
_____ (2008), “Abd Sosyal Güvenlik Sistemi Bir Model Olabilir Mi?”, **Çimento İşveren Dergisi**, 22(2).

- Altaş, Gökben (2010), “Özel Emeklilik Sistemleri”, **Sermaye Piyasasında Gündem Dergisi**, Sayı:96,7-32.
- Arıcı, Kadir ve Yusuf, Alper (2013), **Sosyal Güvenlik**, Açık Öğretim Fakültesi Yayını, No: 1625 Eskişehir.
- Aydın, Ufuk (1999), **Sosyal Güvenlik Sorunlarının Çözümünde Sosyal Sigortalar**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 1117, Eskişehir.
- Barbara E. Kritzler (2008), “Chile’s Next Generation Pension Refor”, **Social Security Bulletin**, 68(2).
- Başaran, Sermet (2014), Yerel Yönetimler İle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Arasındaki Hizmet İlişkileri, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, 23, 1-13.
- Bayrak Salantur, Şeyma (2015), **Bireysel Emeklilik Katılımcılarının Sistemden Erken Çıkma Riskinin Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayri, O. (2004), “Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Yeniden Yapılandırılması: Bir Genel Reform Çerçevesi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 9(2), 229-256.
- Bernanke, Ben S (2011), **Statement By Chairman Bernanke On Financial Literacy**, <https://www.federalreserve.gov/newsevents/testimony/Bernanke20110420a.htm> (29.10.2017).
- Bernheim, B. Douglas ve Garrett, Daniel M. (2003), “The Effects Of Financial Education İn The Workplace: Evidence From A Survey Of Households”, **Journal Of Public Economics**, 87(78), August 2003, 1487-1519.
- Bireysel Emeklilik Aracıları Hakkında Yönetmelik (2009), **T. C. Resmi Gazete**, 27334, (29.08.2009).
- Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelik (2012), **T.C. Resmi Gazete**, 28462, (09.11.2012).
- Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (2015), **T.C. Resmi Gazete**, 29366, (25.05.2015).
- Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu (2001), **T.C. Resmi Gazete**, 24366, (07.04.2001).
- Blake, D., (2006), **Pension Economics**, John Wiley & Sons Ltd, The Atrium, Southern Gate, Chichester, West Sussex Po19 8sq, England, 256s.

- Blake, David (2000), "Does It Matter What Type Of Pension Scheme You Have?", **The Economic Journal**, 110(461), F46-81.
- Daykın C. (2003), **Pension Reform Developments Around The World**, International Conference On Applied Statistics, Actuarial Science And Financial Mathematics 17th Tuesday The Department Of Statistics And Actuarial Science, The University Of Hong Kong, P. 2.
- Casey, Bernard(2004), **Evaluating Pension Reform**. The Pension Institute, Discussion Paper, No.0405, April 2004, 1-11.
- Cigna Finans Emeklilik (2015), "**Yeni Bireysel Emeklilik Mevzuatı Hakkında Soru Cevap Dökümanı**",https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahukewj06dq1syrxahvbnbokhsisadoqfggqmae&url=https%3A%2F%2Fwww.cignafinans.com.tr%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fyeni_Bes_Mevzuati_Soru_Cevap_Dokumani_.pdf&usq=Aovvaw1lbi1v0vpruzsvgnljik (25.10.2017).
- Demirci, A. ve Şen, A. (2006), **Bireysel Emeklilik Sistemi: Dünya ve Türkiye Uygulaması, Vergi Düzenlemeleri, Muhasebe ve Hesap Planı**, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayınları, Ankara.
- Demirpehlivan, Burhan (2010), **Avrupa Birliği Ülkelerinde ve Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Derelioğlu, Deniz (2001), **Özel Emeklilik Fonu Uygulamaları**, TÜGİAD Ekonomi Ödülleri Kitapları.
- Derelioğlu, Deniz (2000), "**Türkiye’de Özel Emeklilik Fonu Uygulamaları**", Tügiadbilimsel Ödül Yarışması, (TÜGİAD Ekonomi Ödülleri 2000), Rota Yayınları, İstanbul.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2001), **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara.
- Dısey, Richard ve Gathergood, John (2008), **Financial Literacy And Indebtedness New Evidence For UK Consumers**.
- Dilik, Sait (1980), Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Arasındaki İlişkiler, **Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi**, 73-84.
- _____ (1985), "Atatürk Döneminde Sosyal Politika", **Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi**, C:40, S:1, Ankara.
- _____ (1988), "Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 43(1), Ss. 41-80.
- _____ (1991), **Sosyal Güvenlik**, Kamu-İş Yayını: Ankara.

_____ (1992), **Sosyal Güvenlik**, Yüksek Öğretim Kurulu Matbaası, Ankara.

DPT (2001), **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kayıt Dışı Ekonomi Özel İhtisas Komisyonu**

Raporu,

Ankara,

<https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahukewi25c6ctsnwahxkzfakhzleaa8qfggrmae&url=http%3a%2f%2fwww.vavek.org.tr%2fwp-content%2fuploads%2f2015%2f06%2fkayitdi%25c5%259e1-ekonom%25c4%25b0-%25c3%2596zel-%25c4%25b0ht%25c4%25b0sas-kom%25c4%25b0syonu-raporu-sek%25c4%25b0z%25c4%25b0nc%25c4%25b0-be%25c5%259e-yillik-kalkinma-planı.pdf&usq=Afjcnh3sa73qxr4ozvzcwpyfzcs0eeqa>
(29.09.2017).

Dünya Bankası ve T.C. Kalkınma Bakanlığı (2012), **Yüksek Büyümenin Sürdürülebilirliği: Yurtiçi Tasarrufların Rolü, Türkiye Ülke Ekonomik Raporu**, Rapor No.66301-TR.

Egeli, Haluk ve Özen, Ahmet (2009), “Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik Reform Sürecinin Değerlendirilmesi”, **Mevzuat Dergisi**, 12(148).

Egeli, Haluk (2009), **Parafiskalite ve Parafiskal Gelirler (Sosyal Güvenlik Reformu Kapsamında)**, Altın Nokta Basın Yayın Dağıtım, İzmir.

Ekin, Nusret vd. (1999), **Türk Sosyal Güvenlik Sistemi’nde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılanma**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 250s., İstanbul.

Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM) (2004), **Bireysel Emeklilik Sistemi 2004 Gelişim Raporu**, <http://www.egm.org.tr/Bes2004gr.htm> (23.10.2017).

_____ (2016), **Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporu**, <http://www.egm.org.tr/Bes2016gr.htm> (02.11.2017).

_____ (2016), **Otomatik Katılım Rehberi**, https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahukewjc-7Omu4DXAhXJaFAKHVzzASgQFgg_MAA&url=http%3a%2f%2fwww.egm.org.tr%2fotomatikkatilim%2fOKS%2520Rehberi.pdf&usq=Aovvaw2_X9vphl-GA8Pt21aVw7ui
(21.10.2017).

_____ (2016), **İşverenlere Yönelik Otomatik Katılım Tanıtım Kılavuzu**, <http://www.egm.org.tr/Otomatikkatilim/%C4%B0%C5%9Fverenlere%20y%C3%B6nelik%20Otomatik%20Kat%C4%B1m%C4%B1m%20Sistemi%20Tan%C4%B1t%C4%B1m%20K%C4%B1lavuzu.pdf> (24.10.2017).

- _____ (2016), **Bireysel Emeklilik Sistemi ve Otomatik Katılım Verileri** <http://Www.Egm.Org.Tr/?Pid=351> (02.11.2017).
- _____ (2016) **Bireysel Emeklilik Gelişim Raporu**, <Http://Www.Egm.Org.Tr/Bes2016gr.Asp> (12.10.2017).
- Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik (2013), **T.C. Resmi Gazete**, 28586, (13.03.2013).
- Ergenekon, Çağatay (1998), **Özel Emeklilik Fonları Şili Örneğinden Alınacak Dersler**, İMKB Yayınları, İstanbul.
- _____ (1998), **Özel Emeklilik Fonları**, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları, 1-23, İstanbul.
- Erol, Ahmet (1992), **Ekonomik Etkileri Açısından Türkiye’de Devlet Borçları**, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Apk Kurulu Başkanlığı, Yayın No: 1992/324, S.61, Ankara.
- Erol, Sevgi Işık (2014), **Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Sorunları ve Sosyal Güvenlik Ahlakı**, Kamu-İş, 13(3).
- Ferrara, P. ve Tanner, M.(1998), **A New Deal For Social Security**, Washington Cato Institute.
- Gathergood, John (2011), “Self- Control, Financial Literacy And Consumer Over-Indebtedness”, **Journal Of Economic Psychology**, 33(3), June 2012, 590-602.
- Genç, Tolga vd. (2015), Bireysel Emeklilik Sistemi Seçimi Problemine İlişkin Macbeth Yaklaşımı, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, 22, 47 – 65.
- George, V. (1968), **Social Security: Beveridge And After**, Routledgeand Kegan Paul Ltd., London.
- Girgin, K.,(2007), **Özel Emeklilik Fonları ve Sermaye Piyasasına Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gökmen, Habil (2012), **Finansal Okuryazarlık**, Hiperlink Yayınları, İstanbul.
- Gurso, Luigi ve Jappelli, Tulli (2008), **Financial Literacy And Portfolio Diversification EUI Working Papers**.
- Gutierrez, A.C. (2001), **Principles And Practices Of Social Security Reform**, Iaa International Seminar On Pensions.International Social Security Association (Issa). Brighton.1-13
- Gümüş, Erdal (2010), **Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi: Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler**, Seta Analiz 24, 1-24.
- Güneş, İsmail, ve Yakar, Soner (2004), "Sosyal Sigorta Finansman Yöntemleri ve Türkiye’de Sosyal Sigorta Kurumlarının Finansman Yöntemlerinin Değerlendirilmesi" **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 13(2), 127-142.

- Gürbüz, A. Osman ve Ekinci, Selma (2003), Bireysel Emeklilik Sistemi ve Sermaye Piyasasında Beklenen Etkiler, **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 18(1), 205 – 228.
- Güvel, Enver Alper, Güvel, Afıtap Öndaş (2010), **Sigortacılık**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Güvercin, Cemal Hüseyin (2000), **Gemlik Eğitim ve Araştırma Bölgesi'nde Yeşil Kart Sahiplerinin Bazı Özellikleri Yeşil Kart Kullanımı ve Bunu Etkileyen Faktörler**, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. 2-7, Bursa.
- Güvercin, Cemal Hüseyin, “Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Tarihi” **Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası**, C:57, S:2, Ankara, 2004 S: 89- 95.
- Güzel, Ali ve Okur, A (1993), **Sosyal Güvenlik Kavramı, Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi**, Tobb Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- Hilgert, M. ve Hogarth J. (2002), **Financial Knowledge, Experience and Learning Preferences: Preliminary Results From A New Survey On Financial Literacy**, Consumer Interests Annual, 48.
- ILO (1998), **Social Security Principles**, Geneva.
- International Social Security Association (ISSA) (2007), **Developments And Trends Supporting Dynamic Social Security**, World Social Security Forum, 29th ISSA General Assembly, 10-15 September 2007, Moscow
- İşbilen, Esra (2008), **Bireysel Emeklilik Sistemi ve Türkiye Uygulaması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü
- İşseveroğlu, G. ve Hatunoğlu, Z. (2012) “Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Makro Ekonomik Dinamiklere Etkisi Kapsamında Swot Analizi”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Ekim, 155-174.
- Jappelli, Tullio ve Padula, Mario (2011), **Investment In Financial Literacy and Saving Decisions**, Centre For Studies In Economics And Finance, Working Paper No:272.
- Kalkınma Bakanlığı (2014), **Yurtiçi Tasarruflar Özel İhtisas Raporu**, ANKARA
- Kapar, Recep (1999), “Şili Sosyal Güvenlik Sisteminde Sağlık ve Emeklilik Sigortalarında Yaşanan Değişimler”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, İzmir.
- Koç, Muzaffer (2006), “Sosyal Güvenlik ve Beveridge Raporu”, **Mali Çözüm Dergisi**, Haziran Temmuz S:76.
- Kol, Emre (2014), Refah Rejimleri Açısından Sağlık Sistemlerinin Değerlendirilmesi: Güney Avrupa Refah Modeli ve Türkiye, **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi**, 5(10).

- Koray, Meryem (2000), **Sosyal Politika**, 1. Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Korkmaz, E. vd. (2007), **Sosyal Güvenlikte Yeni Yaklaşım: Bireysel Emeklilik**, Yayın No: 2006 21, İTO Yayınları: İstanbul
- Lacomba, J. A. ve Lagos, F., (2009), “Defined Contribution Plan Vs. Defined Benefits Plan: Reforming The Legal Retirement Age”, **Journal Of Economic Policy Reform** 12 (1).
- Lusardi, A., Mitchell, O. S (2013), **The Economic Importance Of Financial Literacy: Theory And Evidence**, Cambridge National Bureau Of Economic Research.
- Lusardi, Annamaria (2008), **Financial Literacy: An Essential Tool For Informed Consumer Choice** Joint Center For Housing Studies, Harvard University.
- Mason, C. ve Wilson, R. (2000), **Conceptualising Financial Literacy Research Series Paper 2000:7**, Business School, Loughborough University, London.
- Mavrınac, Sarah C. ve Ping, Chin (2004), **Financial Education For Women İn Asia Pacific**, An INSEAD Working Paper.
- Mesa-Lago, Carmelo (1997), **Social Welfare Reform In The Context Of Economic-Political Liberalization Latin America Cases**, World Development, 25(4), 497-517.
- Mütevelliođlu, N., (2006), “Sosyal Devlet Bireysel Özgürlükleri Sınırladı Mı?”, **Amme İdaresi Dergisi**, 39(3), Ss.23-45.
- Nelson, C., Wambugu, A. (2008), **Financial Education İn Kenya.Scoping Exercise Report**, Financial Sector Deepening Kenya.
- NN Hayat ve Emeklilik (2017), <https://www.nnhayatemeklilik.com.tr/Bireysel-Emeklilik/Giris-ve-Kesintiler> (25.10.2017).
- OECD (2005), **Improving Financial Literacy: Analysis Of Issues And Policies**, OECD Publishing.
- _____ (2012), **Results Of The OECD / International Network On Financial Education (INFE) Pilot Study**, http://www.oecd-ilibrary.org/measuring-financial-literacy_5k9csfs90fr4.pdf;jsessionid=5bsafp5fv551j.X-Oecd-Live-02?Contenttype=%2fns%2fworkingpaper&Itemıd=%2fcontent%2fworkingpaper%2f5k9csfs90fr4-En&Mimetype=Application%2fpdf&Containeritemıd=%2fcontent%2fworkingpaperseries%2f20797117&Accessitemıd=%2fcontent%2fworkingpaperseries%2f19936397%2c&Option6=İmprint&Value6=Http%3a%2f%2foecd.metastore.İngenta.Com%2fcontent%2fimprint%2foecd, (30.10.2017).
- _____ (2017), **Pension Markets İn Focus**, <http://www.oecd.org/pensions/private-pensions/pension-markets-in-focus-2017.pdf> (03.11.2017).

- _____ (2017), Pension Funds İn Figures,
https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahukewjftj-Dpk1xahvrksakhc-7c2cqfgglmaa&url=https%3A%2F%2Fwww.oecd.org%2Fpensions%2Fprivate-pensions%2Fpension-funds-in-figures-2017.pdf&usq=Aovvaw1abcgiognp7m_2udkrbw1v
(03.11.2017).
- _____ (2017), OECD Publishing,
<http://www.oecd.org/finance/financialeducation/50264221.pdf>, (30.10.2017).
- OECD ve INFE (2009), **Financial Education And The Crisis: Policy Paper And Guidance**.
- Oral, A. İlhan (2002), **Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Sigortalar Kapsamında Sağlık Sigortası Uygulamaları**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Orenstein, M. A. (2003), **Mapping The Diffusion Of Pension Innovation”, Pension Reform İn Europe: Process And Progress**, The World Bank, 171-192.
- Özdemir, S. (2007), **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, İstanbul Ticaret Odası Yayını. Yayın No: 2007-57 2.Baskı, İstanbul.
- Özgüler, İsmet (2014), **Bireysel Finansal Kaynakların Yönetiminde Bir Araç Olarak Finansal Eğitimde Dünya Uygulamaları ve Türkiye Karşılaştırması**, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özmen, Zeynep (2017), Refah Modelleri Açısından Avrupa’da ve Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Finansmanı, **Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 7(1) 88-117
- Pınara, J. (2000), **Reform Of Pension System**, Price Water House Coopers: New York
- Pollard,A.H. (1999), **Group Life And Pensions Insurance**, Munich Reinsurance Publication, Munich.
- Portföy Yönetim Şirketleri ve Bu Şirketlerin Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Tebliği (2013) **T.C. Resmi Gazete**, 28695, (02.07.2013)
- Remund, D. L. (2010), “Financial Literacy Explicated: The Case For A Clearer Definition İn An Increasingly Complex Economy”, **The Journal Of Consumer Affairs**, 44(2), 276- 295.
- Rodríguez, L. J.,(1999), **Chile’s Private Pension System At 18: Its Current State And Future Challenges**, The Cato Project On Social Security Privatization, No:17.
- Rosanvallon, P., (2004), **Refah Devletinin Krizi**, (Çev. Burcu Şahinli), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

- Sabri, Mohamad Fazli ve Macdonald, Maurice (2010), **Savings Behaviour And Financial Problems Among College Students: The Role Of Financial Literacy Malaysia**, Cross-Cultural Communication, Vol:6, No:3, 2010, Pages 103-110.
- Saraç, Esra (2014), **Finansal Okuryazarlık ve Dumlupınar Üniversitesi Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerinin Ölçülmesi Üzerine Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Satır, A., (2008) **Bireysel Emeklilik Sistemi ve Türkiye’deki Uygulaması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sermaye Piyasası Kurulu Bülteni (2013), **“Bireysel Emeklilik Fonları Türlerine İlişkin Açıklama”**, [Http://Www.Spk.Gov.Tr/Bulten/Goster?Year=2013&No=28](http://www.spk.gov.tr/Bulten/Goster?Year=2013&No=28) (25.10.2017).
- Sermaye Piyasası Kurulu, [Http://Www.Spk.Gov.Tr/Sayfa/Altsayfa/447](http://www.spk.gov.tr/Sayfa/Altsayfa/447) (23.10.2017).
- Sevim, Nurdan vd. (2012), “The Effects Of Financial Literacy On The Borrowing Behaviour Of Turkish Financial Consumers”, **International Journal Of Consumer Studies**, 36(5), 573-579.
- Sevindirici, İbrahim(1999), **Az Gelişmişliğin Ekonomisi**, İtaliy Kitapları, Ankara.
- Seyyar, A. (2005), **Sosyal Güvenlik Terimleri**, Papatya Yayıncılık, İstanbul.
- SGK (2000) , **Sosyal Sigortalar Kurumu 1999 İstatistik Yıllığı** Sincan Matbaası, Ankara.
- ____ (2009), **Bir Reformun Anatomisi**, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Mayıs, Ankara, S.1.
- ____ (2017), İstatistik Yıllıkları,
[Http://Www.Sgk.Gov.Tr/Wps/Portal/Sgk/Tr/Kurumsal/İstatistik/Sgk_İstatistik_Yilliklari](http://www.sgk.gov.tr/Wps/Portal/Sgk/Tr/Kurumsal/İstatistik/Sgk_İstatistik_Yilliklari)
(28.09.2017).
- Sözer, Ali Nazım (1991), Sosyal Sigorta İlişkisi, Dokuz Eylül Üniveristesi, İzmir.
- _____(1991), **“Sosyal Güvenliğin Neresindeyiz”, İşçi Emeklilerinin Sosyal Güvenlik Sorunları, Tebliğler-Yorumlar**, Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti, Ankara.
- _____(1997), **Sosyal Devlet Uygulamaları**, Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti Yayınları No:8, İzmir.
- _____(2001), “Sosyal Sigortalarda Yeniden Yapılanma ve Şili Modeli”, **Sosyal Güvenlik Dünyası Dergisi**, Yıl:4, Sayı:10, 2001.
- Sporakowski, Michael (1979), **Financial Problems As Stress And Crisis**, Developing A Personal Approach To Financial Counselling, Pages 75-81.
- Sunden, Annika (2000), **“How Will Sweden’s New Pension System Work?”**, An Issue In Brief Center For Retirement Research At Boston College, Number 3.

- Şakar, Müjdat (2002), **Sosyal Sigortalar Uygulaması**, 6. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- _____ (2011), **Sosyal Sigortalar Uygulaması**, Yenilenmiş 10. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Şen, Murat ve Tekin, Memiş (2000), **Özel Emeklilik ve Türkiye İçin Sistem Önerisi**, Tügiad Yayınları, İstanbul.
- Şen, Murat (2001), **Özel Emeklilik ve Türkiye İçin Sistem Önerisi**, Tügiad Yayınları, İstanbul.
- Şenocak, Hasan,(2009) “Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, S:56.
- Şentürk, Şenol Serkan (2000), “Özel Emeklilik Programları Tanım ve Türleri”, **Reasürör Dergisi**, İstanbul.
- Talas, Cahit (1983), **Sosyal Ekonomi**, 6. Basım, S yayınevi, Ankara.
- Taşçı, Müge (2011), "Okullarda Temel Finans Eğitimi Verilmesinin Önemi, Dünya Uygulamaları, Öneriler" **Sermaye Piyasası Dergisi**, Sermaye Piyasası Meslek Personeli Dergisi Yayını, Sayı: 5, Ocak-Mart 2011.
- TDK, Süyük Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts, (06.08.2017).
- The Economist (2008), **Financial Literacy: Getting It Right On The Money**, https://www.google.com.tr/url?sa=T&rct=J&q=&esrc=S&source=Web&cd=1&ved=0ahukewjhnqfu_5txahve5xokhc64decqfnglmaa&url=http%3A%2F%2Fwww.economist.com%2Fnode%2F10958702&usq=Aovvaw3d9g5ffa9vaip977hd05yb (29.1.2017).
- Tuncay, A. Can (1998), **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri**, 8. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Tuncay, Can (1997), Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Reform İhtiyacı, **Kamu İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt 4. Sayı 2. 349-378.
- TCMB (2011), **Dünyada ve Türkiye’de Finansal Hizmetlere Erişim ve Finansla Eğitim**, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/3b95f7ac-A33f-467f-89c9-Ffeaa012c4a1/Finansal_Egitim.Pdf?MOD=AJPERES (28.10.2017).
- _____ (2011), **Finansal İstikrar Raporu**, <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Finansal+Istikrar+Raporu/2011/Sayi+13/> (21.10.2017).
- Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) (2016), **Türkiye Geneli İpa Raporu**, <http://www.iskur.gov.tr/Tr-Tr/Kurumsalbilgi/Raporlar.aspx#Dltop> (29.09.2017).

- Ünal, Seyfettin ve Düger, Y. Selim (2011), “Akademik Personelin Finansal Gönenç Hâli İle Finansal Davranış Eğilimi Arasındaki İlişkiye Yönelik Ampirik Bir Araştırma”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S. 1, S. 213-226.
- Weaver, R.K., (2003), Design And Implementation Issues In Sweedish Individual Pension Accounts, **Social Securitiy Bulletin**, Vol. 65/4, 2003/2004, S.38-56.
- Willis, L., E. (2008) **Evidence And Ideology İn Assessing The Effectiveness Of Financial Literacy Education**, Faculty Scholarship.197(94): 1-25.
- World Bank, DFID, OECD, CGAP (2009), **The Case For Financial Literacy İn Developing Countries-Promoting Access To Finance By Empowering Consumers**, [https://www.google.com.tr/url?sa=T&rct=J&q=&esrc=S&source=Web&cd=1&cad=Rja&uact=8&ved=0ahukewibgejfhpxxahxjpbokhyfiajaqfggqmaa&url=https%3A%2F%2Fwww.researchgate.net%2Fpublication%2F228363986_the_case_for_financial_literacy_in_developing_countries_promoting_access_to_finance_by_empowering_consumers&usg=Aovvaw0a90k-Nns3xhdxyu4crckm](https://www.google.com.tr/url?sa=T&rct=J&q=&esrc=S&source=Web&cd=1&cad=Rja&uact=8&ved=0ahukewibgejfhpxxahxjpbokhyfiajaqfggqmaa&url=https%3A%2F%2Fwww.researchgate.net%2Fpublication%2F228363986_the_case_for_financial_literacy_in_developing_countries_promoting_access_to_finance_by_empowering_consumers&usq=Aovvaw0a90k-Nns3xhdxyu4crckm) (29.10.2017).
- World Bank (1994), **Averting The Old Age Crisis, Policies To Protect The Old And Promote Growth**, World Bank Publications, Oxford University Press, USA.
- Yakar, Soner (2004), **Türkiye’de Sosyal Güvenlik Kurumlarının Tek Çatı Altında Birleştirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yanardağ M. Özgür (2010), **Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi ve Bireysel Emeklilik Sisteminin Etkinliği: Muğla İli Üzerine Ampirik Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Yanardağ, Muzaffer Özgür (2010), **Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi ve Bireysel Emeklilik Sisteminin Etkinliği: Muğla İli Üzerine Ampirik Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yazıcı, Selamet (2015), **Bireysel Emeklilik Sistemi ve Türkiye Uygulaması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yoong, Joanne (2010), **Financial Literacy And Stock Market Participation: Evidence From The Rand American Life Panel**, Pension Research Council Working Paper.
- Yurdadoğ, Volkan (2000), **Sosyal Güvenliğin Finansman Yöntemleri**, http://www.academia.edu/30306662/Sosyal_Guvenligin_Finansman_Yontemleri (24.09.2017).

Zor, İ ve Aslanođlu, S., (2005), Kurumsal Yatırımcı Olarak Özel Emeklilik Fonları: Türkiye’de Oluşturulan Sisteme Yönelik Değerlendirme ve Geleceđe Yönelik Bir Tahmin, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı: 26, S. 184-196

EKLER

Ek: 1 Anket Formu

ANKET FORMU	
Anket No:	
<p>Değerli katılımcı,</p> <p>Bu anket formu Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalında Prof. Dr. Mustafa EMİR danışmanlığında yürütülen ve finansal okuryazarlık ile bireysel emeklilik sistemine katılım arasındaki ilişkiyi inceleyen yüksek lisans tez çalışması için hazırlanmıştır. Toplamda 27 sorudan oluşan anket ortalama olarak 10 dakika sürmektedir.</p> <p>Ankete verilen cevaplar yalnızca bilimsel çalışma için kullanılacak, sonuçlar bir bütün olarak değerlendirilecek ve kişisel verileriniz anonim olarak kalacaktır. Sorulara vereceğiniz cevapların doğruluğu çalışmanın güvenilirliğini etkileyecektir. Göstereceğiniz dikkat, ayıracacağınız zaman ve sağlayacağınız katkı için teşekkür ederim.</p> <p style="text-align: center;">Prof. Dr. Mustafa EMİR Onur ÖKSÜZ</p>	

BÖLÜM A	
1) Cinsiyetiniz?	a) Kadın b) Erkek
2) Hangi yaş aralığındasınız?	a) 18 – 25 b) 26 – 35 c) 36 – 45 d) 45 yaş ve üzeri
3) Öğrenim durumunuz nedir?	a) İlkokul veya daha az b) Ortaokul c) Lise d) Ön lisans e) Lisans f) Yüksek lisans g) Doktora
4) Çalışma durumunuz?	a) Kamu çalışanı b) Özel sektör c) Serbest meslek d) Çalışmıyorum
5) Aylık net kişisel geliriniz?	a) 2000 TL'den az b) 2001- 3000TL arası c) 3001-4000TL arası d) 4001 TL ve üzeri
6) Hane içi aylık toplam net geliriniz (eşiniz ve çocuklarınızın kazancı dahil)?	a) 2000TL'den az b) 2001 TL– 4000 TL arası c) 4001TL – 6000TL arası d) 6001TL ve üzeri
7) Medeni durumunuz nedir?	a) Evli b) Bekar

8) Bakmakla yükümlü olduğunuz çocuk sayısı? a) Yok b) 1 c) 2 d) 3 e) 4 f) 5 ve üzeri
BÖLÜM B
1) Vadeli mevduat hesabınızda 100 TL olduğunu ve yıllık faiz oranının % 2 olduğunu varsayınız. Paranızı büyümeye bırakır ve hiç para çekmezseniz 5 yılın sonunda hesabınızda ne kadar olur? a) 102 TL'den az b) Tam olarak 102 TL c) 102 TL'den fazla d) Bilmiyorum
2) Vadeli mevduat hesabınızda yıllık faiz oranının %1 ve yıllık enflasyon oranının %2 olduğunu düşünün. Bir yılın sonunda hesabınızdaki paranın alım gücü nasıl değişir? a) Bu günden fazla olur. b) Bu gün ile tamamen aynı olur. c) Bu günden daha az olur. d) Bilmiyorum
3) Aşağıdaki ifadenin doğru mu yoksa yanlış mı olduğunu düşünüyorsunuz? “Tek bir şirketin hisse senedini satın almak genellikle hisse senedi yatırım fonundan daha güvenli bir getiri sağlar.” a) Doğru b) Yanlış c) Bilmiyorum
BÖLÜM C
1) Finans kavramı size ne ifade etmektedir? a) Aylık kazancım ile giderlerimi karşılamam b) Yaptığım tasarruflar ile gerçekleştirdiğim yatırımlar c) Borç yönetimi d) Hepsi e) Bilmiyorum
2) Finansal bilgi ve becerinizin hangi seviyede olduğunu düşünüyorsunuz? a) Çok iyi b) İyi c) Orta d) Kötü e) Çok kötü
3) Genel olarak verdiğiniz finansal kararların sonuçlarını nasıl değerlendirirsiniz? a) Çok başarılı b) Başarılı c) Orta d) Başarısız e) Çok başarısız

<p>4) Aldığınız eğitim finans ile ne kadar ilişkiliydi?</p> <p>a) Çok b) Biraz c) Az d) Neredeyse hiç</p>
<p>5) Tasarruf ve yatırımlarınızı ne kadarlık bir süreyi dikkate alarak planlıyorsunuz?</p> <p>a) Gelecek birkaç ay b) Gelecek yıl c) Gelecek birkaç yıl d) Gelecek 5 – 10 yıl e) 10 yıldan daha fazla</p>
<p>6) Ana gelir kaynağınızı kaybettiğinizde herhangi bir destek almadan (borç, kredi gibi) mevcut yaşam standardınızı ne kadar sürdürebilirsiniz?</p> <p>a) Hiç sürdüremem b) 1-3 ay kadar c) 4-6 ay kadar d) 6-12 ay e) 1 yıldan fazla</p>
<p>7) Son bir yıl içerisinde hanenizin aylık toplam gelirinin kaç katı kadar tasarruf sağladınız?</p> <p>a) Hiç tasarruf yapamadım b) 1 katından az c) 1 – 3 kat arası d) 3 – 4 kat arası e) 5 kat veya daha fazla</p>
<p>8) Bu gün hanenizin aylık toplam gelirinin kaç katı kadar borcunuz bulunmaktadır (banka kredisi, kredi kartı borcu, vb. tüm borçlar dahil)?</p> <p>a) Hiç borcum yok b) 5 katına kadar c) 6 – 10 katı arası d) 11 – 15 katı arası e) 16 katından daha fazla</p>
<p>9) “Güvenli bir yatırım yapmak ve karşılığında garanti bir getiri kazanmak, yüksek getiri şansı için risk almaktan daha önemlidir.”</p> <p>a) Katılmıyorum b) Karasızım c) Katılıyorum</p>
<p>10) Bugünkü planlarınızı yaparken emeklilik döneminizi ne kadar düşünüyorsunuz?</p> <p>a) Çok b) Biraz c) Az d) Neredeyse hiç</p>
<p>11) Kamu emeklilik sistemi ile elde edecek olduğunuz emeklilik gelirinin gelecekteki harcamalarınızı karşılamakta yeterli olacağını düşünüyor musunuz?</p> <p>a) Evet b) Hayır c) Bilmiyorum</p>

12) Bireysel emeklilik sisteminde devlet katkısı ne kadardır? a) %0 b) %15 c) %25 d) %35 e) Bilmiyorum
13) Bireysel emeklilik sisteminde emeklilik hakkı elde edebilmek için kaç yıl katılım zorunluluğu ve kaç yaş sınırı vardır? a) 5 yıl katılım ve 49 yaş sınırı b) 10 yıl katılım ve 49 yaş sınırı c) 10 yıl katılım ve 56 yaş sınırı d) 15 yıl katılım ve 65 yaş sınırı e) Bilmiyorum
14) Bireysel emeklilik sistemini kullanıyor musunuz? a) Evet kullanıyorum. b) Hayır kullanmıyorum. ➤ “b” şıkkını işaretlediyseniz lütfen 16. Soruya geçiniz.
15) Bireysel emeklilik sistemine katılımınızdaki temel amaç aşağıdakilerden hangisidir? a) Mevcut sisteme ek bir emeklilik sağlamak için b) Tasarruf amacıyla c) Yatırım amacıyla d) Eşim ve çocuklarım için gelecek güvencesi e) Diğer(belirtiniz) .....
16) Aşağıdakilerden hangisi bireysel emeklilik sistemi otomatik katılım uygulaması hakkında görüşünüze ifade edebilir? a) Uygulamayı gerekli görüyor ve destekliyorum. b) Kararsızım c) Uygulamayı gerekli görmüyorum

ÖZGEÇMİŞ

Onur ÖKSÜZ, 20.10.1992 tarihinde Samsun İli Bafra İlçesi'nde doğdu. 2004 yılında Tütüncüler köyü İlkokulu'nu; 2006 yılında Fevzi Çakmak Ortaokulu'nu; 2010 yılında Bafra Lisesi'ni; 2014 yılında da Gümüşhane Üniversitesi – İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü'nü bitirdi. 2014 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalında yüksek lisans programına başladı.

ÖKSÜZ, bekar olup İngilizce bilmektedir.